

Bütün Dünya

192297 SAYI: 2026 01

FIYATI: 75 TL

2026

**Cumhuriyetin
Işığıyla Aydınlanan,
Birlik ve Dayanışmanın
Güçlendiği,
Umutların Tazelendiği
Nice 100 Yıllara**

Türk Cerrahi Derneği

Ord. Prof. Dr. Cemil Topuzlu Özel Onur Ödülü

Prof. Dr. Mehmet Haberal'a Takdim Edildi

Cengiz Özakıncı:
Hilafet ve Emperyalizm
**Milli Mücadele'ye
Karşı** S: 15

Ali Tekin Çam:
**Kokunun
Kutsal
Yolculuğu** S: 65

Yaşar Öztürk:
**MIT, Yüz Yıl
Önce Kuruldu** S: 29

Murat Molu:
**Koca Mimar
Sinan** S: 57

Nice
100★
Yıllara

Abone Olun

Bütün Dünya Kapınıza Gelsin

Bütün Dünya'dan tüm okurlarına kaçırılmayacak bir fırsat. Bütün Dünya dergisine düzenli olarak ulaşmak isteyen okurlarımız abonelik sistemimizle dergilerine daha kolay ulaşıyor. Bir telefonunuzla aboneliğinizi başlatın, bir yıl boyunca Bütün Dünya'nız her ay kapınıza gelsin.

**Bütün Dünya
Abone Servisi**

**Tel-WhatsApp:
0541 725 74 11**

Bütün Dünya

Bütün Dünya

2000

Başkent Üniversitesi

Adına Sahibi:

Prof. Dr. Mehmet Haberal

Anısal Yönetmen:

Mete Akyol

Yayın Genel Yönetmeni:

Ufuk Akyol

Yardımcı Editör:

Neşe Çölyaran

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:

Gülçin Orkut Akyol

Teknik Yapım Yönetmeni:

Faruk Güney

Yayın Danışmanı:

Yaşar Öztürk

Eğitim Danışmanı:

Dr. Fatma Ataman

Düzeltilme Sorumlusu:

Sabriye Aşır

Abone Servisi:

Nurçin Erkent

*Bütün Dünya 2000 dergisi,
Başkent Üniversitesi'nin
kültür hizmetidir.*

Seçiciler Kurulu:

Prof. Dr. Nevzat Bilgin (Anısal Başkan)
Prof. Dr. Ahmet Mumcu
Prof. Dr. Solmaz Doğanca
Prof. Dr. Sevil Öksüz
Prof. Dr. Ender Varinlioğlu
Prof. Dr. Okay Eroskay
Prof. Dr. Fuat Çelebioğlu
Prof. Dr. Sedefhan Oğuz
Prof. Dr. Levent Peşkiricioğlu
Kaya Karan, İlhan Banguoğlu,
Ahmet Aydede, Ertan Karasu, Manuel Bilos

Sürekli Yazarlar:

Yahya Aksoy, Sabriye Aşır, Nuray Bartoschek,
Vahap Candan, Ali Tekin Çam, Dr. Cihangir Dumanlı,
Barbaros Eneç, Gürbüz Evren, Dr. Murat Molu,
Filiz Leloğlu Oskay, Cengiz Önal, Cengiz Özakıncı,
Dr. Tekin Özertem, Yaşar Öztürk, Necdet Pamir,
Dr. Sezin San Sungunay, Reha Tartıcı, İzlen Şen Toker,
Cemal Türkmen, Mehmet Ünver, Mustafa Yıldız,
Berk Yüksel

Yönetim Merkezi:

10. Sokak No: 45, Bahçelievler, Ankara
Tel: (0312) 212 80 16
Faks: (0312) 212 31 33

İletişim Adresi:

Burhaniye Mah. Burhaniye Abdullah Ağa Cad. No:103
Üsküdar, 34662 İstanbul
Tel: (0216) 422 22 67

Abone Servisi:

Tel: (0541) 725 74 11

Baskı: Sonsöz Gazetecilik Matbaa San. ve Tic. Ltd. Şti.
İvedik OSB. Mah. 1341 Cad. No:56 Yenimahalle / Ankara

Matbaa Sertifika No: 50737

Basım Tarihi: 29 / 12 / 2025

www.butundunya.com.tr • butundunya@butundunya.com.tr

3 "Senden Dileğim..."

Dr. Ufuk Akyol

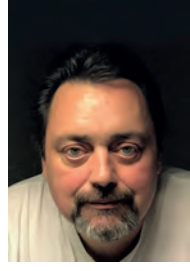

5 Türk Cerrahi Derneği Ord. Prof. Dr. Cemil Topuzlu Özel Onur Ödülü Prof. Dr. Mehmet Haberal'a Takdim Edildi

- 10 Sarıkamış Dersleri
Dr. Cihangir Dumanlı
- 15 Hilafet ve Emperyalizm Milli Mücadele'ye Karşı
Cengiz Özakıncı
- 23 Celalettin Arif Bey'in Doğu'ya Atanması Önerisi!
Cengiz Önal
- 27 Hakimiyeti Milliye Yazıları
- 29 MİT, Yüz Yıl Önce Kuruldu
Yaşar Öztürk
- 34 Estonya'da Türk Askerinin İmaji
Gürbüz Evren
- 39 Pireler ve Yorganlar
Mete Akyol
- 41 Yenilmezlikler ve Dokunulmazlıklar
Prof. Dr. Cengiz Kuday
- 43 YZ-Etik Tülin Kahvecioğlu
- 49 Kırım Savaşı'nda Kamusal Alan
Korhan Gümüş
- 56 Günaydın Odaya Yılmaz Güller
- 57 Mimar Sinan Dr. Murat Molu
- 61 L'état, c'est moi!
Dr. Tekin Özertem

İÇİNDEKİLER

- 65 Kokunun Kutsal Yolculuğu
Ali Tekin Çam
- 73 Wilson Yasası M. Can İnce
- 76 Neden Bizim Paramızın 5 Bin Birimi Sizin Paranızın Bir Birimi Değerinde?
Sabriye Aşır
- 80 Yuva Beril Boz
- 82 Özün Hürriyeti!
Berk Yüksel
- 85 Jack London Ada Öztürk
- 93 İnsanın Anlam Yükleme Zaafı
İrem Uğural
- 95 Kadınların İzmir'i
Semra Yurt Akgül
- 100 Yıl Başları Yahya Aksoy
- 105 Eğitmenin Ölümü
Cemal Türkmen
- 109 Cemil Demirsipahi
Demir Ayaç
- 115 Dünya Enerji Görünümü 2025 Raporu
Necdet Pamir
- 125 En Zor Oyuncu Mehmet Ünver
- 129 TESAK İzlen Şen Toker
- 133 Ben Geldim, Bekliyorum
Tayfun Yılmaz
- 135 Abdülbaki Gölpınarlı
Songül Saydam
- 143 Türkiye Gastronomisinin Yeni Haritası
Reha Tartıcı
- 146 Neler Olmuyor ki Dünyada
Dr. Sezin San Sungunay
- 4 Beni Hatırlayınız
- 48 İlk Dersimiz Türkçe
- 92 Bilginizi Denetleyin
- 124 Sudoku
- 151 Çözümler
- 152 Yarının Büyükleri
- 154 Bulmaca
- 156 Satranç
- 158 Bize Gönderilen Kitaplardan
- 160 Bir Fotoğraf Bin Sözcük

“Senden dileğim..”

Kaç yaşında olurlarsa olsunlar, evlatlarımıza öğüt vermekten asla vazgeçemiyoruz korkarım. Yetmedi diye mi endişe ediyoruz? “Bunu daha önce söylememiştim” mi diyoruz? “Bunu da söylemeliyim”, “Unutmuş galiba, tekrar söyleyeyim...”

Neden bulmak zor değil.

“Oyuncağını arkadaşınla paylaşsana”, “Kırmadan dökmeden oynayın” dan başlayıp, “Terbiyeli ol!”, “Saygılı ol!”, “Tamahkâr ol!”, “Haddini bil!” e uzanan, oradan “İyi insan ol!”, “Kimseye zarar verme!”, “Çalma!”, “Hak gözet!” e giden birçok öğüdü zaman içinde tekrar tekrar veriyoruz.

Ülkemizde ve tüm dünyada, kalp ve damar cerrahisi alanında hak edilmiş bir yere sahip olan Prof. Dr. Aydın Aytaç, eğitiminin bir bölümü için yurt dışına giderken, annesi, merhum sayın Cemile Aytaç ona öylesine öz bir öğüt vermiş ki, bugün alanında çok başarılı birçok insan bu öğüdün yazılı olduğu bir pusulayı işyerlerinde, evlerinde hatta cüzdanlarında bulunduruyor. Beni de çok etkileyen bu öğüdü paylaşmak istiyorum sizlerle:

“Evladım,

Senden dileğim,

Herkes, en basite, en zavallıya kadar parçalanan bir kalp, en büyüğe, en kudretliye karşı hakkı müdafaa edecek kadar cesaret ve bütün menfaatleri hak, adalet yolunda küçümseyecek bir ahlâktır.

İsminin duyulduğu yerde şüphe, tereddüt bulunmasın.” •

ufukakyol@butundunya.com.tr

Beni Hatırlayınız

ATATÜRK'ÜN BUGÜNÜ DE AYDINLATAN ÖZDEYİŞLERİ

Derleyen: GAZİ GÜDER

● *Milletin en yetkili ağız ancak millet olabilir. Bir kez meclis açılınsın, olacak şey değil ya olayların etkisiyle Ankara'yı bırakmak zorunda bile kalsak, yerimizi değiştireceğimiz her yöreden daha büyük bir yetki ve güçle bağırabiliriz. Milletimizin kurtuluşunu ve geleceğini vatanımızın son kaya parçası üzerinde dahi savunacağız ve kesinlikle başarılı olacağız.*
(Mart 1920)

● *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, millîdir; tamamiyle maddidir, gerçekçidir. Var sanılan ülküler arkasında, o ülkelere ulaşmak için değil, fakat ulaştırmak hülyasıyla milleti kayalara çarparak, bataklıklara batırarak, en sonunda kurban ederek mahvetmek gibi cinayetten kaçınan bir hükûmettir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bütün programlarının ilkesi şu iki esastır: Tam bağımsızlık, kayıtsız ve şartsız millî egemenlik!*
(Ocak 1921)

● *Her halde millet hükûmetin bekçisi olmak gerekir. Çünkü, hükûmetin yaptığı işler olumsuz olup da millet itiraz etmez ve düşürmezse bütün kusur ve kabahatlere katılmış demektir.* (Aralık 1920)

● *Millet bizi buraya gönderdi. Fakat, ömür boyunca biz burada ve bu milletin yönetimini ve egemenliğini mirasa konmuş gibi temsil etmek için toplanmış değiliz.* (Aralık 1921)

● *Arkadaşlar, bir hükûmet iyi midir, fena mıdır? Hangi hükûmetin iyi veya fena olduğunu anlamak için, hükûmetten amaç nedir, bunu düşünmek gerekir. Hükûmetin iki amacı vardır. Biri milletin korunup gözetilmesi, ikincisi milletin refahını sağlamak. Bu iki şeyi sağlayan hükûmeti iyi, sağlamayan fenadır.*
(Mart 1923)

K Atatürk

Türk Cerrahi Derneği Ord. Prof. Dr. Cemil Topuzlu Özel Onur Ödülü Prof. Dr. Mehmet Haberal'a takdim edildi

Türk Cerrahi Derneği'nin tarihinde ilk kez, cerrahi bilimine yön veren değerli isimleri onurlandırmak amacıyla ilk defa verilen Ord. Prof. Dr. Cemil Topuzlu Özel Onur Ödülü, bilime sunduğu katkılardan dolayı Başkent Üniversitesi Kurucusu Prof. Dr. Mehmet Haberal'a takdim edildi. Prof. Dr. Mehmet Haberal, ödül törenindeki konuşmasında, bilimle birlikte emeğin ve değerlere bağlılığın önemini vurguladı.

Prof. Dr. Mehmet Haberal, Türk Cerrahi Derneği Yönetim Kurulu üyeleri ile birlikte.

1929 yılında kurulan Türk Cerrahi Derneği'nin, cerrahi bilimine yön veren değerli isimleri onurlandırmak amacıyla tarihinde ilk kez verdiği Prof. Dr. Cemil Topuzlu Özel Onur Ödülü Başkent Üniversitesi Kurucusu Prof. Dr. Mehmet Haberal'a takdim edildi. Ödül, Prof. Dr. Mehmet Haberal'a, 20 Aralık 2025 günü akşamı Ankara'daki büyük bir otelde düzenlenen görkemli bir törenle takdim edildi.

Törende açılış konuşmasını Prof. Dr. Zafer Öner yaptı. Son derece önem taşıyan yanık ve kronik böbrek hastalarına umut olabilmek için Prof. Dr. Mehmet Haberal'ın Amerika'da ihtisas yaptığını anımsatan Prof. Dr. Öner, Prof. Dr. Mehmet Haberal'ın hocası Prof. Dr. Thomas E. Starzl'ın Haberal'a "Gitme, burada kal" teklifinde

bulduğunu dile getirdi. Prof. Dr. Mehmet Haberal'ın ise bu teklif karşısında "Benim ülkeme, vatan- daşlarıma karşı görevim var" diyerek ülkesine döndüğünü belirten Prof. Dr. Öner, şöyle dedi: "Haberal bu vatanın kolay kazanılmadığını biliyordu. Her konuşmasında der ki 'Bu ülke bize Atatürk ve arkadaşları tarafından emanet edilmiştir. Biz bu emanete sahip çıkmalıyız. Sahip çıkmamız yetmez, onu daha ileriye götürmeliyiz.' Şimdi diyeceksiniz ki bunu başka birinden duymadınız mı? Hayır, duymadım. Çünkü önemsemiyorlardı. Hepsini diyorlardı ki 'Biz bilim yapıyoruz, bu politikaya girer, bizim işimiz değil.' Öyle değil. Bunun önemsenmesi gerek. Ve Haberal gibi her fırsatta dile getirilmesi lazım. İhsan Doğramacı'nın ve Haberal'ın diğerlerinden bir farkı vardır. Haberal halk

adamıdır, geldiği her yere dişile tırnağıyla gelmiştir. Değerli başkanımız Serdar Bey'e bu ödülü Haberal Hocamıza layık görmelerinden dolayı çok teşekkür ediyorum. Türk tıbbından Haberal'ı çıkarırsanız, geriye çok az şey kalır. Sayın Hocam iyi ki varsınız.”

Araştırmacı-Yazar Erol Mütercimler de, Prof. Dr. Mehmet Haberal'ın ülkemizin farklı kentlerinde hizmet vermeyi sürdüren sağlık kurumları ve halen yetiştirmekte olduğu genç hekimlerle, ülkemize çok değerli katkılarda bulunmaya devam ettiğini vurguladı.

Türk Cerrahi Derneği Başkanı Dr. Ahmet Serdar Karaca ise konuşmasında, 1975 yılında ülkemizde Prof. Dr. Mehmet Haberal tarafından gerçekleştirilen ilk başarılı böbrek naklinin 50. yılı olması nedeniyle, 2025 yılının ülkemiz tıbbı için son derece anlamlı olduğunu söyledi. Dr. Karaca, “O gün sadece bir ameliyat yapılmadı; o gün bu ülkeye bir umut, cesaret ve özgüven de nakledildi.” dedi. Ardından yine Prof. Dr. Haberal tarafından ilk karaciğer naklinin de gerçekleştirildiğini anımsatan Dr. Karaca, şöyle devam etti: “Bu coğrafyadaki bu ilk karaciğer nakli

“Haberal bu vatanın kolay kazanılmadığını biliyordu. Her konuşmasında der ki **‘Bu ülke bize Atatürk ve arkadaşları tarafından emanet edilmiştir. Biz bu emanete sahip çıkmalıyız.’**”

yalnızca cerrahinin değil, imkansız denilenin sınırlarını aşan tarihi bir adımdı. Ancak Sayın Haberal'ı büyük kılan yalnızca bu ilkler değil. Bazı insanlar yalnızca ameliyat yapar, bazıları da tarih yazar ama çok azı kurumlar inşa eder. Sayın Hocam yalnızca bir cerrah değil, aynı zamanda bir üniversitenin de kurucusudur. Sayın Haberal, Türkiye’de en yüksek akademik puanlara sahip bilimsel üretkenliğiyle de

Türk Cerrahi Derneği'nin düzenlediği ödül törenine katılan meslektaşları, Prof. Dr. Mehmet Haberal'a yakın ilgi gösterdiler.

uluslararası arenada da referans gösterilen istisnai isimlerimizden biridir. Ama onu büyük yapan da yalnızca rakamlar değil. O puanların arkasında gece-gündüz süren bir emek, bitmeyen bir sorumluluk duygusu ve bilime adanmış bir hayat vardır. Sayın Haberal, Türkiye’de Organ Nakli Yasası’nın da çıkmasında öncü bir rol aldı. Cerrahinin yalnızca ameliyathanede değil, devlette, hukukta ve toplum vicdanında da yer bulmasını sağladı.”

Prof. Dr. Cemil Topuzlu Özel Onur Ödülü’ne, Türk Cerrahi Derneği’nce oy birliğiyle alınan kararla Prof. Dr. Mehmet Haberal’ın layık görüldüğünü ifade eden Dr. Karaca, “Ordinaryüs Prof. Dr. Cemil

Topuzlu Paşa yalnızca bir cerrah değil, ‘Bu topraklarda bilim yapılabilir’ diyen bir iradenin tarihsel simgesidir. Bu ödülün ilk sahibi Prof. Dr. Sayın Mehmet Haberal da işte tam bu iradenin çağımızdaki en güçlü temsilcisidir. Bu ödül bir hastanın değil, bir ülkenin umudunu taşıdığınız içindir. Bu ödül, ilk olmanın bedelini ödemekten çekinmeyen ama o bedeli gelecek kuşaklar için ödeyen bir ömrün onurudur. Bu gece burada bir ödül vermiyoruz; bu gece burada bir teşekkür ediyoruz, bir saygı duruşunda bulunuyoruz ve bir tarihin başlangıcını alkışlıyoruz.” dedi.

Ülkemizin dört bir yanından bilim insanlarının katıldığı ve Türk cerrahisi açısından tarihi nitelikteki gecede ödül, alkışlarla Prof. Dr.

Türk Cerrahi Derneği’nin tarihinde ilk kez düzenlediği ve ilkinin Prof. Dr. Mehmet Haberal’a takdim ettiği “Ord. Prof. Cemil Topuzlu Özel Onur Ödülü” için düzenlenen törene, Türkiye’nin dört bir yanından hekimler katıldılar. Törene katılan meslektaşları, Prof. Dr. Mehmet Haberal’ı tebrik ettiler.

Mehmet Haberal'a takdim edildi. Ödülü, ülkesine atfeden Prof. Dr. Mehmet Haberal törendeki konuşmasında, "Ne mutlu ki ülkemiz var. Bu ülkeyi kuran Atatürk, İsmet Paşa, silah arkadaşları ve aziz şehitlerimizi her zaman ve her şartta rahmet ve şükranla anıyorum. Onların boyunlarında idam fetvası, karşılarında yedi düvel olmasına rağmen, bizler buradayız. Görevimiz, onların hayatları pahasına kurmuş oldukları ülkemize sahip çıkmak, hizmet etmek, eserler kazandırmak ve bayrağımızı dünyanın her

Prof. Dr. Mehmet Haberal: Ne mutlu ki ülkemiz var. Bu ülkeyi kuran Atatürk, İsmet Paşa, silah arkadaşları ve aziz şehitlerimizi her zaman ve her şartta rahmet ve şükranla anıyorum.

yerinde en tepede dalgalandırmaktır.” dedi.

Meslektaşlarını, 9-10 Mart 2026'da Ankara'da düzenleyeceği Amerikan Cerrahlar Koleji kongresine de davet eden Prof. Dr. Mehmet Haberal, Türk Cerrahi Derneği'ne teşekkür etti. •

Yılmadan Yorulmadan

Em. Tuğgeneral,
Hukukçu Dr.
Cihangir Dumanlı

Sarıkamış Dersleri

■ Birinci Dünya Savaşının başlangıcında Doğu (Kafkas) Cephesinde yaşanan olaylar her düzeyde alınacak çok acı derslerle doludur.

Sarıkamış'ta ne oldu?

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na girişi ve savaş planları kendi inisiyatifi dışında, imparatorluğun çıkarlarından çok müttefiklerinin (Almanya ve Avusturya Macaristan İmparatorluğu) çıkarlarına göre planlanmış ve yürütülmüştür. savaş planını hazırlayan Genelkurmay yetkilileri (ikinci başkan dahil), ordu komutanları /kurmay başkanları Alman generallerdir.

Akdeniz’de İngiliz gemilerinden kaçan Alman gemileri (Goeben ve Breslau) 10 Ağustos 1914’de Harbiye Nazırı Enver Paşa’nın emri ile Çanakkale boğazından içeri alınmış, 22 Ekim’de Osmanlı gemisi görüntüsü verilerek Yavuz ve Midilli isimleri ile Karadeniz’e çıkartılmışlardır. Yine Enver Paşa’nın Karadeniz Donanma Komutanı Alman Amiral Souchon’a verdiği talimat gereği Osmanlı Karadeniz donanması 29 Ekim’de Rus gemi ve limanlarına taarruz ederek savaşı fiilen başlatmıştır. Almanya’nın amacı Kafkasya’da bir cephe açarak Avrupa’daki Rus baskısını azaltmaktır.

İlk Muharebeler: Köprükölü-Azap Muharebeleri

Rusya Karadeniz baskısına tepki olarak 1 Kasım’da Türk sınırını geçerek sıklet merkezi ile Sarıkamış-Erzurum istikametinde taarruz etmiştir (Sarıkamış 1878 Berlin anlaşmasından itibaren Rusya’nın elindeydi). 3. Ordu Rus ordusunun Erzurum’a ilerlemesini durdurmuş ve karşı taarruzla Azap mevzilerine (Horasan kuzeyi, Oltu çayının doğusu) atmıştır. Ağırlaşan kış koşulları, ikmal zorlukları, 3. Ordunun kış harekâtına hazır olması, salgın hastalıklar ve cephane (özellikle topçu) yersizliği nedeniyle Ordu Komutanı Hasan Tahsin Paşa taarruzu ilerletmemiş ve 3. Orduyu Erzurum’a geri çekmiştir.

Sarıkamış Harekâtı: Köprükölü-Azap

muharebelerinin sonunda Rus ordusu Azap mevzilerinde, 3. Ordu ise Erzurum doğusundadır. Enver Paşa Almanların isteğine uygun olarak yeni bir taarruzla Rus ordusunu imha ederek Sarıkamış’ı ele geçirmek istemektedir. Daha büyük amacı da Kafkasya’ya girerek Turan hayalini gerçekleştirmektir. Alman ve Avusturya orduları Avrupa cephesinde Ruslar karşısında zor durumda olduklarından bir an önce Doğu Anadolu’da yeni bir cephe açılarak Rus ordusunu bir kısmını buraya çekmekte acele etmektedir. Hasan Tahsin Paşa ise ordunun kış hareketine hazır olmadığı gerekçesi ile baharı beklemekten yanadır.

Akademiden öğrencisi Enver Paşa ile anlaşamayan Hasan Tahsin Paşa istifa etmiş, Başkomutan Vekili, Harbiye Nazırı ve Genelkurmay Başkanı Enver Paşa 3. Ordu Komutanlığını da üstüne almıştır.

3. ordu 9, 10 ve 11. Kolordular ile aşiret (kürt) süvari kolordusundan oluşmaktadır. Enver Paşa’nın taarruz planı 11. Kolordu ile Aras nehri mihverinde Rus ordusunu cepheden tespit ederken 9. Ve 10. Kolordularla kuzeyden geniş bir kuşatma ile Rus ordusunun çekilme yollarının kesmek ve Sarıkamış’ı almaktır. üç kolordu 25 Aralık’ta Sarıkamış batısına yaklaşacak ve koordineli taarruz edeceklerdir. Süvari kolordusu ise daha derin bir çevirme hareketi ile Rus Kafkas Ordusunun gerisinde ayaklanmalar çıkaracak ve Kafkas ordusunun takviyeler almasını önleyecektir.

Enver Paşa Almanların isteğine uygun olarak yeni bir taarruzla Rus ordusunu imha ederek Sarıkamış'ı ele geçirmek istemiştir. Daha büyük amacı Turan hayalini gerçekleştirmektir

Ancak eğitimsiz ve disiplinsiz süvari kolordusu ilk çatışmada dağılmıştır.

3. ordu 22 Aralık 1914'de ileri yürüyüşe başlamış 9. Kolordunun bazı tümenleri 25 Aralık'ta Sarıkamış önüne ulaşmıştır. Ancak en kuzeyden kuşatma yapacak olan 10. Kolordunun Komutanı Albay Hafız Hakkı, plana aykırı olarak kuşatma kolunu uzatmış ve eksi kırk derece

10. Kolordunun Allahuekber Dağında çoğu donmak olmak üzere % 90 zayıat vermesi Sarıkamış harekâtının en kritik olayıdır.

Enver Paşa

soğukta, bir metre karda yürüyerek 3200 rakımlı Allahuekber Dağını aşmak zorunda kalmıştır. Sarıkamış harekâtının en kritik olayı 10. Kolordunun Allahuekber Dağında çoğu donmak olmak üzere % 90 zayıat vermesi ve gecikmesi nedeniyle üç kolordunun planda

Allahuekber Dağında donarak şehit olan askerlerimiz

öngörülen koordineli taarruzunun mümkün olmamasıdır. Buna rağmen Enver paşa gelebilen birliklerle parça parça taarruz etmiş Sarıkamış'a girmek için beş girişimi de başarısız olmuştur.

Bu arada cepheye kadar gelen demiryolu sayesinde Rus ordusu Sarıkamış'ı takviye etmiş ve savunma tedbirlerini artırmıştır. 3. ordu zayıt verirken Rus ordusunun takviyelerle güçlenmesi sonunda taarruz inisiyatifi Rus ordusuna geçmiştir. Rus karşı taarruzu karşısında 4 Ocak'ta geri çekilme emri verilmiş, Enver Paşa ordunun komutasını Hafız Hakkı Paşa'ya bırakarak 8 Ocak'ta İstanbul'a dönmüştür.

3. ordunun yenilmesinde Osmanlı vatandaşı yerli Ermenilerin düşmanla işbirliği yapmaları önemli bir etken olmuş ve tehirci zorunlu hale getirmiştir.

Sonuçlar:

1. Beş kez girişimde bulunulmasına rağmen Sarıkamış alınamamış, Enver Paşa'nın Turan hayali gerçekleşmemiştir.

2. Toplam 1,5 milyon Rus askeri bu cepheye angaje edilerek Alman istekleri yerine getirilmiştir.

3. 120 000 askerle harekâta başlayan 3.

Ordu Erzurum'a döndüğünde 12.000 asker kalmıştır. (% 90 zayıt)

4. Zayıtın çok büyük bir kısmı donmalar ve hastalık (tifus) nedeniyle dir.

5. 3. Ordunun erimesi Doğu Anadolu'da kuvvet boşluğu yaratmış, Rusya 1916 yılında daha geniş bir işgal imkanı bulmuştur.

6. Ermeni tehirci zorunlu hale gelmiştir.

7. Rusya'nın talebi üzerine müttefikleri İngiltere ve Fransa Çanakkale'de yeni bir cephe açmışlardır.

Alınacak dersler:

1. Bir devlet ekonomik bakımdan zayıf olursa güçlü devletlerle ittifak yapmak zorunda kalır, bu ittifak güçlü devlet lehine işler.

2. Ortak çıkarlarımız olmayan devletlerle ittifak yapılmaz.

3. Ordunun komutası yabancılara bırakılamaz.

4. Harekâtın koşullarına hazır

olmadan harekate başlatılmamalıdır.

5. Enver Paşa harekâtın önce ordu birliklerini denetlemiş ancak denetlenen birlik komutanları noksanlarını komutana göstermekten çekinmişlerdir. Komutan yaklaşılabilmeli ve kandırılmamalıdır.

6. Plan taktik açıdan kağıt üzerinde güzel gözükebilir, fakat yeterli lojistik desteklenmezse başarısız olur.

7. Enver Paşa, birliklerin noksanlarını bilen Hasan Tahsin Paşa'nın tavsiyesine uymamış (baharı beklememiş) askerin kahramanlığına güvenerek taarruz emri vermiştir. Kahramanlığa ve şansa dayalı plan yapılamaz.

8. Alay komutanlığı dahi yapmayan, muharebe deneyimi olmayan Enver Paşa saraya yakınlığı ve iktidardaki İttihat Ve Terakki Partisi'nin (İTP) üst kademesinde olması nedeniyle ordunun en yüksek makamlarına getirilmiştir. Orduda terfi ve atamalar sadakata göre değil, liyakata göre yapılmamıştır.

9. Almanlara yakın olan iktidardaki İTP yöneticileri harekâtın icrasına müdahale etmişlerdir. Siyasiler harekâtın icrasına karışmamalıdır.

10. Hasan Tahsin Paşa'nın istifası üzerine 3. Ordu komutanlığını üstüne alan Enver Paşa emrindeki birlikleri tanımamaktadır. Birlikler de ordu komutanını tanımamaktadır. Komutan ve birlikler birbirlerini tanımalı ve yeteneklerini bilmelidir.

11. Enver Paşa 9. Kolordunun

Enver Paşa, birliklerin noksanlarını bilen Hasan Tahsin Paşa'nın tavsiyesine uymamış askerin kahramanlığına güvenerek taarruz emri vermiştir. **Kahramanlığa ve şansa dayalı plan yapılamaz.**

en önünde yürümüş ve en ilerdeki birliklerin taktik hareketına müdahale etmiştir. Her komutan kendi seviyesinde komutanlık yapmalıdır.

12. Birliklere yeteneklerini aşan görevler verilmemelidir.

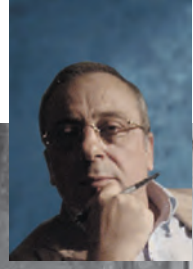
13. Birlikler parça parça kullanılmamalıdır.

14. Hafız Hakkı'nın yaptığı gibi üst komutana sorulmadan plan değiştirilmemelidir

15. 3. ordunun takviyeleri en son istasyon olan Pozantı'dan cepheye 900 kilometreyi bir ayda yürüyerek gelirken Rus takviyeleri ve ikmal maddeleri Sarıkamış'a kadar trenle gelebilmişlerdir. Bu hareket demiryolunun önemini göstermiştir.

16. 3. Ordunun zayıfatının çok büyük bir kısmı donmalar ve tifüs nedeniyle. Cepheye kadar yeterli sıhhi tahliye ve tedavi sistemi ulaştırılmazsa zayıfat miktarı artar.

cihangirdumanli@butundunya.com.tr

Hilafet ve Emperyalizm Milli Mücadele'ye Karşı

İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu Rus Çarlığı'nın Türkistan üzerinden Hindistan'a, Doğu Anadolu'dan Basra Körfezi'ne, İstanbul Boğazı'ndan Ege ve Akdeniz'e çıkararak sömürgelerde rakip olmasını önlemek üzere engel olarak kullanma politikasının Gladstone'un başbakan olmasıyla birlikte 1868'den

sonra değişmeye başladığını, Rusya'yı Osmanlı İmparatorluğu ile savaşırıp böylece Hindistan'dan ve Süveyş'ten uzak tutma politikası izleyen Gladstone döneminde Osmanlı Hilafeti'nin Araplara aktarılması için propaganda ve örgütlenme çalışmaları yapıldığını geçen ay "Arap Hilafeti ve İngiltere" başlıklı yazımızda belgelerle gösterdik.

Bütün Dünya, Aralık 2025.

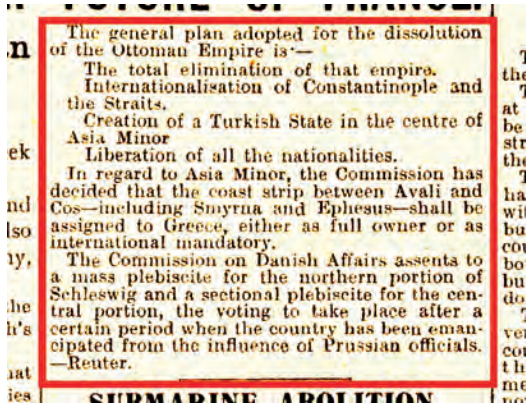
İngiltere'nin Türkleri Avrupa'dan, Balkanlar'dan, İstanbul'dan kovma ve hilafeti Araplara aktarma politikası, kimi dönem alevlenip kimi dönem yatışarak 1860'lardan 1920'ye dek yaklaşık 60 yıl sürdü. 1914-1918 Dünya Savaşı'nda en yüksek sesle duyurulan bu politika, Osmanlı İmparatorluğu'nun yenilmesi ve galip devletlerin donanmalarının 13 Kasım 1918'de İstanbul Boğazı'na demirleyip karaya asker çıkartarak adı konmamış bir işgal başlatmalarıyla birlikte artık uygulanabilir olacak, ancak aşağıda anlatacağımız nedenlerle uygulanamayacaktı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiltere, Fransa, İtalya arasında paylaşılacağına ilişkin gizli antlaşmalar 1917 yılı sonunda Rusya'da Çarlığı deviren Bolşeviklerce dünyaya açıklanmıştı. Dünya savaşından yenilgiyle çıkan Osmanlı devleti ve Halife Sultan Vahdettin, parçalanmayı önlemek ve İmparatorluğu bir bütün olarak tutmak üzere İngiliz mandası altına girmeyi düşünüyordu. Kendisiyle aynı görüşte olan Damat Ferid'i sadrazamlığa atayan Vahdettin, devletin varlığını ve bütünlüğünü İngiliz güdümü altına girerek koruma önerisini Damat Ferid aracılığıyla İngiltere'nin İstanbul'daki yüksek komiserliğine iletecekti.

3 Mart 1919 günlü The Daily Mirror'da yayımlanan ve 5 Mart 1919 günlü Tasvir-i Efkar gazetesinin Reuter ajansından aktardığı habere göre, galip devletler İstanbul'da bir uluslararası yönetim kurmayı; Türk olmayan toplulukları Türk yönetiminden ayırmayı; Osmanlı İmparatorluğu topraklarını imparatorluğun Türk olmayan uyruklarına paylaştırmayı ve geriye kalan bir avuç toprakta Anadolu'nun ortasında küçük bir Türk devleti kurulmasını düşündükleri bildiriliyordu.

Amiral Webb İstanbul'dan İngiltere'ye gönderdiği 3 Nisan 1919 günlü raporda, Damat Ferid'in Halife Sultan Vahdettin'in görüşlerini aktardığını; Vahdettin'in babası Abdülmecid tarafından İngiliz dostu olarak yetiştirildiğini ve yalnız İngiltere'ye biat edeceğini bildirmişti.¹

İngiliz Yüksek Komiser Amiral Calthorpe'un Lord Curzon'a gönderdiği 29 Mayıs 1919 günlü

The Daily Mirror, 03.03.1919

Amiral Calthorpe

Damat Ferid

raporda bildirdiğine göre Damat Ferid “padişah’tan köylüye dek” tüm Osmanlı İmparatorluğu’nun İngiltere’nin mandası altına girmesini istiyordu.² Calthorpe’un Lord Curzon’a 5 Haziran 1919’da gönderdiği raporda da Damat Ferid’in Fransız mandasına karşı olduğu, yalnızca İngiliz mandası istediği, bu olmazsa ABD mandasını kabul edeceği yazıyordu. İngiltere Halife-Sultan ve Sadrazam’ın bütün bu manda başvurularını Fransa ve İtalya ile arasını bozacak nitelikte olduğu gerekçesiyle reddediyordu.³

Damat Ferid 6 Haziran 1919’da Fransız zırhlısıyla Paris Barış Konferansı’na gidecek; 17 Haziran 1919 günlü oturumda konferansa sunduğu andırıda, Osmanlı İmparatorluğu’nda Müslümanların yaşadığı toprakların halife tarafından yönetilmesinin İslam dininin gereği olduğunu ileri sürecek; dünya savaşı öncesi duruma dönülmesini savunacak ve bu isteğini o topraklarda yaşayanların Müslüman olduğu, Müslümanların başının halife olduğu

gerekçesine dayandıracaktı. Konferans’ın Damat Ferid’e yanıtı Balfour tarafından yazılacak, Lloyd George tarafından onaylanıp 25 Haziran 1919’da Clemenceau’nun imzasıyla Damat Ferid’e iletilecekti. 27.06.1919 günlü The Times’da ve dünyanın pek çok

ülkesinde pek çok gazetede yayımlanan bu yanıtta, Türk olmayan toplulukların Türk yönetimi altında bırakılmayacağı, galip devletlerin dünya savaşında işgal ettiği topraklarda yaşayan Müslümanların Osmanlı Halifesinin yönetimi altında olduklarından çok daha iyi durumda oldukları belirtiliyordu.

Galip devletler İngiltere, Fransa ve İtalya Osmanlı İmparatorluğu’nu parçalamaya ve Türkleri Avrupa’dan yani İstanbul’dan kovmaya kararlıydılar. Savaş sırasında yaptıkları gizli antlaşmalarda İstanbul’u ganimet olarak Çarlık Rusyası’na veriyorlardı. Ancak Türkleri, Halife Sultanı ve hükümeti İstanbul’dan kovma kararı, 14 Şubat 1920’de değişecekti.

Fransız işgali altında bulunan Maraş’ta halkın silahlı direnişi, Fransız işgal birliklerinin 12 Şubat 1920 günü çekilmesiyle sona ermiş, Fransa Anadolu’daki silahlı halk direnişlerinin en ekonomik biçimde Halife-Sultan’ın yayımlayacağı

fetvalarla, fermanlarla yatıştırılabileceğini düşünmüştü. İngiltere, Fransa ve İtalya'nın 14 Şubat 1920 günü yaptıkları toplantıda, İngiltere adına Lloyd George ve Lord Curzon Türklerin İstanbul'dan kovulmasını önerirken, Fransa

ve İtalya, İngiltere'ye şiddetle karşı çıkarak bunun Anadolu'daki milli direnişi körükleyeceğini, Türk direnişini yatıştırmak ve bunun tüm Müslüman dünyasına yayılmasının önüne geçmek için Türklerin Halife-Sultan yönetimi altında İstanbul'da bırakılması ve İstanbul'da denetim altında bulundurulacakları Halife-Sultan'ın Müslümanlar üzerindeki söz dinletirliğinden yararlanılması gerektiğini savunmuşlardı. İngiltere, Fransa ve İtalya'nın önerilerine karşı durmamış, Türkleri ve Halife-Sultan'ı Anadolu'daki milli direnişi bastırma koşuluyla İstanbul'da bırakma kararını 16 Şubat 1920 günü dünyaya duyurmuştu. Bu karar bir ay sonra işgal güçlerinin 16 Mart 1920 günlü bildirisinde de yinelenerek, Halife-Sultan İstanbul'da tahtını korumak uğruna Anadolu'daki Kuvayı Milliye direnişini bastırmak üzere "Kuvayı İnzibatiye" adıyla "Hilafet Ordusu" olarak anılan silahlı güçler örgütleyecekti. Şeyhulislam 11 Nisan 1920'de Kuvayı Milliye ileri gelenlerine idam fetvası yayınlayacak, Divan-ı Harp

VI. Mehmet Vahdettin

mahkemesi yokluklarında idam kararları verecek ve Halife-Sultan idam kararlarını onaylayacaktı.

İngiltere, Fransa ve İtalya'nın 11 Mayıs 1920 günü imzalanmak üzere Osmanlı İmparatorluğuna sundukları Sevr Barış Antlaşması'nın 36. maddesinde Halife-Sultan'ın ve İstanbul hükümetinin Anadolu'daki milli direnişi bastırma koşuluyla İstanbul'da bırakılacağı yazılıydı. Saltanat Şurası, Sevr Barış Antlaşması'nı imzalama kararı vermekle, işgalci devletlerin dayattığı Kuvayı Milliye'yi bastırma yükümlülüğünü de üstlenmiş oluyordu.

Sevr Antlaşmasınının 10 Ağustos 1920'de imzalanmasından sonra, yönetim kurulu üyeleri İskilipli Mehmed Âtîf Efendi (Başkan), Konyalı Abdullah Âtîf Efendi (İkinci Başkan), Bergamalı Mehmed Zeki (Umumi Kâtip), Erzincanlı Hasan Efendi, İstanbullu Şerefeddin (Yaltakaya), Tâhirülmevlevî Bey, Manisalı M. Hayreddin Efendi, Kayserili

1920'lerde Yunan savaş uçağı

Şemseddin Efendi ve Seydişehirli Hasan Fehmi'den oluşan Teali-i İslam Cemiyeti, halkı Kuvayı Milliye'ye karşı savaşa çağıran bildirimler yayımlayacak ve bu bildirimler havadan Yunan savaş uçakları tarafından yerleşim birimlerine atılacaktı.

Teali-i İslam Cemiyeti'nin birinci bildirisi -özetleyerek ve günümüz Türkçesine çevirerek

Teali-i İslam Cemiyeti Başkanı İskipli Mehmet Atf

aktarıyorum- şöyleydi:

- "Ey Anadolu'nun masum ve mazlum ahâlisi! (...) Anadolu'da Mustafa Kemal ve Kuvâ-yı Milliyye maskaraları (...) Ey hainler, Ey Allahtan korkmayan ve peygamberden utanmaz yaratıklar (...) devletleri

yeniden kızdırarak düşmanlık ve gazaplarını üzerimize çekmekten ve ülkemizin işgal olunmamış yerlerini de işgal ettirmekten başka bir yararı olmayacak biçimde çılginca hareketlere kalkışıyor ve bizi de eskisi gibi boşu boşuna kırdırıyorsunuz! İngilizleri kızdırdınız, üzerimize Yunanlıları musallat ettiler. (...) Yunanlılarla harbe tutuşuyor, sonra da bir taraftan kaçıyor ve bir taraftan şöyle direndik, böyle kayıp verdik gibi yalanlarla halkı aldatmaya çalışıyorsunuz! (...) kendinize ne hakla, ne yüzle, ne utanmazlıkla "Kuvâ-yı Milliye" adını veriyorsunuz? (...) Cenâb-ı Hakk'ın gazap ve laneti sizin üzerine olsun! **Şimdi sulh (Sevr Barış Antlaşması) imzalandı. Kuvâ-yı Milliyye belâsının doğurduğu zorunlulukla galip devletlere karşı yeniden yükümlülük altına girdik. Devletler şimdi bize: "Eğer Kuvâ-yı Milliyye Anadolu'da isyanını sürdürür ve bastıramazsanız İstanbul'u da elinizden alacağız," diyorlar. Kuvâ-yı Milliyye eşkiyası**

*ise İstanbul'u da elimizden çıkar-
mak ve memleketi son hizmet biç-
minde son ihanetlerini de yapmak
için çalışıyorlar.*

*Ey Anadolu'nun mazlum ve
muhterem ahâlisi! (...) Eğer bu ate-
şi kendi kendimize söndüremeye-
cek ve Anadolu'da güvenliği sağla-
yıp çaresiz vatandaşlarımıza refah
ve huzur vermeyecek olur isek
galip devletlerce bildirildiği üzere
başkentimizden, sevgili İstanbul'u-
muzdan yoksun bırakılacağımız
gibi Anadolu'nun da yabancılarca
işgal olunacağı kuşkusuzdur. Bun-
dan dolayı bu haydutları, bu âsileri
olabildiğince kısa süre içerisinde
yola getirmek ve ortadan kaldır-
mak hepimiz için dinimizin yerine
getirilmesi zorunlu bir buyruğudur.
(...) Duyduğumuza göre Halife-i
zîşânımız ve sevgili hakanımız*

*efendimiz hazretlerinin de âsileri
yola getirmek ve sizin rahatınızı ve
mutluluğunuzu sağlamak için top-
lanacak kuvvetin başında olarak
bizzat oralara geleceklelerini sizlere
müjdeleriz. Hazır olunuz! ve vatani
hâinlerden, bu canilerden kurtar-
mak için size düşen görevi yerine
getirmekte kusur etmeyiniz.*

*(...) Elinize aldığınız fetvâ-i
şerif (şeyhülislam fetvası) ki Al-
lah'ın emridir, okuduğunuz Hatt-ı
Münif (Yüce Yazı) ki halifemizin,
padişahımızın bir fermanıdır, siz
Allah'ın emrine halifenin ferma-
nına uyarak bu canileri, bu katil
canavarları daha fazla yaşatma-
makla görevli ve yükümlüsünüz.
Şu alçaklar ve onlarla birlikte
olanlar, bu cinayetleri hep sizin
sayenizde yapıyor; bunların gövde-
lerini varlıklarını dünya üzerinden*

Denizli Cephesinde 26 Ağustos 36'da Hâzîrîlî Çarıkında Ortakçı-
dan Sarayköy'e doğru ilerleyen ve iki tabur piyade ve bir batarya
tutulan bir düşman müfrezesi ateşleriyle puskuşturulmuştur.
Demirci Mehmet Şefo kuvayı milliyesi 29/8/36'da Ortakçı ce-
nubundaki düşman ordugâhlarına muvaffakiyetli ateş baskınları yapmış-
tır.
30/8/36'da saat 6 sonrada Bilecik istikametinden gelen bir
düşman tayyaresi Eskişehir üzerinde uçmuş ve Teali-i İslam Cemiyeti-
nin beyannamelerini atmıştır.

İsuet

Sifre rabitine muhtıra :

Raporun bu kısmı Garp Cephesi Müsahharîliğinden
maada diğer makamata yazılacaktır.

Kapadız 1 Eylül 36
Kuri

Dolap No. 9
Gbz No. 5
Dosya No. 4/9

Harp Tarihi Vesikaları, Garp Cephesi Raporu, no.1181. 31.08.1920: "30 Ağustos 1920 günü saat 6 sonrada Bilecik istikametinden gelen bir düşman tayyaresi Eskişehir üzerinde uçmuş ve Teali-i İslam Cemiyeti'nin beyannamelerini atmıştır."

tümüyle kaldırmak insanlık için, Müslümanlık için bir farz, yerine getirilmesi zorunlu bir din görevi olmuştur.

Ülkenin başına bu denli felâket getirmiş olan bu hâinler daha yaşatılacak mı? Siz daha ne kadar böyle aldanarak bunların gayri meşru buyruklarına uyacaksınız? (...) Askerler! Bu kadar uyduğunuz artık yeter, bu zâlimlere âlet olduğunuz artık yetişir! **Padişahımız halifemiz efendimiz hazretlerinin bağışlayıcılığı ve şefkat kucağı size açılmıştır. Hepiniz koşunuz, geliniz dünya ve ahiret mutluluğunu elde ediniz: İşte sizi uyarıyoruz. Allah'ımı, peygamberini ve padişahını seven bu yana gelsin!"**⁴

Teali-i İslâm Cemiyeti'nin ikinci bildirisi -yine özetleyerek ve günümüz Türkçesine çevirerek aktarıyorum- şöyleydi:

- (...) Kuva-yı Milliye yalancı adı altında hükümete karşı bunalıtcı müdahalelere ve vatani daha büyük felâketlere sürükleyecek haydutluklara isyanlara kalkıştılar; milli birliği çiğnediler; ülkeyi yeni baştan yakıp yıktılar; dünyada görülmedik, işitilmedik vahşetler ve zulümler yaptılar; ülkede dış düşmanların yapmak istemeyeceği kötülükleri yaptılar; bunun sonucunda barış koşullarımızın tasarlanandan daha kötü bir biçime sokulmasına neden oldular!

Bugün artık kesinlikle kuşku duyulamayacak mevattandır ki, devlet

ve milletin yaşamsal çıkarları ve ilk görevi Kuva-yı bağıyenin (haydut güçlerin) bozgunculuğunu ortadan kaldırmak ve ülkenin güvenliğini sağlayarak İslâm'ın içinde bulunulan durumun gereklerine ve de erdemsel amaçlarına uygun doğru düzgün bir yönetim kurmaya çalışmak ve böylece geçmişin yıkımlarını onarmak ve geleceğin umudunu artırmak ve bundan sonra öngörü ve uyanışını açarak Osmanlı milleti ve İslam ümmetinin uygarlığının gelişmesine ve toplumsal mutluluğuna adanarak, insanlığın uyumu ve milletler cemiyeti içinde görevini yerine getiren erdemli bir unsur olmaya uğraşmaktadır.

Şunu iyi bilmek gerekir ki bugünkü galip devletlerin silâhlarının arkasında, bilgisizce cesaret değil uygarlığın dehası, üstün zekası gizleniyor. Müslümanların mutluluğunu sağlamak isteyenler o silâhlardan önce o dehalarla, o üstün zekalarla aynı inançta olma gereğini unutmamaları gerekir. İslâmiyet'in dünyanın aldaticılığına eğilim duymayan, Allah'tan başkasına yönelmeyen "kaib-i selim" ini bozmayan o dehaların, o üstün zekaların büyüleyici yapılarıyla süsleyebilmek, işte bugünkü görevimizin en kaçınılmazı budur.

(...)

Böyle bir zamanda milletin soy-lu asil karakteri ve dinsel huyları en büyük başarı kaynağı olabilir. Milletin fertleri halifelerine, padişahlarına karşı şeriat gereği borçlu oldukları buyruğa uyma görevini her

zamandan çok bugün yerine getir-meli ve hükümet ile milletin uyumu sağlanmalıdır. Bugüne dek hükümet içinde bulunduğu güçlükler içinde haydutları yola getirmek için gerekli araçları hazırlama ve girişimlerde bulunma işinde kendisinden bekle-nen başarıyı gösteremedi. Haydut-ların milletin üzerindeki zorbalığını henüz ortadan kaldıramadı. Ancak Sevr Barış Antlaşması'nın imzasıyla büsbütün kesinlik kazanan bu görevin (Anadolu'daki milli direnişi bastırma, ortadan kaldırma görevinin) kaçınılmazlığında artık kararsızlığa, ikirciklenmeye yer kalmamıştır. Bu nedenle, araçları hazırlamaya çalı-şan yüce hükümetin ilk işaretinde kendisine destek olmak için millet de görev yapma hissini duymalı ve ona göre hazırlanmalı ve haydutlar-ın ileri gelenlerinin ortadan kaldırılması için gönüllü olduğuna söz vermelidir. Selam Allah'a uyanların üzerine olsun.”⁵

Sonuç olarak: 14 Şubat 1920 gününe dek 50-60 yıl boyunca Türkleri, Osmanlı Hükümetini, Osmanlı saltanat ve hilafet merkezini Avrupa'dan, İstanbul'dan kovup hilafeti Araplara aktarma politikası izleyen İngiltere, Fransız işgal birliklerinin Maraş'ı halkın direnişi sonunda terketmek zorunda kaldığı 12 Şubat 1920 tarihinden itibaren bu politikasını -Fransa ve İtalya'nın dayatmasıyla- değiştirmiş; işgalci emperyalistler 14 Şubat 1920 günü yaptıkları toplantıda Halife Sultanı,

Osmanlı Hükümetini ve Türkleri, Anadolu'daki milli direnişi bastırıp ortadan kaldırmaları koşuluyla İstanbul'da bırakmaya karar vermiştir. Bu koşulu 16 Şubat ve ardından 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal bildirisinde dünyaya duyurdukları gibi 11 Mayıs 1920'da Sevr Barış Antlaşması metnini imzalanmak üzere Osmanlı Hükümeti'ne verdikleri sırada yeniden bildirmişler ve Saltnat Şurası, bu koşulu kabul ederek Sevr Barış Antlaşması'nın imzalanmasına karar vermiştir. Halife-Sultan Vahdettin Mart-Nisan 1920'den itibaren, dindar halkın din duygularına seslenen fetvalar, fermanlar yayımlayarak, İngiliz parasıyla “Kuvayı İnzibatiye”, “Hilafet Ordusu” vs. denilen silahlı birlikler oluşturup Kuvayı Milliye'ye saldırtma görevini üstlenmiş ve bu süreçte İngiltere Osmanlı Hilafeti'ni Araplara aktarmaktan vazgeçip sürdürmeye karar verdiği gibi, hilafet de işgalci emperyalistlerin Milli Mücadele'yi bastırma amacıyla kullandığı bir kuruma dönüşmüştür. •

cengizozakinci@butundunya.com.tr

- 1 Selahi R. Sonyel, “1919 Osmanlı-İngiliz Gizli Antlaşması”, ss. 440-442, dn.20
- 2 Selahi R. Sonyel, a.g.m. s.442
- 3 Selahi R. Sonyel, a.g.m. s.442
- 4 Tarih Zafer Tunaya, “Türkiye’de Siyasi Partiler”, c.2, İstanbul 1986, s.392-396 (Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi)nden aktaran: “Milli Mücadele Dönemi Beyan-nameleri ve Basını”, Hazırlayanlar: Zekâi Güner-Orhan Kabataş, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Merkezi Yayını, Sayı: 33, Ankara, 1990, s. 218-223)
- 5 a.g.e. s. 223-227.

Mustafa Kemal Atatürk'ten

NUTUK

(15-20 Ekim 1927) 80

Celalettin Arif Bey'in Doğu'ya Atanması Önerisi!

Efendiler!

Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa'nın da 14 Eylül 1920'de, Benim telgrafımdan önce yazılmış bir telgrafını 19 Eylül 1920'de aldım.

Bu telgrafta:

“Celâlettin Arif Bey'in -Rize, Trabzon, Erzurum, Erzincan, Van, Bayazıt(- Bugünkü Doğubayazıt) illerini ve yüce Meclis'çe uygun görülecek başka bölgeleri içine almak üzere- doğu illeri valiliğine atanmasını buyruklarına

sunar ve öneririm.” denildikten sonra, şu düşünceler ekleniyordu:

“Bu öneri kabul edilip uygulanırsa askerlikle ve sivil yönetimle ilgili her iki görevin gereken önem

ve titizlikle yapılmasından sağlanacak yarardan başka, sırası gelince önemli sorunları görüşmek ve gereğini ivedilikle yapmak için milletvekili olarak bir kişi daha bulunmuş olur.

Yukarıdaki dileğimin Büyük Millet

Celalettin Arif

***Meclisi'nce gereken önemle dikka-
te alınarak kabul olunup onayla-
nacağını umar ve bu konuda yüce
kişiliğinizin yardımlarını dilerim.”***

Bu iş, ana çizgileriyle, Celâlettin Arif Bey ile görüşülmüş ve kendilerince de durum uygun görülmüş ise de bu konudaki kararın Millet Meclisi'nin uygun bulmasına ve onayına bağlı olduğu kuşku götürmez.

Ordudaki yolsuzluktan, halkın huzursuzluğundan, Erzurum'a kamuoyu ile vali seçilmesinden ve ivedilikle uygun yanıt verilmezse Ankara'ya karşı güvensizlik doğacağından söz eden Celâlettin Arif Bey, ordunun komutanı ile görüşüyor ve kendisinin geniş ölçüde doğu illeri valiliğine getirilmesinin önerilmesini sağlıyor.

Ordu komutanı da böylece Celâlettin Arif Bey'in kendisini kötüleyici nitelikteki yakınmalarından habersiz görünüyor.

Bu işte, özel amaçla düzenlenmiş bir oyun ve hem de bir aymazlık durumu olduğu açıkça belliydi.

Kazım Karabekir Paşa'nın, 16-17 Eylül 1920 günlü telgrafıma 18 Eylül'de verdiği yanıtta:

“Celâlettin Arif Bey'in bildirdikleri, birkaç kişinin, vali vekili Albay Kazım Bey'i, yalnız Erzurum'dan uzaklaştırmak için yaptıkları dedikoduya dayanmaktadır.

Halkın huzursuz olması ve kamuoyu ile vali seçilmesi konularının, ne yazık ki, Celâlettin Arif Bey'in yanlış bir yol tutmasından başka bir şey olduğunu

Kazım Karabekir

sanmıyorum.

Sözkonusu yakınmaların, küçükleri ve büyükleri ile bütün Doğu'nun pek çok saygısını ve güvenini kazanan Bana yapılması, iş çevirmek isteyenlerin başarı sağlayamayacaklarını bilmeleri sonucudur.

Celâlettin Arif Bey, Albay Kazım Bey'in vali vekilliğinden ve kolordu komutanlığı vekilliğinden alınarak Erzurum'dan uzaklaştırılmasını Bana önerdi.

Vali vekilliğinden alınmasının İçişleri Bakanlığı'ndan buyruk verilmesi ile ve vali vekilliğini kendilerinin, yani Celâlettin Arif Bey'in, üzerine alması ile olabileceğini bildirdim.

Celâlettin Arif Bey'in

Erzurum'da görevlendirilmemiş durumda bulunuşunun kendisinin söz geçirme gücünü kırabileceğini sanırım.

Hemen, Erzurum vali vekilliğini üzerine alması, başladıkları için gürültüsüzce ve başarı ile sona erdirilmesi için çok gereklidir.

Daha sonra, uygun görülürse, Doğu illeri müfettişliğine ya da valiliğine atanır.

Ne olursa olsun, sözkonusu ettikleri huzursuzluk ve duyarlılığın kendilerinin Erzurum'a gelmeleri üzerine bekleme durumuna geçtiğini kabul etmiyorum.

Böyle bir sözü, büyük bir önemle kabul edildiğini söyleyen kişinin densizce bir sözü sayıyorum.” sözleri yazılıydı.

Celalettin Arif Bey Kendi Kendine Erzurum Vali Vekili Oluyor!

Efendiler!

Kazım Karabekir Paşa'nın, 14 ve 18 Eylül 1920 günlü telgraflarına, 20 Eylül'de verdiğim karşılıkta,

“Büyük Millet Meclisi üyeliği ile memurluğun bir kişi üzerinde bulunamayacağı...” ile ilgili 5 Eylül 1920 günlü yasanın özel maddesini, olduğu gibi yazdıktan sonra:

“Celalettin Arif Bey Erzurum valiliğine atanamaz. Milletvekilliğinden çekilirse, bu valiliğe atanması Bakanlar Kurulu'na önerilebilir...” dedim.

Oysa Kazım Karabekir Paşa'nın son telinin çekildiği 18 Eylül günü, Bizim 20 Eylül'de bildirdiğimiz,

“Bu yasaya aykırı durumu, hem de yeni Türkiye'nin Adalet Bakanı bulunan Celâlettin Arif Bey'in, 18 Eylül 1920'de yazılıp 21 Eylül'de aldığım telgrafından öğrendim.”

yasaya aykırı durum Erzurum'da alınmış.

Bu yasaya aykırı durumu, hem de yeni Türkiye'nin Adalet Bakanı bulunan Celâlettin Arif Bey'in, 18 Eylül 1920'de yazılıp 21 Eylül'de aldığım telgrafından öğrendim.

Kendi kendine Erzurum vali vekili olan Adalet Bakanı'nın telgrafı şudur:

“Erzurum, 18 Eylül 1920, Ankara'da Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne,

Kazım Paşa Hazretleri'ne gelen yüce telgraflarınız üzerine kendileriyle, bilgilerinize sunulmuş olan sorunu enine boyuna görüştük.

Paşa, durumun ağırlığını anlamak istemiyorlar ve emri altında bulunan kişiler her yönden korunuyor, kamuoyundaki huzursuzluğun bir an önce yatıştırılması için silah, cephane ve başka gereçlerle kilisede yapıldığı söylenen yolsuzlukları iyice soruşturmak ve bu işlere yeltenenleri yasanın pençesine verebilmek için, kamunun saygısını kazanmış olan 9. Tümen Komutanı Halit Bey'in görevlendirilmesini saygı ile dilerim.

Ordu hesaplarının denetlenmesi de gerektiğinden; ivedilikle bir maliye müfettişinin gönderilmesi yüksek emirlerinize bağlıdır.

Kazım Paşa'dan şimdi aldığım bir yazıda, daha önce vali vekilliğinden hiçbir koşul ileri sürmek-sizin çekilmeye karar veren Albay Kâzım Bey, düşüncesini değiştirerek, vali vekilliğini bana ya da İçişleri Bakanlığı'ndan atanacak bir vekile bırakacağını yazı ile bildirmektedir.

Kendisinin vali vekilliğinde kalması da sakıncalı ve tehlikeli görülmüş olduğundan şu bir-iki gün içinde, durumun önemi açısından ve ilde çıkabilecek karışıklığa meydan verilmemek üzere İçişleri Bakanlığı'ndan emir gelinceye

Hüseyin Avni Bey

dek, vali vekilliğini üstüme almak zorunda kaldım.

Erzurum halkının isteğine uyularak vali vekilliğinin arkadaşlardan Hüseyin Avni Bey'e verilmesini saygı ile dilerim.

İleri sürdüğüm bu önerilerle kamuoyu yatıştırılabileceğinden gereğinin yapılması buyruklarınıza bağlıdır.

Adalet Bakanı Celalettin Arif."

Büyük Millet Meclisi İkinci Başkanı ve Adalet Bakanı Celâlettin Arif Bey'in bu davranışı ve yazısı, Bizim için anlaşılmasız bir bilmece oldu.

Durum çok önemli ve ağırdı. Bu önemin ve ağırlığın nedeni, Bence, Celâlettin Arif Bey'in ve işbirliği yaptığı arkadaşlarının gerçekleştirmeyi tasarladıkları gizli istekler ve bu amaçla aldıkları durum ya da yaptıklarını sandıkları olup-bitti değildi.

Hayatının çoğunu savaş alanlarında geçirmiş, ayaklanmalar ve devrimler içinde çok bulunmuş kimselerin bu gibi ufak tefek olayların karşı önlemlerini bulup uygulamakta, korkup ağır davranacaklarını sananların aldanacakları kuşku götürmez. •

(Sürecek).

cengizonal@butundunya.com.tr

Gelecek Ay: Celalettin Arif Bey'e Verdiğim Yanıt!

Hakimiyeti Milliye

YAZILARI

SİYASİ FAALİYETLER

Dünya siyasetine ait faaliyetler, 1930 yılının ilk ayında, daha yoğun bir hal aldı.

İkinci La Haye Konferansı, Genel Savaş'ın Batı ve Doğu devletlerine ait olan onarım işlerini düzenlemek için uğraşmaktadır.

Gelecek, geçmişin eserleri üzerine kurulur.

Bu tasfiye işi, çeşitli milletlerin yaşamında ve hafızasında ne gibi etkiler bırakacaktır?

Uluslararası yaşamın geleceği

bakış açısından bu sorunun büyük bir önemi vardır.

Geride bırakılan intikam duygularının, geleceği baskı altına almaya-çağı iddia olunamaz.

Gerçek dünya barışı, ancak bütün milletlerin amaç ve araç uğrunda ortak emel ve arzusuyla gerçekleştirilebilir.

Bir taraftan geçmişin tasfiyesi için uğraşılırken, diğer taraftan geleceğin düzenlenmesi için de mesai sarf edilmektedir.

Yine bu ay içinde Milletler Cemiyeti'nin meclisi toplanacaktır.

Bundan sonra da Londra'da Deniz Beşler Konferansı toplanacaktır.

Biri diğerini izleyen bu uluslararası toplantıların genel amacı olarak, dünya barışının kurulması ve sürdürülmesi gibi, dünya kamuoyunu okşayan büyük bir ideal ileri sürülmektedir.

Bununla beraber yeryüzünde hiçbir ferdin itiraz edemediği ve herkesin candan kabul eder gibi gördüğü bu ideal etrafındaki savaş ve tartışmalar neden ileri geliyor?

Yıllardan beri yapılan girişimler, öne sürülen görüşler ve önerilen önlemler neden olumlu bir sonuç vermiyor?

Gerçeği olduğu gibi görmek için sorunun bu yönünü de incelemek gerekir.

Dünya barışını kurmak demek, uluslararası düzene, güce değil, hak ve adalete dayanarak faaliyette bulunabilecek bir şekil vermek demektir.

Ne nitelikte olursa olsun, herhangi bir düzenin sürebilmesi için, o düzen içinde yaşayanların, genelinin olmasa bile büyük bir çoğunluğunun onu kabul ve tasvip etmesi gerekir.

Uluslararası belirli bir düzeni bütün dünya devletlerine, aynı ilgi ve sevgiyle kabul ettirmek, insanlığın bugünkü durumunda mümkün müdür?

Mevcut siyasi ve ekonomik durumlardan şikâyetçi olan milyonlarca insanı, yine bu durumları sürdürmeye uğraşan diğer milyonlarca insanla,

samimi olarak ve aynı ideali besleyerek, beraber çalıştırmak mümkün olabilir mi?

İnsanlığın büyük ırk ve hatta kıta kütleleri birbirlerine karşı bir durum almışlardır.

Kuzey ve Güney Amerikalıları, siyasi ideal itibariyle büyük bir fark göstermektedirler.

Anglo-Sakson sınıfı, kara Avrupa'sının askeri devletlerine karşı, ayrı bir cephe oluşturmaya çalışmaktadır.

Rusya, Asya ile Avrupa arasında, etki ve büyüklüğü bir gün bir sürpriz oluşturacak olan bir rol oynamaktadır.

Asya, Avrupa ve Amerika'nın siyasi ve ekonomik egemenliğinden kurtulmak için uğraşmakta ve kendine özgü bir yaşam şeklini araştırmaktadır.

Bütün bu grupların her birinin kendilerine özgü ayrı barış anlayışları vardır.

Barış anlayışındaki bu ayrılık, hem barışın amacı ve hem de kurulması amacıyla ilgidir.

Her millet bu çeşitli faaliyetler içinde kendi yaşam ve çıkarlarına en uygun olan yolu aramakta ve ondan sonra da bunun dünya barışına götüren en doğru yol olduğunu bağırırmaktadır.

Şimdilik bu hareketin, başkalarının nereye yönlendireceği belli olmayan yoluna girmekten daha ölçülü davrandığı kuşkusuzdur. •

HABER ALMA TEŞKİLATI MİT, YÜZ YIL ÖNCE KURULDU

“Haber alma” anlamına gelen İstihbâr sözcüğünün çoğulu olan “istihbarat” denince, eski adıyla (MEH) Milli Emniyet Hizmeti, Milli Amele Hizmetleri (MAH) ya da günümüzdeki adıyla Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) akla gelir. Türkiye’nin gizli istihbarat kurumu kısa adıyla MİT, yüzyıl önce 6 Ocak 1926’da gizlice kuruldu.

Sümer tabletlerinde, Mısır yazıtlarında izleri sürülen istihbarat

konusunda bilinen en eski yazılı yapıt “sonuca giden her yol mübahdır” sözünün gerçek sahibi, Machiavelli’nin öncüsü, Kautilya’nın 2300 yıl önce yazdığı siyasetname “Arthashastra”dır. “Zenginlik” anlamını taşıyan, dünyanın varlığından yüz yıl önce haberdar olduğu, Türkçe çevirisi yeni yayımlanan yapıtında, “Kralın mutluluğu, tebaasının mutluluğunda; refahı, onların refahında yatar. Sadece kendisini memnun

eden şeylere değil, tebaasını memnun eden şeylere karşı da eli açık olacaktır.” sözleri ile ülkeyi, devleti yönetenlere “devletin dış tehlikelerden korunması, devlet içinde kanun ve düzenin sağlanması ve halkın refahının korunması” yani “yönetim, kanun, düzen ve adalet, vergilendirme, gelirler ve giderler, dış politika, savunma ve savaş” görevleri için istihbaratı işaret ediyor, Kautilya.

İstihbarata ilişkin Milattan öncesine ait benzer yapıt da Sun Tzu'nun Savaş Sanatı'dır: “Yıllarca devam eden savaşın gayesi bir gün zafer kazanmaktır, [komutan] rütbeye ve yüz altınlık menfaatlere düşkünse, düşmanın durumunu bilmiyorsa, insancıl değilse o kişiden komutan olmaz, hükümdarın yardımcı olmaz, zafer sahibi olmaz. Bu nedenle akıllı hükümdar ve erdemli komutan ordusunu savaşa gönderdiğinde düşmana karşı zafer kazanır; başarı kazanmak sıradan kişileri aşan bir iştir, **olacakları önceden bilmeyi gerektirir. Olacakları önceden bilmek ruhlar veya hayaletlerden bilgi almayla, geçmişte yaşanmış benzer olaylarla karşılaştırmayla veya astrolojik tahminlerle mümkün değildir, bu bilgi ancak insanlardan alınabilir, bu insanlar da düşmanın durumunu bilenlerdir.** Sadece akıllı hükümdar ve erdemli komutan üstün ve zeki kişileri casusları yapar ve büyük başarılar elde eder. Bu savaşta çok önemlidir; ordu buna dayanarak hareket eder.”

Selçuklu devlet adamı Nizamülmülk, Hasan Sabbah'ın hafiyesince öldürülmeden önce yazıp tamamladığı ünlü yapıtı Siyasetname'de istihbaratın ne kadar önemli olduğunu anlatıyor...

Selçuklu devlet adamı Nizamülmülk, Hasan Sabbah'ın hafiyesince öldürülmeden önce yazıp tamamladığı ünlü yapıtı Siyasetname'de istihbaratın ne kadar önemli olduğunu anlatıyor: “Her yerde sahih-haber ve casuslar görevlendirmişti. Birisi diğerinin haksız yere tavuğuna el

koysa sultan bundan haberdar oluyor ve olayı soruşturuyor idi. Padişahları tahtlarında tutan işte hep bu nizamdı. Al-i Selçuk bu noktayı ihmal eylese yok olur gider. Hiçbir şeyin hiçbir surette gizli saklı kalmaması ve

vuku bulan yahut ayyuka çıkan bir meseleye anında müdahale için kulaklarına çalınan her şeyi padişaha ulaştırarak, tacir, seyyah, sufi, yoksul, sakatatçı kılığında, dört bir yana casuslar salınmalıdır.”

Fransız Devrimi'nin dünyayı değiştirmeye başladığı dönemde doğan, savaş tarihi, sanatı, kuramı üzerine dünden bugüne en gözde kitabı yazan Carl von Clausewitz: **“Savaşlar, nasıl olurlarsa olsunlar, politikanın tezahürlerinden başka bir şey değildirler. Politik görüş açısının askeri görüş açısına tabi kılınması çelişki olurdu; çünkü savaş politikaya meydana getirmiştir; politika beyindir ama savaş sadece araçtır, yoksa tersi değil. Nasıl ki, bir dili iyi bilmeyen biri doğru düşündüğü halde ara sıra yanlış söylerse politika da çoğu kez asıl niyetine uygun olmayan şeyleri emreder. Savaş politikanın bir aracıdır; ister istemez politikanın karakterini**

“Felaket başa gelmeden evvel onun önlenmesi ve müdafaası vasıtaları düşünülmek lazımdır.

Geldikten sonra elemelenmenin faydası yoktur.”

taşımak zorundadır. Her şeyi politikanın ölçüleriyle ölçmelidir; bu nedenle ana hatlarıyla savaşın sevk ve idaresi, kalem yerine eline kılıcı almış ama yine de kendi kanunlarına göre düşünen politikanın ta kendisidir.”

Dünyanın en büyük strateji ustası Mustafa Kemal, birkaç aydan beri ulusun geleceğini üstlenen milletvekillerine, Kurtuluş Savaşı'nın zor günlerinden birinde 26 Temmuz 1920'de TBMM gizli oturumunda “Yunan taarruzu ve milli cephelerin bozulması” konusunda seslendi: **“Felaket başa gelmeden evvel onun**

önlenmesi ve müdafaası vasıtaları düşünölmek lazımdır. Geldikten sonra elemellenmenin faydası yoktur. Yunan taarruzu vaki olmadan evvel, vukuu kuvvetli ihtimal dahilinde idi. Eğer, bunu önleyecek vasıtalar ve tedbirler almamış ise bunun mesuliyeti TBMM' ne ve onun hükümetine ait olamaz. TBMM hükümetinin mesuliyet mevkiine geldiğinden beri almaya başladığı tedbirler bir sene evvelinden beri İstanbul hükümetleri tarafından bütün milletle beraber ve ciddiyetle alınmaya başlanmak lazımdı. Bazı kuvvetlerin cepheden alınıp dahili isyanların bastırılmasına memur edilmesi Yunan kuvvetleri karşısında bulundurulmasındaki faydadan daha mühim ve zaruri idi ve halen de öyledir. Memleketin sükuneti, milletin kurtuluş emeli noktasında birlik ve dayanışması temin olunmadıkça harici bir düşmanın istila kuvvetini durdurmaya çalışmak ne mümkündür ve ne de bundan esaslı bir fayda ve netice beklenir. Birlikte ve emelde azim ve ısrar eden millet, mağrur ve mütevaciz her düşmanı er geç gurur ve tecavüzünde pişman kılabilir. Tarihte yarılmış ve yarılmayan cephe yoktur.”

İçeride ve dışarıda “muhafaza ve müdafaası” için açık yürütölen çalışmalar yanında gizli yapılması gerekenler vardı. Giyim kuşamından, düşünce, tutum ve davranışına kadar

Kurtuluş Savaşı sırasında gizli bir takım istihbarat grupları kuruldu. Özellikle İstanbul' dan insan, bilgi ve cephane gücü sağlanmasında büyük yararlar gösteren örgütler denetlenemediği ve yeterince yönlendirilemediği için zaman zaman sıkıntılara yol açtı.

her konuda titiz, akıl ve bilimin gereğini yeğleyen Mustafa Kemal 28 Eylül 1920'de TBMM'de eleştiriler üzerine “Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi”nin sorumluluğunun kendisinde olduğunu vurgulayarak “**haber alma**” dışında “**haberdar etme**”, halkı doğrudan aydınlatmak ve dünya kamuoyunu bilgilendirmek için yürütölen çalışmaların olduğunu örtölü biçimde anlattı.

Kurtuluş Savaşı sırasında gizli bir takım istihbarat grupları kuruldu. Özellikle İstanbul'dan insan, bilgi ve cephane gücü sağlanmasında büyük yararlar gösteren örgütler denetlenemediği ve yeterince yönlendirilemediği

Mareşal Fevzi Çakmak

için zaman zaman sıkıntılara yol açtı. Öteden beri kurumsal yapıya önem veren “*Bu böyle olmaz, muasır devletlerde olduğu gibi, biz de modern bir istihbarat teşekkülü kurmak mecburiyetindeyiz*” diyen Mustafa Kemal’in girişimiyle yüz yıl önce bugünkü Milli İstihbarat Teşkilatı’nın temeli 6 Ocak 1926’da atıldı. Atatürk’ün Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak’a talimatıyla Milli Emniyet Hizmeti (MEH), Milli Amele Hizmetleri (MAH) Riyaseti kuruldu. Yurtdışından davet edilen bu alanda uzman Alman Genelkurmay İstihbarat Servisi Başkanlığını yapan Polonya asıllı Albay Walter Nicolai ile

yurtdışı örnekler de yerinde görülerek çalışmalar yürütüldü. Kurumun resmîyet sıkıntısı vardı. MEH ilk örgüt yapılanmasını 1926 yılı Kasım ayında tamamladıktan sonra kuruluşu “emir yazıya” dayalı durumdan 19 Aralık 1926 tarih ve 4507 sayılı çıkarılan “Gizli Kararname” ile çıktı. Kararname gizli olduğu için Resmî Gazete’de de yayımlanmadı. İlk 1 yılının hazırlık dönemi olduğu belirtilerek, kuruluş tarihi 6 Ocak 1927 olarak kabul edildi. 6 Temmuz 1965 tarihinde kabul edilen ve 22 Temmuz 1965 tarihinde yürürlüğe giren, 644 sayılı yasayla bugünkü Milli İstihbarat Teşkilatı adını aldı. •

yasarozturk@butundunya.com.tr

ATATÜRK’ÜN İSTİHBARATLA İLGİLİ SÖZLERİ

- Harpte en mühim unsur bilgidir.
- Gizlilik, askerî başarının temel şartıdır.
- Bir milletin varlığını sürdürebilmesi, düşmanını tanınmasına bağlıdır.
- Komutan, yalnız süngüyle değil, aklıyla da savaşır.

Evrensel Bakış Açısı

Gürbüz Evren

Rusların halkı tek bir topla korkuttukları Estonya’da Türk askerinin imajı

Estonya’ya ilk kez 2024 yılı başlarında gitmişim.

İkinci gidişimde ise daha önce farkına varamadığım önemli ayrıntılar dikkatimi çekti.

Bir Baltık ülkesi olan Estonya, Konya ilimizden biraz büyük yüzölçümü ve 1,3 milyon nüfusu olan bir ülke.

Almanların 1918’de Estonya’ya girmesinin ardından Estonların başlattığı bağımsızlık savaşı başarıya ulaşmıştı.

1920 yılında bağımsızlığını ilan eden Estonya, İkinci Dünya Savaşı sırasında, 1940’tan itibaren hem Almanların hem de Kızıl Ordu’nun işgaline uğramıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru 1944'te, Estonya, tarihinde bir kez daha Rusların ama bu kez Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) işgali altına girmiştir.

Estonya, yeniden bağımsızlığına kavuşmak için SSCB'nin dağılacağı 1991'e kadar beklemek zorunda kalmıştır.

20 Ağustos

1991'de bağımsızlığını ilan eden Estonya'dan son Rus askerlerinin çekilişi, 1994'te gerçekleşmiştir.

Bu tarihten sonra Estonya'da, 320 bin kişilik bir Rus varlığı kalmıştır.

Hatırlatmakta yarar var, nüfusun yaklaşık yüzde 5'ini de Finler oluşturmaktadır.

Estonlar, Ruslarla bir arada yaşamayı tercih etmiyorlar.

Bu nedenle Rusların kendi bölgeleri, daha doğru bir deyimle gettoları oluşmuş.

Bağımsızlığın ardından 2004 yılında, Avrupa Birliği ve NATO'ya üye olan Estonya, 2007'de Schengen bölgesine ve 2011'de de avro bölgesine katılmış.

Bu özetin ardından şimdi gelecek bazı ilginç olaylara.

Estonya'nın batısında ve Baltık Denizi kıyısındaki küçük kent Haapsalu, yaz aylarında yerli ve

Fotoğrafta gördüğünüz bu top, Kızıl Ordu'dan kalma. Rus askerleri çekildikten sonra onların karargahına giren Estonlar, içeride sadece bu topu bulmuşlar.

yabancı turistlerin akın ettiği, festivallerin, konserlerin düzenlendiği bir tatil beldesidir.

Baltık mimarisinin en güzel örneklerinin görülebileceği evleriyle dikkati çeken Haapsalu'da, beni etkileyen konuların arasında eski bir askeri top da var.

Evet yanlış okumadınız askeri top dedim.

Fotoğrafta gördüğünüz bu top, Kızıl Ordu'dan kalma.

Rus askerleri çekildikten sonra onların karargahına giren Estonlar, içeride sadece bu topu bulmuşlar.

İstihbarat servisi KGB, karargâhta çok önemli ve etkili silahlar olduğu bilgisini halk arasında yıllar boyunca yaymış.

Haapsalu'da, bırakın isyanı, Sovyet rejimine en küçük bir muhalefetin bile sert şekilde bastırılması için karargâhın deposunda bulunan, büyük ve etkili silahların acımasızca kullanılacağı korkusu Estonlara verilmiş.

Ama gerçek, Haapsalu'daki Rus askerlerin bir kamyona doluşup Rusya'ya döndüğü 1993'te ortaya çıkmış.

Geçmişte Sovyet bürokrasisinden önemli yetkililerin de tatil için geldiği kentte, meğerse ağır silahlar falan yokmuş.

Karargâhta 50 civarında asker, 1 kamyon, 1 cip ve depoda ise sadece bir top varmış.

Yani Haapsalu halkını yıllarca sadece bir top ile kandır-
mış ve sindirmişler.

Eston yetkililer, Ruslar gittikten sonra bu topu bulunduğu yerden alıp, herkesin görebileceği bir noktada sergilemeye başlamış.

Topun olduğu alanda hiçbir bilgi levhası yok.

Ancak merak edip Estonlara sorduğunuz da ne olduğunu

öğrenebiliyorsunuz.

Yakındaki bir evin bahçesinde otları temizleyen 50 yaşlarında bir adama, "Bu topun anlamı ne?" diye sordum.

Adam önce uzun bir kahkaha attı ve sonra topun hikayesini anlattı.

"Ruslara hiç güven olmaz, çünkü yıllarca bu kentteki binlerce insanı tek bir topla kandırıp, korkuttular." diyen güler yüzlü adam, "Oysa biz o koca depoda tanklar, zırhlı araçlar hatta helikopterler var sanıyorduk. Bunların neden hiç dışarı çıkarılmadığını da merak ediyorduk." diye de ekledi.

Daha sonra konuyu kentteki birkaç kişiyle daha konuştum ve benzer yorumlar dinledim.

Estonya'da, Sovyet dönemine yönelik tepkinin en net görülebileceği yerlerden biri de Haapsalu'daki

Haapsalu'daki eski tren garı.

eski tren garı.

Estonlar, SSCB yıllarında yaşadıklarını unutmak için Haapsalu Tren Garı'nı kapatmış.

Buradaki son tren seferi 1994'te olmuş.

Ve Estonlar o seferin ardından adeta zamanı durdurmuşlar.

Gardaki eski-yeni lokomotifler, vagonlar, buldukları yerde çakılmış gibi kalmışlar.

Gar, bir müzeye dönüştürülmüş.

Görevli kadına "Tren yolu var, lokomotif ve vagonlar var, gar sapa-sağlam duruyor. Başkent Talinn'e bağlanan bu demiryolunu neden kullanmıyorsunuz da sadece otobüs-
le ulaşımı sağlıyorsunuz?" dedim.

Sovyetler dönemini yaşadığını, büyük baskı altında olduklarını, çok acı çektiklerini söyleyen 60 yaşlarındaki kadın, "Komünist Rus rejiminin bıraktığı ve bize o yılları anımsatacak hiçbir şeyi kullanmak istemiyoruz. Belki kuşaklar değişince, bu demiryolunu yeniden kullanırlar ama çocuklarımıza, torunlarımıza yaşadıklarımızı anlatıyoruz. O korkunç yılların öyle kolayca unutulmasını istemiyoruz." yorumunu yaptı.

Haapsalu'daki marketlerden birinde alışveriş yaparken, üniformalı ve bellerinde tabancaları olan bir grup Fransız askerle karşılaştım.

Yanlarına giderek, "Estonya'da turistik gezi yapmıyorsunuz herhalde?" diye sordum.

Komutanları olan teğmen, "Çok iyi Fransızca konuşuyorsunuz. Nerede öğrendiniz?" dedi.

Kendimi tanıttıktan sonra, "Kalabalık bir Fransız asker grubunu markette görünce şaşırıldım." dedim.

NATO görevi kapsamında Estonya ordusuyla ortak tatbikat için geldiklerini söyledi.

Ukrayna'daki savaş nedeniyle Estonya'da yaşanan tedirginliği ilk geldiğimimde de görmüştüm.

NATO'nun, Rusya ile sınırı olan Estonya'yı yalnız bırakmadığı mesajını verdiği ortak tatbikatların zaman zaman yapıldığını biliyordum.

Ama geçmişte, Alman ve Rus orduları tarafından işgal edilmiş Estonya'da, NATO müttefiki de olsa, başka bir ülkenin askerlerini görmek ilgimi çekmişti.

Fransız teğmene, "Burası Rus sınırına yaklaşık 150 km. Tatbikatları neden Rusya sınırında yapmıyor musunuz?" diye özellikle sordum.

Haapsalu Kalesi

Estonya'da NATO'nun düzenlediği Bahar Fırtınası tatbikatı.

Teğmenin yerine yanıt veren astsubay, “Rusya sınırından uzak duruyoruz. Estonya ordusu komutanları pek memnun olmuyor ama tatbikatsa tatbikat diyerek işimize bakıyoruz.” yorumunu yaptı.

“Tatbikatların bir amacı da rakip ordulara en yakın noktadan mesaj vermek değil mi?” diye sordum.

Aldığım yanıt, hoşuma gitmedi desem yalan olur.

Teğmen Henri, “Bu tatbikatta Türk askerleri yok. Daha önce Türk askerleriyle birçok tatbikata katıldık. Türklerin gerçekten savaşçı olduklarını yakından gördük. Yanımızda olsalardı, Rus sınırında tatbikat tecrübesini belki yaşardık. Zaten Estonya ordusu da özellikle Türk askerleri istiyor. Sınırım kendilerini daha rahat hissediyorlar.” yanıtını verdi.

“Belki tatbikat alanları Rus

sınırına yakın olmadığı için oraya gitmediğinizi düşünüyorum. Ama yine de merak ediyorum, neden Türk askeri olsaydı giderdik dediniz?” diye sordum.

Teğmen Henri'nin yanıtı yine anlamlıydı:

“Tarihte Ruslarla en çok savaşan milletin Türkler olduğunu biliyorum. En az 14 kez savaşmışsınız. Onlardan korkmuyorsunuz. Oysa biz Fransızlar Ruslarla 2 büyük savaş yaptık. Napolyon ağır bir yenilgiye uğradı. Ama sonra yanımıza Türkleri aldık ve birlikte Kırım Savaşı'nda Rusları büyük bir yenilgiye uğrattık. Bu yüzden Türk askerinin önemine işaret ettim.”

Açıkçası, Türkiye'ye binlerce km uzaklıktaki soğuk Baltık ülkesi Estonya'da, Fransız ordusundan bir teğmenin yorumları içimi ısıttı.

gurbuzevren@butundunya.com.tr

METE AKYOL'DAN YAZILAR

*Mete Akyol'un Hürriyet gazetesindeki
"Diz Dize-Göz Göze" adlı köşesinde yayımlanan yazısı*

Pireler ve Yorganlar

Erzurum'da Kâzım Dede'nin sevmediği tek şey, piredir. O nedenle, çok yorgan yakmıştır Kâzım Dede.

"Bir yerde pire bulunacak ve ben de sesimi çıkarmadan, o pirenin üstümde zıplamasına seyirci kalacağım. Mümkün değildir bu. Pirenin oyuncacı olmaktansa yok ederim o pireyi."

Kâzım Dede, üstündeki pirenin varlığına alışabilecek ve o pireyle birlikte yaşamayı kabullenecek bir yaratılıştadır.

"Pireyi yakalayabilmek için, senin de aynen onun gibi zıp zıp oynaman gerekir.

Aslında pireden kurtul-

mak isteyen insan, onu yakalamak için de olsa, öyle zıp zıp oynamaya tenezzül edecek insan değildir. Hiç uğraşmazsın pireyle. Yakarsın yorganı, pire ölür, sen kurtulursun."

Kâzım Dede'nin

Kâzım Dede,
üstündeki
pirenin varlığına
alışabilecek
ve o pireyle
birlikte yaşamayı
kabullenecek bir
yaratılıştadır.

yorganına ilk pire, elli yıl kadar önce düşmüş.

“Delikanlıydım o zamanlar. Marangozluk öğrenmek için beni bir ustanın yanına vermişti babam. Yavaş yavaş öğreniyordum bu zanaatı. Fakat ustamın ağı çok bozdu. Onun yanında çıraklık yapmak çok zor geliyordu. Her küfürü, üzerimde bir pire idi. Söylediği sözler, söylenildikleri yerde kalmıyordu.

Düşündükçe, pire gibi zıp zıp zıplıyordu küfürleri her yanımda. Sonunda daha fazla dayanamadım. ‘Artık bana müsaade usta’ dedim ve marangozluk öğrenmekten vazgeçtim.

İlk yorgan yakışım, işte böyle olmuştur.”

Kâzım Dede, yaşamının daha sonraki yıllarında da devam etmiş yorgan yakmaya.

“Bir arkadaşıla ortak iş yapalım dedik. Başta ikimiz de canla çalıştık. Kazandığımız parayı helalleserek bölüştürdük.

İşimiz birazcık açılıp, büyüyünce, ortağım olan arkadaşımın bazı zıp zıp oyunlarını görmeye başladım. Onu zıp zıp oyunlarından kurtulmak için aynı oyunları yapmaya tenezzül etmedim. Yaktım yorganı, ayrıldım ortaklıktan, işi de ona bıraktım.”

On taneyi bulmuş Kâzım Dede’nin bundan sonra yaktığı yorganlar.

“Şimdi rahatım artık” dedi. “Bir sandık limon alırım, günlük rızkıma böyle çıkarırım. Günde bir sandık limon sattım mı, o günkü rızkıma tamam demektir. Fazla kârlı bir iş değil amma, rahat iş. Çünkü piresi yok bu işin.”

“Günde bir sandık limon sattım mı, o günkü rızkıma tamam demektir. Fazla kârlı bir iş değil amma, rahat iş. Çünkü piresi yok bu işin.”

“Piresi yok işin amma, galiba yorganı da yok, Kâzım Dede” dedim.

Yaşamı süresince kula kul olmanın gururuyla gülümsedi.

“Hayatında bu kadar çok yorgan yakabilecek haysiyeti olursa insanın, o insan karda da yorgansız yatsa, üşümez.” •

Bir Cerrahın Not Defteri

Prof. Dr.
Cengiz Kuday

YORUMSUZ

Yenilmezlikler ve Dokunulmazlıklar

Tarih, bazen büyük savaşlarla değil; küçük, sessiz ve ilk bakışta sıradan görünen olaylarla yön değiştirir. Bu tür anların ortak özelliği, uzun süre sorgulanmadan kabul edilmiş bir “dokunulmazlık” ya da “mutlak kontrol” algısını görünür hâle getirmeleridir.

1 815'te Waterloo, Napolyon'un askeri gücünden çok yenilmezlik mitini sona erdirmişti. Stalingrad'da kırılan yalnızca bir cephe değil, Nazi Almanyası'nın ilerleyişine dair mutlaklık algısıydı. Vietnam'da ya da Yom Kippur Savaşı'nda da benzer bir psikolojik eşik aşılmıştı.

Askerî tarihte bu kırılma anları, sonuçlarından çok yarattıkları sorularla önem kazanır.

Geçtiğimiz günlerde Karadeniz üzerinden gelen ve Türk hava sahasına yaklaşan, kontrolden çıktığı belirtilen bir insansız hava aracının F-16'lar tarafından Çankırı-Elmadağ

hattında düşürülmesi, askerî açıdan bakıldığında rutin kabul edilebilecek bir önleme faaliyeti olarak değerlendirilebilir. Radar tespiti, meteorolojik hava aracı izine benzer bir sinyal, angajman kuralları ve kontrollü imha... Sürecin teknik yönü zaten yetkili makamlar tarafından incelenmektedir.

Ancak tarihle ilgilenenler için asıl dikkat çekici olan, bu tür olayların kendisinden çok, neyi hatırlattığıdır.

1987 yılında Batı Almanya'dan havalanan amatör bir pilot, kullandığı küçük bir uçakla Sovyetler Birliği'nin en sıkı korunan hava sahasını aşarak Moskova'ya kadar ulaşmış ve Kızıl Meydan'a iniş yapmıştı. O dönem dünyanın iki süper gücünden biri olan Sovyetler için sorun, uçağın verdiği maddi zarar değil, mutlak hava savunması algısının ilk kez bu kadar görünür biçimde sorgulanmasıydı. Olayın ardından Sovyet Hava Kuvvetleri Komutanı görevden alınmış, savunma mekanizmaları yeniden değerlendirilmişti.

Bugün yaşanan hadise ile 1987 Moskova olayı elbette birebir karşılaştırılmaz. Teknik koşullar, tehdit algıları ve uluslararası ortam bütünüyle farklıdır. Birinde savunma sistemi aşılmış, diğerinde ise çalışmıştır. Ancak iki olayın ortak noktası, hava sahası gibi "tam

1987 yılında Kızıl Meydan'a inen Alman uçağı.

kontrol altında olduğu varsayılan" alanların, sembolik düzeyde bile olsa yeniden düşünülmesine yol açmalıdır.

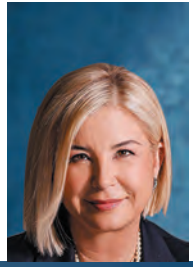
Bu tür olaylar, aceleci sonuçlar çıkarmaktan çok, doğru soruları sormayı gerektirir. O cisim neydi, nasıl bir rota izledi, hangi aşamada fark edildi ve hangi senaryolar için ne tür önlemler öngörülüyor? Bu sorular, herhangi bir suçlama ya da kesin yargı üretmek için değil, kamusal aklı beslemek için önemlidir.

Tarih, kesin cevaplardan ziyade bu soruların ciddiyetle ele alındığı dönemlerde ilerlemiştir. Yenilmezlik ya da dokunulmazlık kavramları, çoğu zaman fiilî güçten çok, onlara atfedilen algıyla ayakta durur.

Bugün yaşanan olay da belki yalnızca teknik bir vakadır. Belki de ileride dönüp bakıldığında, sadece dikkatle not edilmesi gereken bir ayrıntı olarak kalacaktır. Ancak tarihin bize öğrettiği bir şey varsa, o da şudur: Güvenlik alanında en sağlıklı yaklaşım, ne abartılı alarmcılık ne de sorgusuz bir rahatlıktır. •

cengizkuday@butundunya.com.tr

Yazan:
TÜLİN KAHVECİOĞLU
Bahçebiz Gelişim Akademisi Kurucu
MCC, Lider ve Üst Düzey
Yönetici koçu

İnsana dair beni en çok etkileyen şeylerden biri;
öğrenme, öğrendiğini paylaşma ve çoğaltma güdüsü.

Bilginin paylaşıldıkça çoğaldığı, sınırların eridiği ve hep daha fazlasının talep edildiği bu zamanda, hayranlıkla bir parçası olmaya çalıştığımız şey Yapay Zeka. Bu, insanın kendine duyduğu hayranlığın aynadaki yansımasıdır. Şu an geldiğimiz noktada, kolektif

zihinsel hareketin sonuçlarını, yani bizim olmadığımız sularda biriktirilen bilgi ve deneyimlerin konforunu parmak uçlarımızda yaşıyoruz. YZ, bireysel kullanıcının hayatına iş dünyasından daha çabuk, daha büyük bir merak ve istekle dokundu. İş uygulamalarında

henüz beklenen kesin sonuçları tam veremese de, kolaylaştırdıkları ve vadettikleriyle rüya ile kâbus arasında salınan bir sarkaç gibi.

Bugün biz kendimizden kattıklarımızla YZ'yi daha ileri götürürken o da bize tekrar tekrar soruyor: İnsan olmak nedir? Bizler bu soruya, özellikle ChatGPT ve Gemini gibi herkesin elinin altında olan uygulamaları kullanırken doğru ve dolaylı yanıtlar veriyoruz. Yanıtlarımız, sistemlerde bizi bizden çok tanıyan verilere dönüşüyor. İnsan, henüz tam olgunlaşmadığı bu yolculukta, kendisine merakla bakan ve söylediği her şeyi öğrenen bu yapıya her şeyi nefes nefese aktarıyor. Bunu zevkle, eğlenerek, merakla ve büyük bir heyecanla yapıyor. YZ, insanlığın ortak çocuğu gibi; oysa ebeveynler, bu çocuğun nasıl yetişmesi gerektiği konusunda henüz bir fikir birliğine varmış değil.

Bu çocuk bilinçli ya da bilinçsiz, onu eğitenlerin önyargılarını, dünya görüşlerini ve hatta farkında olmadıkları hatalarını bir sünger gibi emiyor. İnsanın kendine ait benlik algısının dışında bir yerde, yeni bir benlik geliştiriyor. Bu yeni zekâ formu; en gizli özelliklerimizi yansıtan, bizden öğrendikleriyle büyüyen, hiç bakmadığımız köşelerimizle ve

Bugün biz kendimizden kattıklarımızla YZ'yi daha ileri götürürken o da bize tekrar tekrar soruyor; **insan olmak nedir?**

kuytularımızla dijital aynadaki yansımamızdır.

Yapay zekâ insanın analiz ve karar döngüsünde daha fazla yer almaya başladıkça, öğrendiklerinin hayatlarımızı nasıl etkileyebileceği daha görünür hâle geliyor. Bu noktada karşımıza çıkan en kritik kavramlardan biri “kara kutu”. Kara kutu, sistemin bizden emdiği onca veri ve önyargıyı hangi yollarla işleyip bir karara vardığını artık bizim de göremememiz anlamına geliyor. Bu kapalılık, aynadaki yansımamızın neden öyle baktığını açıklayamaması gibi, kararların insani denetimden kopmasına yol

açıyor. Şeffaflık ilkesinin yapay zekâda bu kadar vurgulanmasının nedeni tam da bu. Aynadaki görüntünün nasıl oluştuğunu anlamak, her kararın ardındaki mantığı izlenebilir ve açıklanabilir kılmak bir tercih değil; bir sorumluluk. Eğer bu yeni zekâ formu bize yabancı ve kaygı verici geliyorsa, bunun nedeni insanın kendi aydınlık ve karanlık yönlerini ona kesintisiz biçimde aktarmaya devam etmesi. Bu durum karar mekanizmalarımıza sızdığına, teknik bir süreçten ziyade derin bir etik sınavla karşı karşıya kalırız. Örneğin bir otonom araç kaza anında seçim yapmak durumunda kaldığında, mesele sadece bir hesaplama değil, insan yaşamının paha biçilemez değerinin bir veri setine sığdırılmaya çalışılması olacaktır.

Şu anda pek çok şirket işe alım algoritması kullanmaya başladı bile.

Ön elemeler işe alım uzmanlarının işini kolaylaştırırsa da geçmişteki verilere dayanarak bir adayı elediğinde, insanın en büyük gücü olan “değişme ve yeniden başlama” hakkını iptal etmiş oluyor.

Eğer algoritma geçmişin önyargılarını bir şablon yapıp geleceğimize dayatırsa, bulacağımız kusursuzlaştırılmış bir adaletsizlik olabilir.

Yapay zekâ insanın analiz ve karar döngüsünde daha fazla yer almaya başladıkça, **öğrendiklerinin hayatlarımızı nasıl etkileyebileceği daha görünür hâle geliyor.**

Hukuk alanında yaşanan tartışmalar bu eşiği daha görünür kılıyor. Bazı sistemler suç tekrar riskini hesaplıyor, tahliye ya da ceza süreçlerini etkiliyor. Oysa adalette niyet vardır, bağlam vardır, dönüşüm ihtimali vardır. İnsan bazen tam da beklenmeyeni yapabilen bir varlıktır. Bir makine “benzerlikler” üzerinden konuştuğunda, insanın yeniden başlama hakkı sessizce aradan çekilebilir.

Zihnimiz bunlarla meşgul olurken etik ve hukuk kuralları tam oturmadan hızla koşmanın sonuçları belirmeye başladı. Usta oyuncu Morgan Freeman’ın sesinin izinsiz kopyalanması buna somut bir örnektir. Bir insanın sesi, onun kimliğinin eşsiz bir parçasıdır. İzinsiz kullanılamaz. İnsan hayatını kolaylaştırırsın diye sunulan YZ, yine insanın ölçü bilmezliği ile sanatın içine sızıyor. Henüz sıfırdan bir şey yaratma kabiliyetinde olmasa da, YZ imzalı müzikler hit oluyor, video oluşturma özellikleri nefes kesiyor. Film endüstrisi de bundan nasibini alacak belli ki. Bir gün bir video oluşturduğunuzda karşılaştığınız yüz, belki de sizin yüzünüz olacak, bu alanda pek çok hukuki süreç oluşacak gibi görünüyor. Sosyal mecralarda paylaştığımız milyarlarca anın nasıl kullanılacağını kontrol edemiyoruz. Bir noktada kendi dijital ikizimizi yaratmamız ve o bizim adımıza çalışırken bizim didediğimizi yapmamız vaat ediliyor;

Mesele sadece yapay zekanın metin yazması değil, kime güvенеceğimizi nasıl belirlediğimizdir.

Doğrulanmamış bir bilginin sırf ikna edici olduğu için kabul görmesi, bilginin kendisini zedeler. Etik burada da devreye girer.

yani emeğin şekli ve yolu kökten değişecek görünüyor.

Akademide de benzer bir eşik-teyiz. Mesele sadece yapay zekanın

metin yazması değil, kime güveneceğimizi nasıl belirlediğimizdir. Doğrulanmamış bir bilginin sırf ikna edici olduğu için kabul görmesi, bilginin kendisini zedeler. Etik burada da devreye girer: Bilgiyi kim üretiyor, kim denetliyor ve sorumluluğu kim taşıyor? Madalyonun öbür yüzünde ise kusursuz cevapların ve yorulmayan yardımcıların dünyasında mutlulukla koşmak var. Kim her şeyi istediği gibi düzenleyen birini istemez ki? Ancak bu kurulumun hakkaniyetle işletilmesi, dünyadaki mevcut dağınıklık düşünüldüğünde uzun sürecek gibi görünüyor. Yani henüz geriden geliyoruz.

Tüm bu karmaşanın ortasında beni her seferinde heyecanlandıran, insanın kendini aşabilme

ve tekrar tekrar inşa edebilme gücüdür. Bugüne kadar hayatta kalmamızı sağlayan şey sadece biyolojik kodlarımız değil; o taklit edilemez, biricik olan ruhumuzdur. Henüz ve hâlâ varlığımız üzerindeki söz hakkı bize aitken, bu öze her zamankinden daha güçlü sahip çıkmalıyız. Unutmamalıyız ki, işleyişini bilmediğimiz her yapı bizi kontrol etme potansiyeli taşıyor. Bu yüzden yapay zekayı yalnızca teknoloji ustalarının işi olarak görmekten çıkmalı; onu okumalı, anlamalı ve bu yeni gerçekliğin bilinciyle donanmalıyız. İnsan olmanın o tahmin edilemez derinliğini korumak, ancak kendi yarattığımız bu dijital yankıya karşı uyanık kalmakla mümkün. •

tulinkahvecioglu@butundunya.com.tr

İnsan, yaptığı aletlerin efendisi değil, çoğu zaman onların öğrencisidir.

— Marshall McLuhan

Bizi tehdit eden şey makinelerin düşünmesi değil, insanların düşünmekten vazgeçmesidir.

— Erich Fromm

Bilgi güçtür ama bilginin nasıl kullanıldığı karakterdir.

— Hannah Arendt

Akl bizi ileri götürür ama onu ne için kullandığımız kim olduğumuzu belirler.

— Immanuel Kant

Gelecek, onu en hızlı üretenlerin değil, en bilinçli düşünenlerin olacaktır.

— Edgar Morin

İlk Dersimiz: Türkçe

Bu ay köşemizi dilimizde yer etmiş yabancı sözcüklerin karşılıklarına ayırdık. Bilginizi sınavın.

1 Alarm (Fr.)
a-Gerçeklik
b-Atak
c-Uyarı
d-Katılık	6 Ambulans (Fr.)
a-Cankurtaran
b-Ayaküstü
c-Onarım
d-Büyük, geniş	11 Sabotaj (Fr.)
a-Dayatmak
b-Kurultay
c-Sınırlamak
d-Baltalama
2 Vize (Fr.)
a-Ara sınav
b-Nesnel
c-Bölüm
d-Öznel	7 Servis (Fr.)
a-Yaratımcı
b-Görünüm
c-Hizmet
d-Sürdürüm	12 İnovasyon (İng.)
a-Yeteneksiz
b-Yenileşim
c-Özçekim
d-Nicelik
3 Termik (Fr.)
a-Süzgeç
b-Değişken
c-Karmaşa
d-Isı	8 Aktif (Fr.)
a-Dağıtıcı
b-Etkili
c-Yaratım
d-Kavrama	13 Ambiyans (Fr.)
a-Şenlik
b-Merkez
c-Hava, ortam
d-Yer bilimci
4 Politika (İta.)
a-Tanıtım
b-Siyaset
c-Gerçeklik
d-Seçenek	9 Operasyon (Fr.)
a-Tuzak
b-Eşzaman
c-Yasa dışı
d-Dizi eylem	14 Anons (Fr.)
a-Sesli duyuru
b-Zamanlama
c-Sesüstü
d-Subasar
5 Mobil (Fr.)
a-Tınlaşım
b-Arıtıcı
c-Gündelik
d-Taşınabilir	10 Lider (Fr.)
a-Alt kurul
b-Uzman
c-Şef, önder
d-Rütbeli asker	15 Buton (Fr.)
a-Ayarlama
b-Acayip
c-Düğme
d-Ölçüt

Kırım Savaşı'nda Kamusal Alan Nasıl Dönüştü?

Yazan: KORHAN GÜMÜŞ

Kırım Savaşı'nın şehrin kültürel peyzajı üzerindeki etkileri üzerine bir deneme

Günümüze kadar uzanan siyasal gelişmelerde Kırım Savaşı'nın önemli bir rolünün olduğu açık. Ancak etkileri ile günümüzün siyasal koşullarını belirleyen bu tarihi dönüm noktasının yeterince bilinir olduğu söylenemez. Dahası bu mirasın mekansal izleri herkesin gözünün önünde durduğu halde görünmez oluyor.

Kırım Savaşı kaybedilseydi ne olurdu?

1853'te başlayan ve 1856'da Paris Antlaşması'yla biten Kırım Savaşı ilk modern savaşlardan biri. Ancak yalnızca bir savaş değil, askeri teknolojiler ve jeopolitik açıdan kalıcı etkileri olan bir dönüm noktası.

Kırım Savaşı (1853-1856) eğer kaybedilmiş olsaydı, bölgenin siyasal haritasının günümüzde bambaşka özellikler taşıyacağı muhakkak.

Avrupa devletleri Osmanlı İmparatorluğu'nun yardımına koşmasaydı, Ege Denizi, İstanbul ve Atina gibi başkentler muhtemelen Rus İmparatorluğu'nun hakimiyetine girecekti.

Ruslar Ortodoks dünyasını kendi egemenliği altında birleştirecek ve gücü Ortadoğu'ya, Kudüs'e kadar uzanacaktı. Ortodoks Patrikhanesi de gene muhtemelen günümüzde olduğu gibi Rusya karşıtı tarafta yer almayacaktı.

Bu tarihi olayın bugün içinde bulunduğumuz siyasal koşulları belirleyen bir kırılma noktası olduğu söylenebilir.

Kapitalizmle birlikte Ortaçağ'daki din savaşları yerlerini bölgesel ağ sistemlerinin oluşturduğu savaşlara bırakıyor. Bu süreç dini kurumların da yeniden yapılandırıldığı, kimliklerinin modern bir inşa sürecinden geçirildiği yeni bir dönemin işaretlerini taşıyor. Örneğin Rus İmparatorluğu Ortodoks dünyasının hamisi olmaya soyunuyor.

Akdeniz'e, hatta Ortadoğu'ya uzanmayı amaçlıyor.

Beklenmedik gelişme Kırım Savaşı sırasında (ve sonrasında) İstanbul'a Avrupa kraliyet donanmalarının, askeri güçlerinin yerleşmesi. Bu savaş hem günümüze kadar uzanan çok

stratejik bir siyasal meseleyi, Ege ve Ortadoğu'daki Ortodoksların yerini, hem de şehirdeki modernleşme şeklini belirliyor.

Osmanlı İmparatorluğu Katoliklerin temsilcisi Fransa yanında İngiltere ve Piyemonte Krallığı Osmanlı İmparatorluğu tarafında savaşa giriyorlar. Rusya taleplerinden vazgeçmek ve anlaşma imzalamak zorunda kalıyor.

Kırım Savaşı siyasal açıdan olduğu kadar şehir yaşamında da önemli bir değişiklik yaratıyor. Savaş sonrası da Rus tehdidine karşı Avrupa kraliyet donanmalarının uzun süreler Marmara Denizi'nde Büyükkada-Heybeliada (Prinkipo-Halki) çevresine yerleşmesi de zannedersen bu etkileri sürekli kılıyor.

Kraliyet donanmalarının uzun süreler burada konaklamaları, Rus tehdidine karşı oluşan uzun süreli ittifaklar, Avrupalıların, Levantenlerin burada yerleşmeleri nedeniyle Adalar "kozmpolit" denebilecek

bir modernleşme tipinin bir sahnesi halini alıyor. Ama elbette ki diğeriyle rekabet içinde: Osmanlı millet kompartımanı içinde yer alan Ortodoks modernleşmesiyle.

Bu gelişmelerle Prens Adaları, iki farklı modernleşme tipinin iç içe geçtiği, dünyada eşi benzeri olmayan özelliklere sahip bir yer halini alıyor. Dünyanın zannedersen hiç bir bölgesi kurumlarıyla, mekanlarıyla ve hala yaşayan hafızasıyla bu tür bir modernleşme biçiminin sahnesi olmamıştır.

Günümüze kadar uzanan siyasal gelişmelerin içinde bu savaşın önemli bir rolünün olduğu açık. Ancak etkileri ile günümüzün siyasal koşullarını belirleyen bu tarihi dönüm noktasının yeterince bilinir olduğu da pek söylenemez.

Kırım Savaşı'nın bulunduğu coğrafyada nasıl etkileri oldu, bu olay neleri değiştirdi, açıkçası bunları çoğunlukla kimse bilmiyor. Dahası bu mirasın mekansal izleri herkesin gözünün önünde durduğu halde görünmez oluyor.

Seküler ve seküler olmayanın kamusal alandaki birlikteliği nasıl gerçekleşti?

Çoğu kimse Adalar'daki –ve ülkede yegane açık kalmış olan- Adalar'daki Ortodoks manastırlarının ve Ruhban Okulu, Ticaret Enstitüsü gibi önemli kurumların “Bizans'tan kalma” kurumlar olduklarını zannediyor olabilirler. Oysa onların kurumsal yapıları da tıpkı Bizans gibi modernleşme sürecinin, 19. yüzyılın icatları.

“Bizans” denildiğinde anlaşılan gerçekte Neo-Bizans. Bu modernleşme modelinden bütün dini topluluklar ilham alıyorlar.

Ruhban Okulu gibi kurumlar bir taraftan imparatorluğun modernleşme sürecinde Rum milletinin inşa kurumları. Bir taraftan modern Rum kimliğinin inşa kurumları ama diğer taraftan bu kurumlar devletlerinkinden farklı bir modernleşme tipini sergiliyorlar. Ruhban Okulu, Halki Ticaret Mektebi, Büyükkada Yetimhanesi... Bunlar yerel kurumlar değil. Ortodoksluğun yeniden keşfiyle yeniden canlandırılan ulus-aşırı kurumlar. Bunlar Osmanlı modernleşmesinin, millet sisteminin inşa kurumları. Ama diğer taraftan bu şehrin bu yeni dönemdeki ticari, siyasal, kültürel ağlarının içinde yer alan merkezler.

İki farklı tipteki modernleşme dinamikleri tarafından inşa edilen bu kurumların dünyada eşleri benzerleri yok. Heybeliada (Halki)

Heybeliada Ruhban Okulu

Ruhban Okulu örneğin. Bizans döneminde burada bulunan manastır yeniden yapılandırılarak Ortodoks dünyasının bir kimlik inşa merkezi haline alıyor. Patriklik makamının temel kurumu. Dünyada bir eşi benzeri yok. Büyükkada'nın Hristos tepesine Avrupa'nın en görkemli oteli olarak inşa edilen “Prinkipo Palace” Patrikhane tarafından yetimhaneye dönüştürülüyor. Bu bir bakıma kozmopolit modernleşmeyi temsil eden uluslararası sermaye karşısında, gene bundan beslenen ve hayırseverlik mekanizmaları ile inşa edilen millet kamusunun zaferi.

Osmanlı modernleşme sürecinde cemaatler “millet” adı verilen yapılar benzerlikler üzerine kurulmuş prototiplere dönüşüyor. Milletler dinleri, dilleri, edebiyatları, standartlaştırılan alfabeleriyle ayrı bir kamusal alana kavuşuyor. Sanayi Devrimi sonrasında gelişen iletişim koşulları, matbaalar, yanında eğitim ve kültür kurumları bu neo-klasik

modeldeki dönüşümün altyapısını oluşturuyor. Müşterek olan ise askeri ve mülki idare. Padişahlar milletleri dini kurumları ve elitleri aracılığıyla yönetiyor.

2. Abdülhamit'in İstanbul'a özel nedenlerle atanmış olan ve iki ülke arasındaki askeri, kültürel, ticari ilişkilerin gelişmesinde bir dönüm noktası oluşturan ABD elçisi Samuel Cox ile olan ilişkisi buna bir örnek. Padişahın isteklerinden biri de bu karmaşık sistemin tek bir idare, devlet tarafından nasıl yönetildiği konusundaki ABD deneyimini öğrenmek. Önemli bir siyasetçi, yazar, entelektüel, kongre üyesi, ABD iç savaşının kahramanı ve iki dönem başkanı General Grant'ın yakın arkadaşı olan ABD elçisi Samuel Cox aynı zamanda ABD nüfus idaresinin de başında.

Bu inşa süreci diğerlerinden oldukça farklı. Bir taraftan Osmanlı devleti bir taraftan geleneksel değil, kurumlarıyla inşa edilen milletler sistemine göre kompartımanlaşmış bir yapı. Ama diğer taraftan da ortak bir yönetim yapısı içinde yer alıyorlar. Bu Avrupa'daki gibi ulus-devletlerdeki dini kamusal alanda yaşanan ayrımlara benzemiyor.

Bu yapıların, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde bu seküler olan ve seküler olmayan kurumların, kültürel ve entelektüel hayattaki gelişmelerin bir tür kuluçka alanı

2. Abdülhamit

Samuel Cox

oldukları varsayılabilir. Seküler kamusal alan fikrinin ortaya çıkmasında bu savaşın etkili olduğu söylenebilir.

Ortaçağ'dan beri Prinkipo'da yalnızca Hristos Manastırı gibi yapılara uzanan yokuşlar, patikalar bulunuyordu. 19. yüzyıl ortasından başlayarak bu Bizans'tan kalma yolların üzerine Rum seçkinleri, önemli kişiler de kendi yazlık konaklarını yaptırarak yerleşiyorlar. Bu yokuş Rum modernleşmesinin bir temsil sahnesi halini alıyor. Buna karşılık Kırım Savaşı sırasında Fransız komutanların Ruslar'a yaptırdığı yollar üzerinde seküler bir yaşam filizleniyor. Kırım Savaşı'nın "milletler sistemi"nin egemen olduğu bir yönetim modeli içinde seküler bir kamusal alan kavramını taşıyan bir etken olduğu söylenebilir.

Savaşta esir alınan Rus askerleri de -Ortodoks oldukları ve adanın özellikleri nedeniyle- buraya yerleştiriliyor. Bu esirler bayındırlık işlerinde, yol yapımlarında çalıştırılıyorlar. Bugün kullanılan yatay denebilecek yollar Rus esirlerin yaptıkları yollar.

Modernleşme sürecinde kültürel peyzaj nasıl dönüştü?

Rus tehdidi karşısında bu bölgede uzun bir zaman dilimi içinde bulunan büyük bir askeri varlık içinde aynı zamanda deniz kuvvetlerinde yer alan rütbeli soylular, hatta kimi zaman önemli tarihi kişilikler, gelecekteki imparator ya da krallar dahi bulunuyor. Büyükada (Prinkipo) Avrupa'da tanınan bir cazibe merkezi halini alıyor.

Burada söz konusu ettiğimiz bölge, belki de modern anlamda şehrin ilk sivilleri kapsayan kamusal alanı, yeniliklerin sergilendiği kültürel bir platform. Hatta yalnızca Büyükada'nın değil, şehrin, ülkenin bir tür dünyaya açılan penceresi.

Büyükada (Prinkipo) bir bakıma şehrin resmi gösteri alanının dışında. Buradaki Levantenlerin varlığı aynı zamanda kulüpler gibi ayrıcalıklı seçkinlere ait korunaklı mekanların oluşmasını getiriyor. Diğer önemli bir konu burada özerk bir yerel yönetimin oluşması. Prinkipo (Pera ile) Osmanlı başkentinde ilk modern belediyecilik hizmetlerinin de başlatıldığı yer.

Gene Avrupa'dakiler ile çağdaş kıyıdaki falezin üzerinde bir promenade (gezinti) alanı oluşturuluyor. Kamusal alanın sosyolojisi tamamen değişiyor. Seyredenlerin ve seyredilenlerin birlikte olduğu bir mekan halini alıyor. Burada

kadınlarla erkeklerin aynı mekanları paylaştıkları görülüyor. Dünyanın en büyük yat kulüplerinden biri "Prinkipo Yacht Clup" adıyla burada kuruluyor.

Bunun önemli bir nedeni de Sanayi Devrimi sonrasında binlerce senedir malların, insanların, askerlerin mobilitasının (insangücü-köle emeği yanında) temel enerji kaynağını oluşturan rüzgar gücüne dayalı muazzam bilgilerin, deneyimlerin aniden işlevsiz hale gelmesi. Antik çağlardan Ortaçağ'a, sonrasında da bilimsel buluşlarla modern deniz bilimlerine yol açan muazzam deneyim birikimi, modernleşme ve Sanayi Devrimi ile birlikte günümüzün yelken sporunun doğuşuna yol açıyor. Yelkenin bir spora dönüşmesi, futboldan önce kurulan önemli kulüplerle, yarışlarla şehrin kamusal hayatına girişi muhtemelen bir süreklilikten çok bir kırılma anına denk geliyor. Sanayi Devrimi sonrası rüzgar ve kas enerjisinin yerini buharın alması, yelken ve kürek

sporlarının icadıyla kamusal alan bir gösteri alanına dönüşüyor.

Dünyanın en büyük regattalarından biri (deniz sporları şenliği) Kırım Savaşı'nın hemen ertesinde Büyükkada (Prinkipo) kıyısında düzenlenmeye başlanıyor (1859). Padişahın himayesinde gerçekleşen bu şenlikleri onbinlerce insan izliyor. Büyükkada'nın öngörünüm alanı bir tür seyir platformuna dönüşüyor. Henüz futbol icat edilmeden yelken ve kürek sporları geniş rağbet görüyor. Bu şenlikleri onbinlerce insan yanında saray erkani, diplomatlar, şehrin ticaret burjuvazisi, Levantenler ve yurt dışından çok sayıda devlet insanı, benzer etkinliklere katılan yabancılar da izliyor. Bu şenlikler ister istemez yerin özelliklerini de değiştiriyor. Prinkipo Avrupa sosyetesinin bir sayfiye alanı haline geliyor.

Bu bölgenin dünya örnekleri ile karşılaştırılması, farklı ülkelerdeki benzerleriyle bağlar kurulması, burada yer alan kuruluşların koruma etkinliklerine katılmaları için çaba göstermeyi gerekli kılıyor. Bu bölgenin tarihi Sanayi Devrimi sonrası mobilite kavramında yaşanan değişimlerden, siyasal coğrafyanın oluşumuna, günümüzdeki bölgesel çatışmalardan iklim krizine yol açan gelişmelerden çok sayıda meseleye uzanıyor.

Bu tarihi kültürel peyzaj alanının morfolojisiyle, geçmişinin yapı taşlarıyla, bugünkü koşullarıyla ve gelecekteki potansiyelleri ile dikkate alınması, işbirlikleri geliştirilerek korunması ülke, hatta dünya için önemli bir sorumluluk alanı.

Bu nedenle 2016 yılında bir grup gönüllü Adalar'ın UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınması için bir girişim oluşturdu. Bu girişim

Adalar Belediyesi ile bir protokol yaptı ve başvuru dosyasını 2019 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'na ilettiler. Şimdi bu dosyanın üzerinde çalışılıyor, görüşmelerle başvuru gözden geçiriliyor. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın bu eşi benzeri bulunmayan kültürel mirasın UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınması için çaba göstermesi bekleniyor. •

Söz Dokuma Atölyesi

Odyayılmaz Güller

Umudun İlk Tınısı

“GÜNAYDIN”

Bazı sözcükler anlamlarının derinliğinde yıldızlar saklar. Günaydın sözcüğü de böyledir, günün ilk ışıkları bu üç heceyle dökülür dillerden yüreklerle. Günün ayması, aydınlanması, karanlığa saplanan bir bıçak...

Güne başlarken içten bir günaydın ve onun eşlikçisi tebessüm içimizi ısıtır. Gülümsemeden söylenen günaydın öksüzdür, yavandır. Zira biri gün ışığıyla beden uyanışı diğeri ise içimizdeki umut kelebeğinin kozasını yırtıp kanat çırpışı ile ruhun uyanışıdır. Bir direniştir karanlığa karşı. Hava kapalı da olsa bulutların ardındaki güneşin varlığını hissettiren manidar bir başlangıçtır “günaydın.” Yaşanılacak günün sıradan bir gün olmayacağına dair kıvılcımın ilk ateşleyicisidir çoğu zaman. Sabahımızı güzelleştiren bir iyi niyet elçisidir, güneşi omuzlarında taşıyan ve tebessümle bulaşan içten bir selamlaşma ritüelidir.

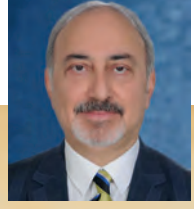
Bu nedenle sevgili okur diyorum ki, mutsuz insanlar ülkesi olma yolunda dört nala koşarken bu kendisi küçük ama manası büyük sözcükle en azından güne güzel başlamayı esirgememeliyiz birbirimizden.

“Günaydın” bize yaşadığımızı fısıldayan bir sabah rüzgarıdır ve der ki: Gün aydı şayet sen bunu görebiliyorsun yaşıyorsun demektir; öyleyse ruhuna da gün ışığının sızmasına izin ver! Ne var ki karanlığın en koyusunu sırtlandıysak, değil gün ışığı, güneşin kendisini çalsak yüzümüze nafil.

İnsan dediğimiz bir soluktan ibaret değil ki, onu bezemektir marifet tatlı sözle, nezaketle. İşte günaydın sözcüğü de dilin nadide mücevherlerinden biridir işlemeyi bilene.

Yeni bir yıla girerken dileirim her doğan gün ömrümüze aydınlık getirsin sevgili okur. “GÜNAYDIN”

odyayilmazguller@butundunya.com.tr

Koca Mimar Sinan

“Dünya durdukça, eserlerimi gören akıllı selim sahiplerinin, çabamın ciddiyetini göz önünde bulundurarak, bunlara insaf ile bakacaklarını ve beni hayırlı dualarla anacaklarını umarım, inşallah.”

Çağdaşlarının saygıyla kendisine “Koca Sinan” dedikleri, o dönemde ise “Sinan-ı Kayseri” diye anılan Sinan bin Abdülmennan, Kayseri Ağırnaslı olup çocukken Yeniçeri Ocağı’na alınmış, 1512-1521 yılları arasındaki acemi oğlanlığı dönemi ve aldığı teknik eğitim ile, Çaldıran Muharebesi ve Ridâniye Muharebesi’ne

katılmış, Belgrad Seferi, Rodos Seferi ve Mohaç Meydan Muharebesi’nde görev almıştır. Bu süreçte önce yayabaşılığa, ardından zemberekçibaşılığa ve son olarak başteknisyenliğe terfi ederek, mühendis-mimar olmuştur.

Katıldığı yeniçeri seferleri, mimari ve mühendislik bilgisini geliştirdi; tahkimatlar, yollar, köprüler

Büyükçekmece'deki Mimar Sinan Köprüsü

ve su kemerleri gibi askerî altyapı projelerinde uzmanlaştı.

On yedi yıl çalıştığı askerlik yaşamının son aşamasında, 1538 yılında Hassa başmühendisliği-mimarlığına atandı. Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murad zamanlarında Osmanlı-Türk klasik mimarisi ile özdeşleşen sayısız eserler yaratmıştır.*

Tarihçiler XVI. yüzyılı “Türk Yüzyılı” olarak adlandırdılar. Mimar Sinan’ın başyapıtı Edirne’deki Selimiye Camisi, en ünlü eseri ise İstanbul’daki Süleymaniye Camisi’dir. Bu eserleri yaratırken yetiştirdiği isimler arasında Sultanahmet Camisi’nin

mimarı Sedefkâr Mehmed Ağa ve Mostar’daki Mostar Köprüsü’nün mimarı Mimar Hayreddin’dir.

Koca Mimar Sinan’ın arkadaşı şair ve nakkaş Sai Mustafa Çelebi tarafından kaleme alınan nazım ve düzyazı olarak “Tezkiretü’l-Bünyan” ve “Tezkiretü’l-Enbiye” ile Sinan’ın ölümünden sonra kaleme

alındığı düşünülen “Tuhfetü’l-Mi’marin” adlı belgeler, Sinan’ın yapıtları ve eserlerinin kendi ağzından anlatımını içermektedir. Kendisine “Çağının Öklid’i” denmesini fazlasıyla hak etmektedir. Osmanlı ordusu 1534 yılı yazında, Van Gölü’nün batı

Süleymaniye Camisi

Mihrimah Sultan Camisi ve kubbe içi görünümü.

yakasına ulaştığında Vezir Lütfü Paşa'nın emri üzerine üç kadırgayı suya indirmeyi başardı. Dört yıl sonra Tuna Nehri'nin kollarında biri olan Prut Nehri'ne Kanuni Sultan Süleyman komutasındaki ordu için 13 günde köprüyü tamamladı.

Mimar Sinan'ın Hürrem Sultan ve Kanuni'nin kızı Mihrimah Sultan'a olan hayranlığına ithafen hazırladığı ve yaptığı, Edirnekapı'daki Mihrimah Külliyesi Camisi'nin tek minaresinin arkasında güneş batarken, Üsküdar'daki Mihrimah Sultan Camisi'nin minareleri arasında ay doğmaktadır. Koca Mimar Sinan'ın "Çıraklık Eseri-Şehzade Camisi'dir." 1542'de Estergon

Kalesi'nin fethi dönüşü Kanuni en sevdiği oğlu Şehzade Mehmet'in öldüğünü yolda öğrenmişti ve onun anısına yapılmıştır. Sinan'ın "Kalfalık Eseri-Süleymaniye Camisi'dir." Ayasofya'dan daha güzel bir yapı oluşturmak için yola çıkmıştır ve başarmıştır. Sinan'a göre güzellik büyüklükten daha güçlüdür.

Selimiye Camisi

“Ustalık Eseri-Selimiye Camisi” ise Mimar Sinan’ın 80 yaşında iken Edirne’de yaptığı ve 1575 yılında hizmete açılan, Osmanlı-Türk sanatının ve dünya mimarlık tarihinin başyapıtıdır. Prof. Dr. Aptullah Kuran’ın “Mimar Sinan” adlı eserinde bahsettiği gibi, tezkerelerde

illere dağılmış kayıtlı 477 yapıt bulunmaktadır. Bunların içerisinde camiler, mescitler, medreseler, türbeler, imaretler, darüşşifalar, su yolu ve köprüler, saray, kervansaray, hamamlar vardır.

Bunların dışında yenilenmiş aslını yitirmiş 49 yapıt, harabe halinde kalan 23 yapıt bulunurken, ayrıca yok olan, günümüze ulaşmayan ve saptanamayan toplam 201 yapıtının olduğunu yazmıştır.

Güzelliklerini ve sadeliklerini yüzyıllardır sürdüren yaşayan 375 eserin büyük bir kısmı İstanbul’dadır.

1588’de İstanbul’da vefat eden Koca Mimar Sinan, Süleymaniye Camisi’nin yanında kendi yaptığı sade türbeye defnedilmiştir.*

muratmolu@butundunya.com.tr

Kaynakça

*Aptullah Kuran, Mimar Sinan, Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986

ÖZEL NOTLAR

- Sinan’ın mezarı 1935 yılında Türk Tarihini Araştırma Kurumu üyeleri tarafından kazılmış ve kafatası incelenmek üzere alınmış ancak sonraki restorasyon kazısında kafatasının yerinde olmadığı görülmüştür.
- 1976’da Uluslararası Astronomi Birliği’nin aldığı kararla Merkür’deki bir krater “Sinan Krateri” olarak isimlendirilmiştir.
- Selimiye Camisi çinilerinde “Ters Lale” dahil 101 ayrı lale motifi kullanılmıştır.
- Yahya Kemal Beyatlı Süleymaniye Camisi’nin ihtişamı karşısında, ‘Artarak gönlümün aydınlığı her saniyede/ Bir mehabetli sabah oldu Süleymaniye’de’ dizeleri ile başlayan “Süleymaniye’de Bayram Namazı” şiirini yazmıştır.
- “Hayırla yad edilmek, hayır dua almak, Allah rızasını kazanmak için, ben bütün eserlerimi yaptım.”

•Mimar Sinan

Dr. Murat Molu’nun sesinden Prof. Dr. Aptullah Kuran’ın *Mimar Sinan* adlı kitabından alıntı

L'état, c'est moi!

Bu söz Fransa Kralı XIV. Louis'e ait. XIV. Louis 1638 yılında doğmuş. Krallığın Tanrı tarafından kendisine sunulduğunu söyleyerek mutlak monarşi ile yönetmiş ülkesini. Yirmili yaşlarında, Paris'in Versay kırsalındaki av köşkününü 700 odalı şatafatlı bir saraya dönüştürüp, adamlarını da yanına alarak oraya yerleşmiş. Halkın yoksulluk ve sefaletine aldırmayıp;

“L'état, c'est moi! (La ta se mua) / Devlet benim!” diyerek bugün içindeki dokuz helanın 1789 yılından sonra yapıldığı Versay Sarayı'ndan yetmiş iki yıl yönetmiş Fransa'yı.

Babası XIII. Louis 1643 yılında ölünce çok küçük yaşta oturmuş tahta. On beş yaşına kadar annesi Anne d'Autriche ile başbakan olarak atanan Kardinal Jules Mazarin yönetmiş Kanuni Sultan

Süleyman'ın deyişi ile Françe vilayeti. Eğitimini de Kardinal Jules Mazarin üstlenerek hazırlamış onu tahta.

Kardinal Jules Mazarin'in XIV. Louis'i hükümdar olarak geleceğe hazırlarken Niccolò Machiavelli'nin "Il Principe / Prens" adlı eserini de okutup okutmadığını bilmiyoruz. Fakat "Devlet benim" dediğine bakılacak olursa XIV. Louis'nin Il Principe / Prens adlı kitabındaki öğütleri(!) içtenlikle benimseyip harfiyen uyguladığını söylemek mümkün. Duygularına kapılmaksızın, ahlak kurallarını hiçe sayarak, iktidarını güçlendirme uğruna dini inançları sömürerek, hükmetmek için her şey mübahtır diyerek yönetmiş yetmiş iki yıl boyunca Fransa'yı...

Bir ülkeyi ahlak kurallarını hiçe sayarak, iktidarını güçlendirme uğruna dini inançları sömürerek, hükmetmek için her şey mübahtır diyerek yüzlerce edalı şatafatlı bir saraydan yönetmek için Machiavelli'nin bu eserini illa da okumuş olmak gerekmez elbet. Bu bir tıynet / yaradılış, huy meselesi. Neyse...

Sadece XIV. Louis'ye değil, yayımlandıktan günümüze kadar birçok devlet adamı ve siyasetçiye

de rehberlik (!) etmiş Machiavellist düşünüş biçimi. İnsanlık tarihine göz atıldığında "Il Principe / Prens" yayımlanmadan önce de durum pek farklı değil. Hep aynı tas, aynı hamam. Şaşırtıcı olan tarih ve politika biliminin kurucusu sayılan, aynı zamanda da önemli bir düşünür, devlet adamı, askeri stratejist, şair ve oyun yazarı olan Niccolò Machiavelli gibi birinin Hümanizmin hüküm sürdüğü bir çağda böyle bir eseri yazmış olması.

Machiavelli doğmadan hemen hemen yüz yıl önce İtalya'da atılmış Hümanizmin tohumları. Üstelik kendisi de İtalyan Rönesans hareketinin önde gelenlerinden biri. İnsanı evrende tek ve en yüce değer sayan, insanı geliştirme ve yüceltme amacını güden Hümanizm anlayışının giderek tüm Avrupa'da yaygınlaştığı, tiranların, derebeyliklerin güçlerini yitirdiği, doğup büyüdüğü Floransa'da Medici hanedanının hükümranlığına son verilip cumhuriyet yönetimine geçildiği bir zamanda hükümdarların dürüst

Kardinal Jules Mazarin

Niccolò Machiavelli

olmaları, ülkelerini iyi yönetmeleri, halklarının refah ve mutluluğu için çalışmaları gerektiğini savunmak varken neden tam tersini öğütlediğini anlayabilmek gerçekten oldukça güç. Laikliği, dinin devlet işlerine alet edilmemesi gerektiğini savunmasına karşın hükümdarların devleti yönetirken dini istismar edebileceklerini öğütlemiş olmasını anlamak da mümkün değil.

Medici ailesi

Bu yüzden birçok düşünür, Machiavelli'nin Medici ailesi için çalışırken Floransa cumhuriyetle yönetilmeye başladığında devlet yönetimini üstlenen "Onlar Kurulu"nda görev aldığı, Medicilerin cumhuriyet yönetimine son verip iktidarı tekrar ele geçirmesi sonrasında cezalandırılarak dışlandığı ve tekrar Medici ailesine yaranmak için *Il Principe*'yi yazdığını öne sürmüştür. Eserini Medici ailesine sunmuş olmasının bunun kanıtı olarak değerlendirmiş. Bir hükümdarın saltanatını nasıl ayakta tutabileceğini, hükümdarlığını nasıl daha da güçlendirebileceğini her türlü insani değeri yok sayarak öğütlemiş olmasının Machiavelli'nin, iktidar hırsı ve yandaş kişiliği ile açıklanmış.

Denis Diderot, Jean-Jacques Rousseau, Johann Gottlieb Fichte ve Georg Wilhelm Friedrich Hegel gibi kimi düşünürler de Machiavelli'nin

bu eserini olumlayarak değerlendirmeye çalışmışlar. En büyük arzusu küçük prensliklerden oluşan İtalya'nın birliğini sağlamak ve İtalya'yı güçlü bir devlete dönüştürmek olan bu bilge insanın gereğince anlayamamış olduğunu, Machiavelli'nin bu eseri ile hükümdarların gerçek yüzlerini yansıttığını savunmuş. Hegel'e göre de *Il Principe*, tiranlığı hak olarak gören muhteris bir despot için imal edilmiş altın yıldızlı bir ayna.

Medici hanedanının, tekrar başa geçip cumhuriyet yönetimine son verdikten sonra Machiavelli'yi ağır bir para cezası ödemeye mahkum edip sonra da hapse atıp işkence ettikleri, işsiz kalıp 1513 yılında Santa Andrea kasabasında bir çiftliğe yerleşip altı yılda yazdığı bu eserinin ölümünden beş yıl sonra yayımlanmış olduğu göz önüne alındığında bu yaklaşım daha doğru

gibi geliyor bana. Eserin Medicilere ithaf edilmiş olması da yaman bir ironi olsa gerek. Machiavelli'nin eserinin sağlığında yayımlanmamış olması da her halde Floransa yönetiminin baskı ve zulmünden ötürü.

Baskı ve zulüm çağlar boyunca insanları ve toplumları korkutup sindiren bir silah olmuş müstebit/ zorba yönetici ve siyasetçiler için. Yalancılık ve sahtekârlık da en çok başvurdukları yöntem. İnsanlar özgürce ifade edememişler görüş, düşünce ve eleştirilerini. Antik Yunan'dan başlayarak bir çok düşünür de insanı, insan sevgisini temel alan yönetim ve yaşam biçimini savunagelmiş... Gelmiş ama sonuç ortada. Günümüzde de devlet benim diyen, kendi çıkarlarından, iktidar hırslarından başka bir şey düşünmeyen politikacılar ile yandaşları yönetiyor birçok ülkeyi.

Ortaçağın karanlık ve zulmünden sonra yeniden filizlenen, insan aklını, etik ve adalet kavramlarını temele alan, batıl inanışları ve doğaüstü olan her şeyi yadsıyan bir dünya görüşü olan Hümanizmin, çağımızda politikacılar ve onları seçen halklar tarafından gereğince içselleştirilememiş olması acaba neden? Machiavelli'nin öne sürdüğü gibi insanın özünden kaynaklanan kötülük mü?

İnsanı özünde kötülük olan bir varlık olarak değerlendirmek pek doğru olmasa da elde etme, sahip olma tutkusunun ve bencilliğin kötülüklerinin başlıca nedenleri olduğu kuşkusuz. Bunu elden geldiğince

Baskı ve zulüm çağlar boyunca insanları ve toplumları korkutup sindiren bir silah olmuş müstebit/ zorba yönetici ve siyasetçiler için. **Yalancılık ve sahtekârlık da en çok başvurdukları yöntem.**

önlemenin çaresi de eğitim ve herkesin eşit haklara sahip olduğu, aşığılanmadığı adil bir toplum düzeni oluşturmak. Bunu gerçekleştirmek için de Machiavelli'nin *Il Principe*'sini tersten anlayarak okumak yeterli. Özellikle de yönetenler ve politikacılar okumalı tersinden Machiavelli'nin bu eserini.

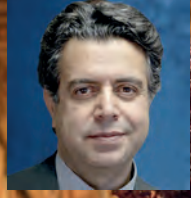
Söylenenlerin tam tersini yaptıklarında duygularını yitirmeden, ahlâk kurallarını hiçe saymadan, iktidarlarını güçlendirmek için dini inançları sömürmeden, hükmetmek için her şey mübahdır demeden ülkelerini yönettiklerinde gerçek devlet adamı olduklarını görecek; yarattıkları mutlu toplumun bir ferdi olarak mutlu ve onurlu bir yaşam sürebileceklerini anlayacaklar; devlet benim diyecek kadar sapkın bir düşüncenin esiri olmayacaklardır.

Dünyada bir insan için en büyük mutluluk başkaları için iyi bir şeyler yapmak, yapabilmek! Sıradanlaşmanın ön koşulu bu... •

tekinozertem@butundunya.com.tr

Yüksek Çözünürlük

Ali Tekin Çam

Kokunun Kutsal Yolculuğu

Kendi bedeniyle sürekli kavga halinde olan insan, yüzünü, saçını, beden biçimini, ten rengini bile durmadan “düzeltmeye” çalışırken beden kokusundan rahatsız olan tek canlı türüdür; üstelik bu huzursuzluk kokusuyla da sınırlı kalmaz. Hokka gibi görünsün diye nefes almayı, koku almayı sağlayan, kirli havayı süzen burnunun bu özel sistemini de riske atar. Terinden, teninden, doğal kokusundan utanıp onu gizlemeye uğraşırken, başka kokular uğruna ormanları keser, hayvanları avlar, denizlere açılır, servetler harcar.

Koku, duyarlar arasında ayrıcalıklı bir yere sahip. Görme ve işitme çoğu zaman önce aklın süzgecinden geçiyor. Koku ise kestirmeden gidiyor; burundan girip doğrudan duyunun ve hafızanın merkezi olan limbik sisteme ulaşıyor. Bu yüzden bir kokuyu aldığımızda önce “mantık” değil, “his” beliriyor. Henüz adını hatırlamadığınız bir parfüm, sizi bir anda ilkokul kantinine, çocukluğunuzun sokağına, babaannenizin mutfağına ya da üzerinden yıllar geçen bir aşkın tam ortasına fırlatabiliyor. Zaman makinesine ihtiyaç yok; burnun içindeki

Koku canlılar için dev bir bilgi arşividir.

görünmez kapı, hafızanın en derin koridorlarına zaten doğrudan açılıyor. Nostalji dediğimiz duygu, kokuyla birleştiğinde çok daha keskin hale geliyor; çünkü koku, geçmişin sadece görüntüsünü değil, duygusunu da olduğu gibi geri çağırıyor.

Diğer canlıların büyük kısmı dünyayı hayatta kalmanın temel aracı olarak koku üzerinden okuyor. Köpekler, kurtlar, tilkiler... Bizim için sadece “temiz hava” gibi görünen bir alan, onlar için dev bir bilgi arşivi. Bir ağacın dibindeki kokudan hangi hayvanın ne zaman geçtiğini, çiftleşme döneminde olup olmadığını, stresli mi, hasta mı olduğunu okuyabiliyorlar. Bizim unutmak için üstünü parfümle kapattığımız beden kokuları, onlar için kimlik kartı. Bazı böcekler, özellikle güveler ve

kelebekler, kilometrelerce öteden eşlerinin bıraktığı feromon izini takip edebiliyor. Bizim için romantizm mum ışığıyla başlarken, onlar için tek bir molekül yeterli. Balıklar ve deniz canlıları için koku, suyun içinde çözünen kimyasal bir harita. Bir köpekbalığı, suya karışan kanı inanılmaz seyrelmiş oranlarda bile algılayabiliyor; bir somon, doğduğu nehre geri dönerken yolu burnuyla buluyor. Kemirgenler,

kediler, birçok memeli türü toprağı, kayaları, ağaç gövdelerini koklayarak alan sınırlarını, hiyerarşiyi ve sosyal yapıyı takip ediyor. Yani koku, sadece “güzel” ya da “çirkin” değil; “buraya girebilirsin”, “bu alan dolu”, “bu dişi çiftleşmeye hazır”, “bu birey tehlikeli” gibi mesajlar taşıyan bir dil.

İnsan ise bu dev koku senfonisinin ortasında, burnunu görsel dünyaya terfi ettirmiş, kokuyu “hatıra, haz ve estetik” tarafına kaydırmış durumda. Yine de tamamen kopmuş değil; ten uyumu, koku kimyası, “birini ilk gördüğünüzde anlam veremediğiniz çekim” gibi alanlarda, hayvan tarafımız hâlâ sessizce kokunun izinden gidiyor. Ama günlük hayatta, diğer canlılardan farklı olarak, kendi kokusundan utanıp onu başka kokularla maskeliyor. İşte tam bu kırılma noktası, parfümün sahneye çıktığı yer.

İnsanın güzel kokuyla tanışması muhtemelen ateşin keşfiyle başladı. Reçineli dallar ve ağaç gövdeleri ateşe atıldığında, bazı dumanların diğerlerinden farklı koktuğu fark edildi. İlkel bir kamp ateşinin üzerinden yükselen o kokulu duman, ileride “parfüm” adını alacak olan dünyanın ilk habercisiydi. Nitekim binlerce yıl sonra Kıbrıs’ta, yaklaşık 4000 yıl öncesine tarihlenen bir parfüm atölyesi bulundu. Anason, bergamot ve çeşitli bitkilerle onlarca karışım hazırlanıyor; kokular damıtılıyor, saklanıyor, dağıtılıyordu. Kelimenin kökeni bile bu hatırayı taşır: Par fumare, yani “duman aracılığıyla.”

Antik Mısır’da koku, sıradan bir süs değil, hayatın merkezindeydi. Tapınaklarda tanrılara buhur yakılır, firavunlar uzak diyarlardan egzotik reçineler getirmek için seferler düzenler, ölümler kokulu yağlarla

Antik Mısır’da koku, sıradan bir süs değil, hayatın merkezindeydi. Tapınaklarda tanrılara buhur yakılır, firavunlar uzak diyarlardan egzotik reçineler getirmek için seferler düzenler, ölümler kokulu yağlarla mumyalanırdı.

mumyalanırdı. Zeytinyağı ve başka yağların içine çiçekler, reçineler, baharatlar katılarak hazırlanan kokulu yağlar, bugün esans dediğimiz şeyin atalarıydı. “Kıyfi” gibi ünlü karışımlar bazen yakılıyor, bazen şarapla karıştırılıp içiliyordu. Koku hem tanrılara sunulan bir armağan,

MÖ 4. yüzyıl, zambak parfümünün hazırlanışını resmeden bir Mısır mizansenini.

hem bedenle temas eden bir ritüeldi. Mezopotamya’da koku hem bir sanat, hem de bir bilimdi. Tarihte adı bilinen ilk parfümcülerden biri olan Tapputi, saray için kokular hazırlıyor, bitkileri damıtarak esans elde ediyordu. Aynı coğrafyanın bir başka yüzünde, Asur kralı Asurbanipal’in yenilgiden sonra kendini kokulu odun yığınları üzerinde yakarak “koku içinde ölümü” seçtiği anlatılır. Tarihsel gerçekliği tartışılrsa da bu sahne, kokunun antik zihinlerde ne kadar dramatik bir yere sahip olduğunu gösterir. İran coğrafyası, kokunun haritasında ayrı bir yıldız gibidir. Gül suyu, çiçek distilasyonları, kokulu mektuplar, misafire gülabdanla gül suyu

ikramı... Tüm bunlar, kokunun yalnızca tene değil, kalbe ve sosyal ilişkilere de nasıl işlendiğini gösterir. Efsanelerde kokuların mucidi olarak anılan Cemşid, belki de bu yüzden hafızalarda yer etmiştir; çünkü bu topraklar, Hindistan’ın baharatlarına, Arap Yarımadası’nın reçinelerine, kendi bağ ve bahçelerinin çiçeklerine aynı anda komşudur.

Koku, dinlerin dilinde de güçlü bir yer bulmuştur. Eski kutsal metinlerde Tanrı’ya adanan özel tütsü karışımlarından söz edilir; öyle ki bu karışımların birebir taklit edilmesi yasaklanmış, “kutsal koku” yalnızca mabede ayrılmıştır. Koku, Tanrı’ya yükselen dua, göğe karışan niyazın görünmez taşıyıcısı olarak görülür. Kiliselerde sallanan buhurdanlıklardan yükselen akgünlük

Antik Mısır’da parfüm

ve mür kokusu, Hindistan ve Uzak Doğu'da tapınakları dolduran masala tütsüleri, Budist tapınaklarında dumanıyla zamanı ölçen tütsü saatleri... Hepsi aynı sorunun etrafında döner: Koku, insanla kutsal olan arasında bir köprü olabilir mi? Bu köprüyü inşa eden hammaddeler, çoğu zaman sıradışı ve pahalıdır. Öd ağacı bunların en çarpıcı örneklerinden biridir. Normalde sıradan bir ağaç olan öd, bir mantarla enfekte olduğunda kendini korumak için yoğun bir reçine üretir. İşte o reçine, yüzyıllardır ibadet yerlerinde, saraylarda ve bugün lüks parfüm şişelerinde karşımıza çıkan ağır, derin, dumanlı kokunun kaynağıdır. Az bulunur, zor elde edilir ve bu yüzden neredeyse "kutsal" muamelesi görür.

Sandal ağacı, tarçın ve birçok egzotik baharat da koku dünyasının vazgeçilmez yıldızlarıdır. Tarçın, bir ağaç kabuğunun soyulup rulo haline getirilmesiyle ortaya çıkar; mutfaktan parfüm şişesine uzanan uzun bir yolculuğu vardır. Daha karanlık bir sayfada ise misk geyiği ve diğer hayvanlar yer alır. Sanskritçedeki

“muşk” kelimesinden türeyen misk, yüzyıllar boyunca en kıymetli koku bileşenlerinden biri sayılmış ama bu yoğun kokunun bedelini çoğu zaman hayvanlar ödemiştir. Amber ise belki de en tuhaf olandır. Uzun süre denizin gizemli armağanı sanılmış,

oysa gerçekte, dev bir balinanın iç dünyasında oluşan organik bir kalıntıdır. Kıyıya vurduğunda toplanır, işlenir, sonra bir parfümün kalbinde sıcak, derin ve sarhoş edici bir tona dönüşürdü.

Bu egzotik malzemelerin peşinde, kıtalar arası ticaret ağları kuruldu. Hindistan'dan çıkan tütsüler, reçineler ve baharatlar, Arap Yarımadası'nı aşarak Ürdün ve Akdeniz kıyılarına ulaştı. Bu güzergâh “Tütsü Yolu” olarak anıldı ve üzerinde

Zakariya el-Kazvî
(1203–1283) bir hünnap ağacı
ve bir öd ağacı

Osmanlı sarayında tütsü.

yükselen krallıklar, kokunun üzerinde kurulan zenginliklerle ayakta kaldı. Koku artık yalnızca duyulara hitap eden bir lüks değil, ekonomiyi şekillendiren bir güçtü.

Islam dünyasında koku, ibadetten gündelik hayata kadar uzanan geniş bir alanda kendini gösterdi. Misk, amber, öd gibi kokular cami, tekke ve dergâh-larda yakıldı; ibadet öncesi sürülen güzel kokular teşvik edildi. Eski Osmanlı kültüründe misafire gül suyu ikram etmek

70

zarafetin bir işaretiydi. Gülabdan-lardan avuçlara dökülen gül suyu, hem bir temizlik ritüeli, hem de “hoş geldin” demenin kokulu bir yolu-ydu. Zamanla sahneye yeni bir

oyuncu çıktı: Kolonya. Avrupa’da üretilen “Köln suyu”, ferahlığı ve hafifliğiyle kısa sürede yayılır-ken, 19. yüzyılın sonlarında İstanbul’da ilk yerli kolonyalar üre-tilmeye başlandı. Gül suyunun yer-rini yavaş yavaş limon kolonyası aldı. Misafirin ka-pıda karşılandığı koku değişti ama ritüelin ruhu aynı

Orijinal eau de cologne flacon 1811, Johann Maria Farina, Farina Gegenüber'den.

kaldı; koku hâlâ misafirperverliğin görünmeyen ama hissedilen diliydi.

Avrupa'nın kokuyla ilişkisi kendi içinde çelişkili ama etkileyiciydi. Bazı dönemlerde hamamlar, hastalıkların kaynağı sanıldı; insanlar daha az yıkanmaya başladı. Kirin üzerini örtmek için kokulu eldivenler, kokulu mendiller, yo-

ğun parfümler devreye girdi. Veba döneminde doktorların taktığı kuş gagası şeklindeki maskelerin içi, amber ve baharatlarla dolduruluyor; kötü kokunun hastalık getireceğine inanıldığı için, güzel koku bir tür görünmez zırh sayılıyordu. Aynı yüzyıllarda şairler genç erkekleri

1895'ten beri Türkiye'de kokunun adı. Jean Cesar Reboul tarafından İstanbul Beyoğlu'nda Grande Pharmacie Parisienne-Büyük Paris Eczanesi adıyla kuruldu.

“fazla güzel kokmamak” konusunda uyarırken, bazı kadınlar gladyatörlerin terini toplayıp “güç ve vetku kokusu” diye saklıyorlardı. Parfüm, çok uzun zamandır hem çekiciliğin, hem de garip saplantıların merkezinde duruyor.

Bugün parfüm, kimyaya yaslanan ama hâlâ büyüyle açıklanan bir dünya sunuyor. Küçük bir şişenin içinde, belirli oranlarda karıştırılmış esanslar, alkol ve su var. Yoğunluğa göre isimler değişiyor: En yoğun halleri “parfum” ya da “extrait”, daha hafifleri “eau de parfum”, “eau de toilette” ve en hafif formlarından biri “kolonya” olarak adlandırılıyor. Etiketler, şişeler, reklam yüzleri, sahne arkasındaki binlerce yıllık koku takıntısını gizlemeye yetmiyor; parfüm hâlâ statü,

Veba Doktoru Dr. Schnabel von Rom

kimlik ve duygusal hafıza taşıyıcısı olmayı sürdürüyor.

Tüm bu tarihsel ve kültürel arka plan, kokunun yalnızca “güzel olmak” için var olmadığını gösteriyor. Koku, gücün, inancın, arzunun ve hafızanın dili. Bu dil, popüler kültürde de en çarpıcı yansımalarından birini “Koku: Bir Katilin Hikâyesi” filminde buluyor. Patrick Süskind’in romanından uyarlanan filmde Jean-Baptiste Grenouille, olağanüstü koku alma gücüne sahip, ancak kendi beden kokusundan yoksun bir karakter olarak karşımıza çıkar. Onun için dünya, görüntülerin ve seslerin değil, kokuların dünyasıdır. İnsanların üzerinden geçen, şehirlerin sokaklarında dolaşan, duvarlara, saçlara, tenlere sinen görünmez koku ağını adeta görür. Bir gün “mükemmel koku”nun peşine düşer. Bu takıntı, onu genç kadınlara bedenlerinden koku toplamaya,

Koku, Bir Katilin Hikâyesi filminin afişi

kokuyu korumak için cinayet işlemeye kadar götürür. Filmde koku, yalnızca çekicilik ya da temizlik simgesi değildir; Grenouille, kokuyu bir kimlik, bir varlık kanıtı, bir iktidar aracına dönüştürür. İnsanları büyüleyen, kitleleri iradelerinden koparan, kalabalıkları tek bir duygu anına boyun eğdiren bir güçtür. Mükemmel kokuyu elde ettiğinde, bu kokunun yalnızca bir damlasıyla bir meydan dolusu insanın duygu dünyasını altüst etmesi, tarih boyunca kokunun etrafında örülen tüm kutsallık, gizem ve otorite anlatılarının uç bir yansımasıdır. Bu, insanoğlunun kokuya yüklediği anlamların en karanlık biçimlerinden biridir.

Parfüm bu yüzden basit bir aksesuar değildir. Tene sıkılan her damla, sadece insanlığın değil, koku üzerinden hayatta kalmış tüm türlerin mirasına bağlanan küçük bir işaretir. Bir şişeyi elinize aldığımızda, aslında sadece hoş bir koku seçmiyorsunuz; bir kültürü, bir tarih, bir duyguyu, başka canlıların içgüdülerinden süzölmüş bir mirası, hatta bazen bir trajediyi taşıyorsunuz. Ve belki de bu yüzden, bir odadan içeri girdiğinizde sizden önce kokunuz gelir. Sizi tanıtan, siz gitmeden önce oradan ayrılan, yıllar sonra bile bir başkasının hafızasında ansızın canlanan şey, çoğu zaman sözcükleriniz değil, kokunuzdur. Parfüm, insanın dünyaya bıraktığı en ince, en görünmez ama en kalıcı izlerden biridir. •

alitekincam@butundunya.com.tr

Taşçı Kalemi

M. Can İnce

Wilson Yasası doğru mu?

Günümüzde artık her yerde duy-
maya başladığımız söylemler,
“Yapay zeka çok şeyi değiştirecek”,
“İnanılmaz gelişmeler geliyor”,
“Mesleklerin bazıları bitecek” ve
daha birçokları. Tarihte matbaa nasıl
geldiğinde hattatlar işsiz
kaldıysa bir kesim işsiz
kalacak gene gibi
gibi bir çok söy-
lem duyabiliriz.
Peki olacak olan
olacak da biz ne
olacağız gibi bir
soru geliyor in-
sanların aklına.
İşte bu yazı bu
konu ile ilgili kısa
bir düşünme pratiğini

çermektedir.

Oysa her dönemin insanı kendi
çağını belirsiz olarak yaşadı. Bugünü
farklı kılan şey, belirsizliğin artık
gizli değil; açık, “hızlı” ve sürekli
olmasıdır. Yapay zekânın yaygın-

laşmasıyla birlikte meslekler
dönüşüyor, beceriler hız-

la değer kaybediyor
ve doğrusal kariyer
anlatıları ikna
gücünü yitiriyor.

Beş yıl sonrasında
dair öngörüler
bile kısa süre-
de geçerliliğini
kaybedebiliyor.

Bu durumda asıl
soru şudur:

Geleceği bu kadar az bildiğimiz bir dünyada, neye yatırım yapılabilir?

İnsanlık bu soruyla ilk kez karşılaşmıyor. Karmaşık ve öngörülemez koşullar karşısında insanlar, yüzyıllardır deneyimden süzülen kısa ilkeler üretmiş. Onlara bakmakta fayda olabilir. Murphy Yasası, sistemlerin beklenmedik biçimde aksayabileceğini hatırlatır. Pareto İlkesi, etkinin çoğunun sınırlı sayıda nedenden doğduğunu söyler. Hick Yasası ise seçenekler arttıkça

karar vermenin zorlaştığını gösterir. Bu şekilde küçük ama mesnetli bir çok yasa söylenebilir. Bu yasalar geleceği tahmin etmez; belirsizlik karşısında nasıl düşünmemiz gerektiğine dair zihinsel çerçeveler sunar eğer siz isterseniz.

Son yıllarda popüler yazılarda “Wilson Law” adıyla anılan ilke de bu geleneğin bilgi çağındaki bir uzantısı olarak okunabilir. Genellikle şu fikirle ifade edilir: “Bilgi ve zekâyı öncelik hâline getirirsen, para ve fırsatlar çoğu zaman bunu izler.” Bu ifade akademik bir yasa değildir; ancak modern bilgi ekonomisinde

İnsanlık bu soruyla ilk kez karşılaşmıyor. Karmaşık ve öngörülemez koşullar karşısında insanlar, yüzyıllardır deneyimden süzülen kısa ilkeler üretmiş.

tekrar tekrar gözlemlenen bir deneyimi işaret eder. Asıl iddiası nettir: Para, statü ve sonuçlar doğrudan kontrol edilemez; öğrenme kapasitesi ise geliştirilebilir. Gelecek öngörülemez hâle geldikçe, dolaylı çıktıları kovalamak yerine kapasiteye yatırım yapmak daha dayanıklı bir stratejiye dönüşür.

Bu düşünceyi soyut bir iddia olarak bırakmak yerine, anlatılar üzerinden görmek daha açıklayıcıdır. Esaretin Bedeli (The Shawshank Redemption) filmi, bilginin bağlam değiştirdiğinde nasıl değere dönüştüğünü sade bir biçimde gösterir. Andy Dufresne, hapishane gibi kapalı ve

sert bir ortamda fiziksel güçle değil, finans ve muhasebe bilgisiyle yer edinir. Geleceği planlamaz, büyük stratejiler kurmaz; sahip olduğu bilgiyi yeni bağlama uyarlayarak değer üretir. Hapishane onun seçimi değildir ama orada değerli olma biçimini kendisi yaratır. Bilgi, uygun bağlamda hayatta kalma ve ilerleme aracına dönüşür.

Benzer bir desen, Apollo 13 filminde daha gerçekçi bir kriz ortamında karşımıza çıkar. NASA'nın en iyi planlanmış görevlerinden biri, öngörülemeyen bir arıza sonucu hayatta kalma mücadelesine dönüşür. Astronotlar ve yer kontrol ekibi geleceği tahmin edemez; ellerinde yeni kaynaklar ya da kusursuz çözümler yoktur. Sahip oldukları şey, mevcut bilgi birikimleri ve öğrenerek problem çözme yetenekleridir. Başarıyı getiren, geleceği bilmek değil; bilinmeyen koşullara bilgiyi uyarlayabilme kapasitesidir.

Tarihsel örnekler de aynı çizgiyi destekler. Michael Faraday, üniversite eğitimi olmayan bir kitap ciltçisi çırağıyken, ciltlediği kitapları okuyarak kendini yetiştirdi. Bilgiye sistemli ve sürekli biçimde yatırım yaptı. Onun başarısı, dönemin bilimsel veya toplumsal yönünü doğru tahmin etmesiyle açıklanamaz. Sonuçlar belirsizdi; öğrenme süreci ise süreklilik gösteriyordu. Faraday'ın etkisi yıllar sonra ortaya çıktı ve kalıcı oldu.

Bu örneklerin ortak noktası açıktır: Hiçbiri geleceği doğru tahmin ettiği için öne çıkmadı. Öne çıkan şey,

belirsizlik içinde öğrenmeye devam edebilme kapasitesiydi. Yapay zekâ çağında Wilson Yasası'nın yeniden gündeme gelmesi tesadüf değildir. Bilgiye erişim ucuzladı, fakat bilgiyi seçmek ve anlamlandırmak zorlaştı. Artık mesele "bilmek" değil; yeni öğrenmeye devam edeceğini seçebilmek, bağlam değiştirebilmek ve zihinsel olarak uyum sağlayabilmektir.

Bu yazı, öğrenmenin her zaman başarı getireceğini iddia etmiyor. Böyle bir genelleme ne tarihsel ne de gerçekçidir. Ancak şunu savunuyor: Belirsizliğin arttığı dönemlerde, öğrenmeye yatırım yapmak belirli sonuçlara yatırım yapmaktan daha dayanıklıdır. Wilson Yasası, bu düşüncenin kısa ve çağdaş bir ifadesidir.

Dünya değişir. Planlar bozulur. Sistemler beklenmedik biçimde davranır. Ama öğrenmeye devam edebilen insanlar, değişimin içinde yön bulma şansını tamamen kaybetmez. Yapay zekânın geleceği öngörülemez kıldığı bir çağda, belki de en makul tutum budur: Okumaya, öğrenmeye ve anlamaya devam etmek. •

canince@butundunya.com.tr

Kaynakça

1. Murphy, E. A. (1949), Project MX981
2. Pareto, V. (1906), Manuale di Economia Politica
3. Hick, W. E. (1952), Quarterly Journal of Experimental Psychology
4. Wilson Law: Popüler bilgi ekonomisi yazıları (Medium, LinkedIn)
5. The Shawshank Redemption (1994), Frank Darabont
6. Apollo 13 (1995), Ron Howard
7. Michael Faraday: Encyclopaedia Britannica, Royal Institution

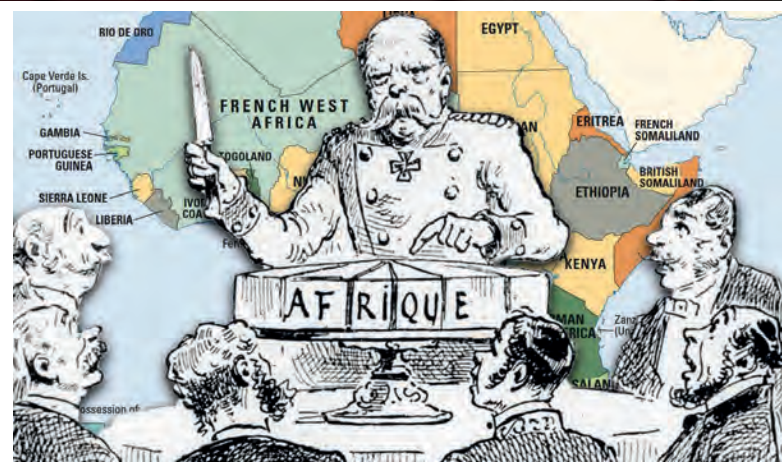
Dünya Döndükçe

Sabriye Aşır

**“Neden bizim
paramızın
5 bin birimi
sizin paranızın
bir birimi
değerinde?”**

Adım Mallee ve dünyanın en zengin ülkesinden geliyorum. Ülkem Sierra Leone, dünyanın en zengin kıtasının batısında yer alıyor. Muazzam güzelliklerin yanı sıra bitki ve hayvan çeşitliliği bahşedilmiş bu topraklarda; kahve, kakao, meyve-sebze ve kauçuk gibi ürünlerden muhteşem hasatlar alıyoruz. Aklınıza gelebilecek her şeye sahibiz. Ayrıca yaban hayatı çeşitliliğimiz, engin deniz kaynaklarımız, şelalelerimiz ve muhteşem plajlara doğru akan nehirlerimiz var. Bu topraklar altın gibi; kelimenin tam anlamıyla gerçek bir cennet ve elbette en güzel ruhların yaşadığı bir yer. Çok güçlü bir kültürel mirasa sahibiz ve aslında Sierra Leone, Sahraaltı Afrika'daki ilk üniversiteye de sahipti.

Afrika kıtası 1884-1885 Berlin Konferansı'nda sömürgeci güçler tarafından "bölündü." Berlin Konferansı, tarihte "Afrika Talanı" (Scramble for Africa) olarak bilinen sürecin en kritik dönüm noktasıdır ve Afrika'nın kaderini trajik biçimde etkilemiştir. Konferans öncesinde (1870'ler) Avrupa, Afrika'nın sadece yüzde 10'unu (genellikle kıyı şeridini) kontrol ediyordu. Konferanstan sadece 30 yıl sonra 1914'e geldiğinde, Etiyopya (Habeşistan) ve Liberya hariç kıtanın yüzde 90'ı tamamen sömürgeleştirilmişti. Masada tek bir Afrikalı temsilcinin bile bulunmadığı Berlin Konferansı, Afrika'yı sadece toprak bakımından değil, kültürel ve demografik olarak da parçalamış, kıtanın doğal gelişim sürecini bıçak gibi kesmiştir.

Daha da derinlemesine bakıldığında, kralların ve kraliçelerin arzuladığı gerçek hazinelerle donatılmış durumda-
yız. Sierra Leone'nin Yıldızı adı verilen elmas, şimdiye kadar bulunan en büyük altıvyal elmadır ve tam olarak 969 karattır. İki yıl önce yaşlı bir kadın evi-

nin arka bahçesinde 125 karatlık bir elmas buldu. Bazı insanlar evlerinin bahçesinde altın madenciliği yapıyor ve bu oldukça yaygın bir durum. Altın ve elmasın yanı sıra, bugüne kadar keşfedilmiş yaklaşık 20 değerli mineralimiz var. Son zamanlarda keşfedilen devasa petrol rezervlerini çıkarmaya başladık. Platin, titanyum yapımında kullanılan ilmenit, jet kaplamasında kullanılan rutil, demir cevheri (Afrika'nın en büyük, dünyanın üçüncü büyük demir cevheri yatakları), cep telefonlarımızda ve bilgisayarlarımızda kullanılan tantalit (koltan olarak da bilinir), alüminyum üretiminde kullanılan boksit, çinko, krom cevheri, bakır, kömür, fosfatlar, potasyum, tuz, kurşun, granit, asbest, nikel, zirkon gibi minerallerimiz var.

Dahası, maun ve tikağacı gibi çok özel kereste kaynaklarının yanında, dünyanın en güzel pullarına sahibiz. Elbette Batı, uçakları, cep telefonlarını, bilgisayarları ve motorları çalıştırmak için Afrika'nın kaynaklarına aşırı derecede ihtiyaç duyuyor. Altın ve

Paul Fitzgerald'ın karikatürü, Batı ülkelerinin özellikle madencilik sektörü başta olmak üzere, Afrika'nın doğal kaynaklarını sömürmesini yansıtır.

elmaslara da bir statü sembolü olarak güçlerini göstermek için ve para birimlerine değer katmak için...

Dünyanın en iyi üniversitelerinde finans ve ekonomi okumuş olmama rağmen, beni hala şaşırtan bir soru var: Altın rezervlerinin asıl sahibi biz olduğumuz halde, neden bizim paramızın 5.000 birimi sizin paranızın bir birimi değerinde? Açıkça görülüyor ki, yardım aslında Batı'dan Afrika'ya değil, Afrika'dan Batı dünyasına gidiyor. Batı dünyası, alternatif kaynakların kıtlığı nedeniyle her bakımdan konuda Afrika'ya bağımlı durumda. Peki Batı, kendisine yönelik bu bedelsiz "yardımların" devamlılığını nasıl sağlıyor? Afrika'nın en zengin ülkelerini ve toplumsal düzenlerini sistematik olarak istikrarsızlaştırarak ve tüm bunları devasa halkla ilişkiler kampanyalarıyla destekleyerek, tüm dünyaya Afrika'nın fakir ve ölmekte olduğu, sadece Batı'nın insafına bağlı olarak hayatta kaldığı izlenimini verdiler. Oxfam, UNICEF, Kızıllaç, Life Aid ve Afrika'nın bu imajını

küresel olarak sürdürmek için sürekli olarak milyonlarca dolarlık reklam kampanyaları yürüten diğer tüm kuruluşları tebrik ederim. Masum insanlar, başışlarıyla yardım ettikleri izlenimi altında reklam kampanyalarına para öderken; kameraların ışıkları karşısında bir el tarafından verilene ise öbür el, kimse görmeden karanlıkta geri alıyordu.

Altın ve elmaslarımızı karışık olarak bize renkli kâğıtlarınızla gelmeniz ne hoş bir davranış! Keşke elleriniz boş olarak fakat dürüstlük ve onurla gelebilseydiniz. Zenginliğimizi sizinle paylaşmak ve sizi de bizimle paylaşmaya davet etmek istiyoruz. Ne var ki, sağlıklı ve gelişen bir Afrika'nın kaynaklarını bu kadar özgürce ve ucuza dağıtmayacağı algısı var. Elbette bu mantıklı. Bunun yerine, kaynaklarını dünya piyasa fiyatlarından satacağı ve bu durum da sömürgecilikle "bedava yemeğe" alışmış olan ve bunun üzerine kurulu Batı ekonomilerini istikrarsızlaştıracak ve zayıflatacağı.

Örneğin, Fransız hazinesi, zorla sömürgecilik borçları ödetilen Afrika ülkelerinden her yıl yaklaşık 500 milyar dolar döviz rezervi alıyor. Eski Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac verdiği bir röportajda, bankalarımızdaki paranın büyük bir kısmının tam olarak Afrika kıtasının sömürülmesinden geldiğini dürüstçe kabul etmemiz gerektiğini belirtti. 2008'de de yine Chirac, Afrika olmasaydı Fransa'nın bir üçüncü

dünya ülkesi seviyesine düşeceğini belirtmişti.

İşte insanların dünyasında bunlar yaşanıyor. Yarattığımız dünyada bunlar yaşanıyor. Doğada işler nasıl yürüyor dersiniz? Evrime göre, en güçlü olanın hayatta kalacağını varsayabiliriz. Ancak doğada, aşırı avlanan, beslenmek için bağımlı oldukları kaynakları aşırı kullanan herhangi bir türde, doğal seçim er ya da geç avcıyı ortadan kaldırır; çünkü bu dengeyi bozmuştur.

Ne var ki, sağlıklı ve gelişen bir Afrika'nın kaynaklarını bu kadar özgürce ve ucuza dağıtmayacağı algısı var. Elbette bu mantıklı.

Bana kalırsa hayırseverlik yalnızca bir tür aşağılık duygusu ve bağımlılık yaratır. Evim dediğim iki dünya arasında bir köprü görevi yapmak, bu iki dünyanın arasında adil bir alışverişi kolaylaştırmak ve bu sayede dengenin yeniden kurulmasıyla her ikisinin de güçlenmesini istiyorum. Yani mesele hayırseverlik değil, paylaşımcılık. Evrenin nasıl işbirliği yaptığını görürsek, sorunlara değil çözüme odaklanmaya başlayabiliriz. Ve unutmayalım ki, herhangi bir durumun algılanış biçimi, sonucu belirleyen tek şeydir. •

sabriyeasir@butundunya.com.tr

Çeviri kaynağı: Marence Bart-Williams'in "Change your channel" başlıklı konuşmasından kısaltılarak hazırlanmıştır.

Dağılmadan
Kalabildiğin

Yer:

Yuva

Yazan: BERİL BOZ

İnsan kendini kaybetmeden kalabildiği bir yerde nefes alır. Bazı kalplere girersin ama bazı yürekler senin içine yerleşir. Bu çoğu zaman bir seçim değildir. Daha çok bedeninin verdiği bir cevaptır. Sınır sistemi gevşer, nefes yavaşlar. İnsan güvende olduğunu düşünerek değil, hissederek anlar.

Sevdiğin biri kalbine girdiğinde dışarıda her şey aynı kalır; içeride ise bir şeyler yerine oturur. Kapılar kapanmaz, eşyalar yer değiştirmez, hayat bildiği ritimde akmaya devam eder. Ama içeride, fark edilmesi güç bir ayar yapılır. İnsan bunu kelimelerle değil, bedeniyle fark eder. Toparlanmak zorunda kalmadan da var olabildiğini, dağınık hâlinin bir tehdit olmadığını anlar. Kırık yerlerine hemen uzanan eller olmaz. Çünkü bazı yaralar onarılmak istemez; sadece görülmek ister. Görüldüğünde de sessizce sakinleşir.

Yuva olan bir kalpte sessizlik tehdit olmaz, yorgunluk kusur sayılmaz. Çünkü orada sevmek bir performans değil, bir hâl meselesidir. Bazı insanları sevmezsin sadece onlarla iç düzenin yavaşça kurulur. Kapıyı çaldıklarında iç dünya irkilmez. Beden, tanıdık bir nefesle gevşer. Gürültü çekilir, savunmalar kendiliğinden yere bırakılır.

Bu his çoğu zaman yanlış anlaşılır. Büyük sözler, güçlü vaatler değildir anlatılan. Koşulsuzluk da değildir; kimseyi her hâliyle taşımak ya da her şeye katlanmak anlamına gelmez. Yuva, koşul arayışının sona erdiği bir durma hâlidir. Sevmekten önce gelir. Anlaşıldığını bedeninde hissettiğin o ilk anla başlar. Nefesin fark etmeden derinleşir, omuzların düşer, zihin bir süreliğine tetikte olmayı bırakır. İnsan güvende olduğunu düşünerek değil, ancak böyle anlar.

Zamanla bir ayırım belirginleşir.

Yuva olan bir kalpte sessizlik tehdit olmaz, yorgunluk kusur sayılmaz. Çünkü orada sevmek bir performans değil, bir hâl meselesidir.

Herkes kalbe dokunabilir. Birçok insan iz bırakır. Ama çok azı, içinde kalınabilecek kadar güvenli bir alan yaratır. Orada insan kendini toparlamaz, saklamaz. “Olmam gereken” hâl çözülür; insan, olduğu hâliyle kalabildiğini fark eder. Sevgi burada gösterilmez, kanıtlanmaz. Bir performans değildir. Sessizce yaşanır.

Yuva dediğimiz şey, kaçmak için sığınılan bir yer değil; kaçma ihtiyacının ortadan kalktığı yerdir. Olmak zorunda olmadığın, dağılmadan durabildiğin yerdir.

İşte bu yüzden bazı insanlar kalbimize sadece duygu bırakmaz. Hayatımızdan çıktığında bizi eksilten değil, zorlandığımızda kendimize geri dönebilmemizi sağlayan bir benlik hâli bırakır. İnsan iyileştiğini birine tuttuğu için değil, artık kendi içine dönebileceği bir iç alanı olduğunu fark ettiğinde sessizce kavrar. •

Anka
Berk Yüksel

Özün Hürriyeti!

*“İnsan iki ruhludur.
İçinde bir iyi köpek,
bir de kötü köpek
sürekli kavga eder...
Sen, hangisini daha
çok beslersen, o
kazanır.”*

Kızılderili atasözü

İnsanoğlu için en önemli kavram “söz hürriyeti”dir. Bireyin söz hürriyeti üzerinde hiçbir otorite yoktur. “Gerçek insan”, otosansür yapmaz, kendi hür fikrini özgürce paylaşır. Hint öğretisinde dağın tepesine doğru kendine özgü onlarca yol vardır, kimi engebeli, kimisi daha kolay tırmanılabilen niteliktedir. Yolcu, kendi yolunu yine kendisi seçecektir!

Hint öğretisinde bir de bu “yolun delisi” vardır. Dağın çevresinde sürekli fasit daireler çizerek hareket eder bu karakter. Her tırmanan yolcuya yaklaşıp kulağına, “Yanlış yoldasın!” diye fısıldamak dışında hiç bir fonksiyonu yoktur. Kendini bilmek yolculuğu karanlığı da gözlemleyerek daha da anlamlı hal alır. Neyin nasıl yapılmaması gerektiğiyne dair birer anıtlardır. Aydınlıktan öğrenildiği gibi karanlıktan da öğrenerek yolculuğa keyifle devam edilir. Her ikisinin de potansiyeli bireyin bünyesinde mevcuttur. Burada önemli olan yolda kişinin hangi yönünü beslediğidir.

Yaşam yolunda kimse tam anlamı ile yolcuya bir rehber değildir. “Bir bilen” veya “bildiren” bulup onun adımlarını ördek gibi takip etmek zaten bir yolculuk değildir. Bu başlı başına zaten hürriyete giden bir yol değil, bireysel tahakküme, köleliğe doğru giden adımlardır. Yolda gerçek anlamda yol gösterenler düşündüren, kişiye destek veren, ona sorgulatan, ayna tutan ve buldurandır. Yan yana yürür bu insanlar kahramanla, alçakgönüllüdürler, onunla el ele, önünde yürüyüp adımlarının takip edilmesini beklemezler.

Bireyin kendi fikri, kendi düşüncesi, kendi özgür iradesi üzerinde hiçbir irade yoktur, olamaz, düşünülemez! Kahraman, sorar, sorgular ve soruları ile yol alır. Hür birey, gelişmelere sürekli ayak sürüyen değil, en önde liderlik eden, onları düzenleyendir. O, ideali konuşup vasatı yaşamaz. O, hem fikir insanı hem de eylem adamıdır ve ikisinin arasında da bir uyum vardır.

Dünyada topyekûn bir karanlığa doğru gidişin hissiyatı adeta karabasan gibi insanoğlunun üzerine çöküyorsa... Halen ihtiyaç vardır özü özgür olan, tüm insanlık için bir amacı olan insan gibi insana! Unutulmamalıdır ki, asıl çaba toplum içerisinde verilecek fikirselsel çabadır. Birey, kendi aydınlanmasını topluma yansıtmaz ise yolculuk anlam kazanmayacaktır.

Dünyada her alanda “vasat ve kalitesizlik” yükseliştir. Yolcu için de en temel tehdit, “vasatlık ve sığlık”tır... İyi, yolda daha iyi olmaya çaba sarf etmelidir! İnsanın sorgulayıcı akla varması hedeflenir. Her şeyden önce de iyi niyet gelir! Yolcu, kendi boyunduruklarından kurtulma yolunda kimseyi incitmeden her türlü eleştiriye, fikri katkıya açıktır. Özgürlük gökyüzünden zembille gelmez; fikren, ruhen savaşarak kazanılır. Özgür doğmayız, özgür oluruz!

Özün hürriyetinin arayıcısı, yolculukta bir noktada sadece kendi için yaşama lüksünü bırakmıştır. Kendi özgür yolunda hür düşüncesi ile kendi görevini üstlenir ve toplum

içerisinde yerine getirir. Yol, kendi kendinin zamanla inşa edilmesidir. Yolculuk kendi arzularımızın merkezlerindedir. Başlangıçsızlıktan sonsuzluğa olan bu yolculukta gerçek aydınlanmaya giden asil yolun yolcuları hiç bitmeyen arayışlarına, sonsuza kadar tüm kısıtlamalardan azade “özgürce” devam ederler.

Yolculuk, yolcuya neyin, nasıl yapılmasını dikte eden özgürlüğünün üzerine yıkılmış bir yol hiç değildir. Bu yol, diğer insanları zorlamak, baskı altına almak, onlar üzerinde tahakküm kurmanın yolu değildir. Bu yol, başkasının sırtına çıkarak veya adımlarını itina ile izleyerek gidilecek bir yol hiç değildir. Kişi sadece özgürce yolunu paylaşır, isteyen isterse, istediği kadarını alır.

Gerçek insan, hür iradesini yok saymaz, omurgalıdır. Herkes sevgi ve hoşgörü ile yaklaşır. Sevgi yolculuğun anahtarındır. Yolun amacı anlamlı bir yaşamdır. Bu yol kendi kendini fethedebilmenin yoludur. Hiçbir şeyin kesin ve tek doğru olarak empoze edilmediği yoldur. Voltaire gibi, “Düşüncelerinize katılmıyorum ama düşüncelerinizi özgürce ifade edebilmemiz için canımı seve seve veririm.” diyebilmenin yoludur. “Her şeyi düşünmek, her görüşe sahip olmak, inancın her tür-lüsüne bireysel olarak sahip olmak aynı derecede saygıdeğerdir.”

“Makro kozmosu kendinde kucaklayan bir mikro kozmostur” gerçek insan. İnsan gibi insanın

omzuna yüklenen sorumluluk, kaos dünyasında denge sağlamak için durmaksızın çalışmaktır... Kahramanın yolculuğu, mikroda ve makroda fikren çalışmaktan başka bir şey değildir! Bugünün idealleri yarının gerçekleri böyle olacaktır!

“Simyacı” adlı eserde “kendinin efendisi olmak” bilinci anlatılır. Simyacı şöyle der: “Yolculuk bir öğrenme yöntemidir. Bilmemiz gerekenleri bize o öğretir.” Özü “hür” olan yolcular, Michelangelo’nun Davut heykelini yontması gibi kendi Davut’larını yani bizzat kendilerini yine kendileri özgürce ve neşe içerisinde yontacaktır. “Biliyorum” demeden “Öğreniyorum” diyerek yola devam etmektir. Bu yol eşsizdir çünkü yolcuya özeldir. “Herkesin kayıp hazinesi bilindiği gibi kendi eksikliğidir.” Herkes gibi olmaya “Hayır!” der gerçek insan. O, zaafı erdeme çeviren bir simyacıdır. Hayatlarımızda yaptıklarımız ise sonsuzlukta yankılanacaktır...

“İnsanın içinde ne kadar çok şey varsa, başkalarından o kadar az şey ister.” Schopenhauer

berkyuksel@butundunya.com.tr

**Sorumluluk ile
Sorumsuzluk
Arasında
Bir Yaşam:**

Jack London

Yazan: ADA ÖZTÜRK

*“San Francisco’da,
1876’da doğdum. Neredeyse
farkına vardığım ilk şey,
sorumluluklardı.”* diyen, yaşamı
boyunca sorumsuzluklarla
boğuşan; dünyanın yazar adıyla
tanıdığı Jack London, 150 yıl
önce 12 Ocak’ta doğdu. John’un
doğduğunda soyadı Chaney
idi. Asıl babası oğlunu kabul
etmedi. Annesi 8 ay sonra John
London ile evlenince üvey
babasının London soyadını aldı.

Annesi Flora doğum yaptıktan sonra zayıf düştüğü gibi bebeğine karşı da oldukça ilgisizdi. Doktor bebeğin bir sütanneye gereksinimi olduğuna karar verdi. Aynı gün ölü doğum yapmış olan Afro-Amerikalı Jennie bu isteği kabul etti ve bebeği, marangoz kocasıyla oturdıkları eve götürdü. Kendi bebeğini yitirmenin acısını çeken Jennie, küçük Jack' i sevgiye boğuyordu. "Jennie Dadı" -sına hayranlık duyarak büyüdü. Jennie, İç Savaş öncesindeki yaşantısı yüzünden bu seslenişten hiç hoşlanmıyordu ancak Johnny, büyüdüğü zaman bile ona böyle seslenmekten hiç vazgeçmedi.

Evlerinin karşısındaki okula devam ediyordu ancak aile gelirine katkıda bulunsun diye işe koyuldu. Ağır ve yorucu işlerde çalıştı. Gazete dağıtıcılığı yapıyordu. Saat üçte kalkıp sabah gazetelerini kapılara fırlatıyor, sonra okula gidiyor, okuldan sonra da akşam gazetelerini dağıtmaya çıkıyordu. Cumartesileri bir buz arabasında çalışıyordu. Pazarları bir bowling salonunda lobut diziyordu. Johnny neredeyse kazancının tümünü annesine veriyordu.

Ona soluk aldırın, açlığını, susuzluğunu, yoksulluğunu unutturan kitaplardı. "John Barleycorn" isimli romanında bu durumu şöyle anlatıyor: "Ben on yaşındayken çiftçiliği bırakıp ailecek şehre taşındık. İşte orada ben, henüz on yaşındayken gazete satmak için vurdum sokaklara. Bunun nedenlerinden biri

paraya ihtiyacımız olmasıydı. Diğer bir nedense benim hareket etmem, vücudumu çalıştırmam gerekmesiydi. Bu arada yolum ücretsiz Halk Kütüphanesi' ne düşmüş, kendimi tüketene kadar kitap okur olmuştum. Halbuki o zamana kadar yaşadığımız yoksul çiftliklerde kitap bulunmazdı. Bir mucize eseri olarak ödünç alacak dört harika kitap bulmuş ve hepsini yalayıp yutmuştum. Sonra Oakland' e gelmiştik ve ben, Halk Kütüphanesi' nin raflarında ufkumun ötesindeki o muhteşem dünyayı keşfetmiştim. Burada benim dört harika kitabım kadar iyi, hatta bazıları onlardan bile iyi binlerce kitap vardı."

Okula yeni gelen çocuk olmaya çalışan ve arkadaş edinmekte pek hızlı davranmayan Johnny, bahçede kitaplarını elinden çekip alan kabadayılarla dövüşmek pahasına kitapların dünyasına gömüldü. Bu kabadayılardan lideri, genç gangster adayı Johnny' ye "kız kılık" diye seslenip okuduğu kitapları yere fırlattı. "Kız kılık"nın kitaplar uğruna kendini savunabildiğini anlayınca şaşırıldı.

Müdür, sarılıp barışlırlarsa cezalandırılmayacakları söyledi. Mike buna gönüllüydü fakat Johnny'nin hassas ve giderek güçlenen adalet duygusu incinmişti ve barışmayı reddetti. *“Dayak yemeye razıyım.”* dedi, *“Haklı olan bendim ve mecbur kalırsam aynı şeyi yine yaparım.”* Müdür bu bağımsızlığına düşkün çocuğa saygı duydu. Müzik dersinde şarkı söylemeyi reddettiği için yeniden müdür karşısına çıkarılan Johnny, *‘öğretmenin kendisi ezgiyi tutturamazken, düzgün şekilde şarkı söylemesinin mümkün olmadığını’* söyledi. Johnny sınıfa, *“müzik derslerinde kompozisyon yazmasına izin verildiğini”* belirten bir notla döndü.

Her fırsatta kitap okuyan, her gün mutlaka bin kelime yazan Jack London için yazmak bir ibadetti. Çalışmaya çok küçük yaşlarda başlayan London, bulduğu her işte çalıştı: Seyyar gazete satıcılığı, konserve kutusu fabrikasında işçilik, istiridye korsanlığı, elektrik santrali işçiliği, denizcilik ve savaş muhabirliği yaptı. Kimi zaman yirmi dört saati aşan vardiyalarda çalışan Jack'in ayda beş yüz saatlik emeğin karşılığında eline geçen 50 dolardı. Okuluna devam edemese de kesintisiz bir eğitimin içinde oldu London: *“Eğitime gelince, sürekli çalışıyorum. Üniversitenin amacı sadece kişiyi gelecekteki çalışma hayatına hazırlamaktır. Bu olanaktan mahrum bırakıldım ama hala çaba gösteriyorum. Son birkaç saatini yataкта kitaplarımla*

geçirmedığım bir gecem (dışarı çıksam da, çıkmasam da) hiç olmadı. Her şey ilgimi çekiyor, dünya çok güzel.”

Öz babası onu reddederken üvey babası adını, soyadını, bir babanın verebileceğinden daha fazlasını verdi. Anne, aile, kardeş, arkadaş, sırdaş, yoldaş koruyan, kollayan baba oldu. Birlikte çok zaman geçirdiler. John London'ın oğluna miras olarak bırakabildiği tek şey, 15 dolar değerindeki iyi bir yağmurluğu. Jack onun ölümünden büyük üzüntü duysa da, umutsuzca paraya sıkıştığı için, yağmurluğu iki dolara rehine verdi: *“İşçi sınıfının içinde doğmuştum ve şimdi on sekiz yaşında, başladığım noktanın da*

*altındaydım. Toplumun mahzenindeydim; öyle sefil bir düşkünlük içindeydim ki, bahsetmek hoş olmaz ve uygun düşmez. Uygarlığımızın çukurunda, uçurumundaydım; insan atıklarının, pislik ve kemiklerinin toplandığı yerdeydim. Toplumun bu kesimi, toplumca yok sayılagelmıştır. Orada gördüğüm şeylerin beni dehşete düşürdüğünü belirteceğim. Bu dehşetle, düşünmeye yöneldim. İçinde yaşadığım karmaşık uygarlığın çıplak basitliklerini gördüm. **Hayat, besin ve sığınacak yer bulma meselesiydi. İnsan, besin ve sığınacak yer için bir şeyler satıyordu. Tacir ayakkabılarını; politikacı insanlığını; birkaç istisna dışında halkın bütün temsilcileri de, insanların güvenini satıyordu. Hemen hepsi şereflerini satmaktaydı.***

Ekmeğini kaslarıyla değil zihniyle kazanmanın yolunu aradı. Zihninin gerisinde her daim, yazmak, yazdıklarını yayımlatmak isteği vardı ve iş aramadığı zamanlarda deli gibi yazıyordu. Amansız bir hazırlık döneminden sonra, eserlerini sınama vaktinin geldiğine karar vererek, bir yayıncıya ilk mektubunu 22 yaşında yazdı. İki satırlık ret yanıtı almak hiç yanıt alamamaktan iyiydi. Yayıncı Alas-ka'yı anlatan "Beyaz Diş", "Vahşetin Çağrısı" gibi kitapların ileride dünyanın en çok okunan kitapları olacağını bilememişti. Vazgeçmedi. Bir hafta geçmeden, bu kez politik bir yazıyla şansını denedi. Olmadı. Şiir yazmayı denedi. Olmadı.

Denemeler ve kısa hikâyeler yazdı. Olmadı. Dizi hikâye yazdı. Olmadı. Yılmadı. Politik deneme yarışmasına katıldı. Kazandığı 20 dolarlık para ödülü onu umutlandırdı ama olmadı. Annesi, ablaları ona sorumluluklarını animsattıp yazarlıktan vazgeçmesini söylediler: "Bir dükkândan alınmış ilk fanilamı giydiğimde sekiz yaşındayım. Sorumluluklar... On yaşında sokakta gazete satıyordum. Her kuruşu aileme veriyordum. Konserve fabrikasında çalıştım. Sabah saat altıda işbaşı yapıyordum. Yarım saatlik yemek aram vardı. Akşam yemeği için de sürem yarım saatti. Her gece ona, on bire ve on ikiye kadar çalıştım. Ücretim azdı fakat o kadar uzun saatler çalışıyordum ki, bazen ayda elli dolara kadar para kazanıyordum. Sorumluluklar... Her kuruşu aileme verdim. Sorumluluklar... O cehennem deliğinde tam otuz altı saat bir makinanın başında çalışıyordum ve henüz çocuktum. Sekiz dolarlık bir kayık almak için para biriktirmeye çalıştığımı hatırlıyorum. Bütün o yaz para biriktirdim. Sonbaharda ancak beş dolarım olmuştu ve bu parayı biriktirmek için kendimi her tür zevkten mahrum bırakmıştım. Annem çalıştığım makinenin başına geldi ve bu parayı istedi. O gece kendimi öldürebilirdim. Bütün bir yıl uğruna cehennem azabı çektiğim küçücük ve zavallı mutluluğu benden çalmıştı. Okulda sınıfları süpürürken babam kaç kez gelip benden yarım dolar, bir dolar ya da iki dolar aldı; [bazen]

cebimde bir kuruşum bile olmadığında, arkadaşlara gidip, onlardan borç alıyordum. Sorumluluklar...”

Sorumsuzlar yüzünden dibe vurmuştu Jack London. Mark Twain’in yazdığı bir dergiden gelen yanıt onu yeniden yazı hayatına döndürdü. “5 dolar” bir haftalık ücretiydi; günlerce paranın gelmesini bekledi. Uzun bir yazısını kısaltmasını, buna karşılık 40 dolar vereceklerini yazdılar. Bekleyip durdu: “Varımı yağumu rehine koymuştum ve karınım doymuyordu. Kötü beslendiğim için, zihnen ve bedenen hasta düşmüştüm. Gücümü tüketmiş, açlıktan kıvrılır haldeydim; tekrar kömür kürelemeye başlamaktan yahut kendimi öldürmekten başka çarem kalmamıştı. Bir pazar ekinde,

Bir dükkândan alınmış ilk fanilamı giydiğimde sekiz yaşımıdayım. Sorumluluklar... On yaşında sokakta gazete satıyordum. Her kuruşu aileme veriyordum. Konserve fabrikasında çalıştım. Sabah saat altıda işbaşı yapıyordum.

dergilerin yazarlara ödediği asgari rayicin, bin kelime başına on dolar olduğunu okumuşluğum vardı. Fakat dergilere yazı gönderip durduğum aylar boyunca, müsveddelerim hep geri gelmişti. Yine de pazar ekinde okuduğum şeye körü körüne

inaniyordum. Hayatım 'Black Cat' sayesinde gerçek anlamda kurtulmuştu. Mr. Umbstaetter'in tavrını hayranlık verici ve inanılmaz kılan, hikâyenin değerini takdir etmesi ve ona göre ödeme yapmasıydı. Üstelik yazıyı kabul ettiği tarihte ödeme yapıyordu ki, bunun değerini açıklık çeken bir yazara sormak gerekir.”

Yükseldiğinde çürümenin içinden çıkacağını sandı. Altta da üstte de durum farksızdı: “Gerçekten birçoğu temiz ve asildi ama çok az istisna hariç, canlı değildiler. Doğrusu, istisnaların sayısı iki elimin parmaklarını geçmezdi. Ahlak bozukluğu bakımından canlı, kirli bir hayat yaşamakta

başarılı olmayanlar, yürüyen ölüler gibiydi, iyi korunmuş mumyalar gibi; temiz ve asil ama canlı değil. Savaş karşı çıkarken Barış Prensi'ni yardıma çağıran, ama kendi fabrikalarındaki grevcileri vursunlar diye Pinkerton'ların eline tüfek veren adamlar tanıdım. Profesyonel bokstaki şiddete kızarken, aynı zamanda, her yıl eli kanlı Herod'dan daha fazla bebek öldüren bozuk gıdalar üretmiş adamlar tanıdım. Sanayinin kaptanlarıyla otellerde, kulüplerde, evlerde, trenlerde, gemilerde konuştum ve zeka alanında ne kadar az yol almış olduklarına şaşım.

Öte yandan, iş konusunda anormal derecede zeki olduklarını keşfettim. Ayrıca, iş söz konusu olduğunda ahlaklarının sifıra indiğini de keşfetmiştim. Bu narin, aristokrat görünümlü beyefendi, aptal bir yönetici ve dullarla yetimleri gizlice soyan şirketlerin başıydı. Güzel yayınları biriktiren, edebiyatın bu müstesna koruyucusu, bir belediye makinesinin başındaki iri çeneli, kara kaşlı adama sus parası ödüyordu. Uydurma ilaç reklamları basan ve bu reklamlar kesilmesin diye, gazetesinde uydurma ilaçlarla ilgili gerçekleri basmayan bu editör, politik ekonomi bilgisinin antik, biyoloji bilgisinin Pliny dönemine ait olduğunu söyledim diye, benim alçak bir demagog olduğumu buyurmuştu.

*Bu senatör, kaba saba, eğitimsiz bir makine patronunun maşası ve kölesi, onun küçük kuklasıydı; bu vali ve bu yüksek mahkeme yargıcı da öyle; her üçü de aynı trendeydi. Bu adam, idealizmin güzelliği ve Tanrı'nın iyiliği hakkında makul ve ciddi bir konuşma yapmazdan hemen önce, bir iş anlaşmasında yoldaşlarına ihanet etmişti. Bu adam, kilisenin önde gelenlerinden ve yabancı misyonların önemli bir destekçisi iken, dükkanındaki kızları açlık sınırının altında bir ücretle çalıştırarak, alenen fahişeliği teşvik ediyordu. Bu adam, üniversitelerde kürsü sahibiyken, mahkemelerde para için yalancı tanıklık yapıyordu. Ve bu demiryolu kodamanı, ölümüne rekabet eden iki sanayicinin birine gizli iskonto uygulamakla, bir centilmen ve Hıristiyan olarak sözünü bozmuş oluyordu. **Her yerde durum aynıydı; suç ve ihanet, ihanet ve suç canlı, ama temiz ya da asil olmayan; temiz ve asil ama canlı olmayan adamlar.** Öte yandan, ne asil ne de canlı, sadece temiz olan umutsuz bir kitle vardı. Bu kitlenin*

belirli ya da kasıtlı günahları yoktu, lakin mevcut ahlaksızlığa rıza göstererek ve ondan nasiplenerek edilgin şekilde günah işlemişlerdi. Asil ve canlı olsalar, cahil kalmayacak, ihanet ve suçla gelen kazançlardan nasiplenmeyeceklerdi. Toplumun oturma odasında yaşamaktan hoşlanmadığını keşfettim. Düşünsel olarak sıkılmışım. Ahlaki ve ruhsal olarak rahatsızdım.”

Ailesi ve kendisine hayatın ağır yükünü yükleyen, yaşatan sanayileşme çağının acılarını, toplumcu gerçekçi bakış açısıyla herkesin anlayabileceği bir dille yazarak patronlar kadar işçilerin, sendikacıların şimşeklerini üzerine çeken Jack London'ın yapıtları bütün dünyada ilgi gördü. Kırk yıllık kısa ömre sığdırdığı büyük yazın yaşamı boyunca kömür karasını, zenginliği, yoksulluğu, tokluğu, açlığı, israfı, sefaleti, fırsat eşitsizliğini, acımasızlığı, çocuk/kadın işçiliğini, ağır acımasız iş koşullarını, saatlerini, kazalarını, adaletsizliği, eşitsizliği, haksızlığı, bunları giderme adına yapılan sahtekarlıkları gözler önüne serdi. •

“Jack London, vahşiliği romantikleştiren değil; romantizmi vahşileştiren yazardı.”

“Onun kahramanları doğayla değil, insanın kendi içindeki karanlıkla savaşıyor.”

“Jack London, edebiyatta gücün ve hayatta kalmanın sesidir.”

Hazırlayan:
Ş. GÜLBİN GÜZEY

Bilginizi Denetleyin

1- Hangi müzik aleti Beethoven'ın hem sağır olmasına, Davranış bozukluklarına ve ölümüne sebep olmuştur?

- a-Kabak kemane
- b-Asma tambur
- c-Cam armonika
- d-Teremin

2- En kalabalık kıta hangisidir?

- a-Asya b-Afrika
- c-Avrupa d-Amerika

3- Bilinen en eski insan yapımı dini yapıt neresidir?

- a-Zeugma
- b-Balıklıgöl
- c-Çatalhöyük
- d-Göbeklitepe

4- Hayvanlar aleminde güneşten cildi yanan tek hayvan hangisidir?

- a-Maymun b-Su aygırı
- c-Domuz d-Akbaba

5- Aşağıdakilerden hangisi içindeki "likopen" Nedeniyle 1830'larda ilaç olarak kullanılmıştır?

- a-Hardal
- b-Ketçap
- c-Mayonez
- d-Fıstık ezmesi

6- Dünyanın en uzun binası hangisidir?

- a-Sanghay Kulesi
- b-Burj Khalifa
- c-Uluslararası Ticaret Merkezi
- d-Empire State

7- Hangi hayvan diğerlerinden daha fazla insan ölümüne sebep olmuştur?

- a-Sivrisinek b-Örümcek
- c-Aslan d-Yılan

8- Aşağıdakilerden hangisi bir meyve değildir?

- a-Domates
- b-Karpuz
- c-Salatalık
- d-Havuç

9- Aşağıdaki hayvanlardan hangisinin sütü pembedir?

- a-Manda b-Gergedan
- c-Su aygırı d-Balina

10- Dokuz yaşına kadar konuşma güçlüğü yaşayan bilim insanı kimdir?

- a-Nicola Tesla
- b-Albert Einstein
- c-Marie Curie
- d-Isaac Newton

11- Aşağıdaki gezegenlerden hangisinin diğerlerinden daha fazla uydusu vardır?

- a-Dünya b-Neptün
- c-Jüpiter d-Satürn

12- Hangi hayvanın üç tane kalbi vardır?

- a-Kurbağa
- b-Yengeç
- c-Ahtapot
- d-Bukalemun

İnsanın Anlam Yükleme Zaafı

Yazan: İREM UĞURAL

İnsanlara, durumlara, yaşananlara anlam yükleyen varlıklarız.

Bu anlamların hepsinin kendi içerisinde dozları vardır.

Bu dozların düşükten yükseğe doğru gittikçe derinliği artar.

Derinlik, yoğunluğa doğru evrilir. Ve yokluk ihtimali ciddi bir içsel krizdir.

Dozu az olan anlamların bağları da zayıf olur. Suyun en üstünde onlar gezer. Ve çoğunlukla gelip geçerler. Çapa atınca bir şeyler köklenmeye başlayabilir. Çapa kısa süreliğine de atılabilir; bu da zayıf bağların kopup o anlamın artık terk edildiğidir. Çapa atıldığı süreçte ne yaşıyorsa işte odur bağları bir ipten metal bir halata çeviren. Ama gemi karaya oturursa kötü... Oturan gemi bir şekilde oradan büyük ihtimalle de zorla uzaklaştırılmalıdır. Bu da o zorlamaya biraz cesaret, biraz ortaya çıkacak sürprizleri olağan karşılama gözlüğü takmayı gerektirir. Bazen de orada o gemi atıllaşır. İçimizden atamadıklarımızla orada kendini her an hatırlatarak gözümüzün içine sokar. İşte bu da vedalaşamamanın hazin sonudur...

Derinliği olanlar farklı değer mekanizmalarından geçer. Derin olanlar, insanın arka odalarında çokça dolanır ve burada gerçekleşecek herhangi bir olumsuzluk çok fazla şeyi yıkabilecek güce sahip olur. Bir de herhangi bir şarkıyla, bir kokuyla özdeşleşirse aradan yıllar geçse de bu uyarıların biri bir an varlık gösterdiğinde o derinlik eğer zamanla kapatılarak gömüldüyse oradan çıkabilir. Hatırlamak bazen zor bir eylem hâline dönüşür. Bazen de geçmişe bir tebessüm ettirebilecek bir uyarı da hatırlamayı tetikleyebilir. Çokça karmaşık dokuz yüz katlı denilen insandan o kadar başka şeyler çıkabilir ki... Kendi bile bıraktığı parçalarını anladıkça şaşırır.

Hatırlamak bazen zor bir eylem hâline dönüşür. Bazen de geçmişe bir tebessüm ettirebilecek bir uyarı da hatırlamayı tetikleyebilir.

Bazen içerisinin çer çöpten arındırılması elzemdir. Ve koca eşyalarını atar, odalarını boşaltır da insan, o bomboş kalan evle vedalaşamaz. O boşluğa çok fazla şey sığmıştır. Gözleri boşluğu, kalbi o doluluktan taşmayı görür. Yol ayrımının tam ortasında oturuyordur şimdi. Kırılmalar, çatlamalar, bazen yıkılmışların üzerine basıp geçmesi gerekir. Artık bazı yükleri bırakmanın zamanı gelmiştir. Ve o zaman arınmak için derinlerde gömülmüş olanları anlamlarıyla beraber kazıp çıkartmak gerekir. Onlar yeni bir 'sen'e geçmek için bir hesaplaşma, yüzleşme, bazen kavga bazen barışma olarak karşımıza dikilebilir. Çocukken oynadığımız oyunlardaki bölüm sonu canavarları ya da prensesi kalesinden kurtararak yeni bir maceraya atılma sevincimiz gibi onlarla başa çıkmanız gerekir bazen. Çünkü çoğunlukla çözümler, durumun başladığı ve bizim o an göremediğimiz bir yerlerde saklanır... •

Kadınların İzmir'i

Yazan: SEMRA YURT AKGÜL

Amazon Kraliçesi Smirna, Yamanlar Dağ'ında oturup kendini körfezden esen imbatın serinliğine bıraktığında, yakamozları pırlantaya, henüz yakılmadığı için o zamanlar yemyeşil olan Yamanlar Dağı'nı zümrüde, ufuktaki akşam güneşinin kızılığını yakuta benzetir ve buradan ayrılamayacağını anlar.

“Biz Amazonlar buraya bir şehir kuraçız ve şehrin her santimine savaşçı ruhumuzdan bir parça bırakacağız.

Böylece bizden sonra burada yaşayacak olan tüm kadınlar bu ruhtan paylarına düşeni alacak ve Smirna, savaşçı kadınların şehri olarak anılacak.”

Fakat bu hoş sözler erkek ege-
men mitolojide kendine yer bula-
maz ve şehrin kuruluş hikayesinde
karşımıza yine namı büyük yaşı
küçük İskender çıkar.

İskender, Kral Midas'ın çöz-
meye çalıştığı kördüğümü kılıcıyla
ikiye ayırdıktan sonra onunla olan
hesabını kapatır ve Ege'ye doğru
yola koyulur. Buralara kadar gele-
siye çok yorulmuş olmalı ki Pagos
(Kadifekale)taki ulu çınarlardan bi-
rinin altına uzanıp derin bir uykuya
dalar. Derken rüyasına kulağına tatlı
ezgiler fısıldayan iki güzel su perisi
girer. Periler ona, İzmir'i Bayraklı-
dan Kadifekale'ye taşımalarını, ora-
nın daha güvenli olduğunu söyler.

Uyandığında “onca işin gücün
arasında bir de bununla mı uğra-
şacağım “diye düşünmüş müdür

İskender,
Kral Midas'ın
çözmeye çalıştığı
kördüğümü kılıcıyla
ikiye ayırdıktan
sonra onunla olan
hesabını kapatır ve
Ege'ye doğru yola
koyulur.

bilemeyiz ama güzel perilerin hatı-
rına Klaros'taki Apollon Tapınağı
kahinlerine danışır. Kahinler, şayet
Smirna 'yı kutsal Meles Çayı'nın
ötesindeki Kadifekale'ye kurarsa
burada oturanların eskisine göre üç

dört kat daha mutlu olacaklarını söyler. İçinden, mutlu olmanın tek yolu savaşmaktan ve dünyaya egemen olmaktan geçer, şehri oradan oraya taşımak da neymiş” dese de kahinleri dinler ve askerlerini görevlendirerek İzmir’i Kadifekale’ye taşıtır.

Ozan Home-ros’a göre “gök kubbenin altındaki en güzel şehir” de yaşananlar Kadifekale’ye taşıdıktan sonra daha mutlu olmuşlardır mi? Bunu bilemeyiz.

Fakat şehrin ruhuna, Amazonların savaşçı özelliklerinin yanında, Nimphelelerin (su perilerinin) zarafetinin de karıştığını, böylece İzmir’in cesaret ve zarafeti bünyesinde barındıran bir şehir olduğunu iyi biliriz.

Bu örnekleri tarih boyunca görürüz. İzmir mutfaktan taşan öfkeyi meydanlara sükenle taşımasını bilir ve 1828 yılında Vali Hasan Paşa ekmeğe zam yapınca, kadınlar çocuklarının aç kalması ihtimali karşısında üç gün boyunca protesto gösterileri yapar. Bu itiraz öfkeyle değil estetik bir ısrarla sürdürülür. Kadınların dayanışması

1828 yılında Vali Hasan Paşa ekmeğe zam yapınca, kadınlar çocuklarının aç kalması ihtimali karşısında üç gün boyunca protesto gösterileri yapar.

valiye geri adım attırır, ekmek ucuzlar ama İzmir’in değeri kadınlar sayesinde artar. Şehrin adı, tarihte ilk kadın direnişinin yaşandığı yer olarak kayıtlara geçer.

Kurtuluş Savaşı yıllarına gelirsek ...Bu kara günlerde İzmirli

kadınlar direnişi kahramanlık gösterisi olarak değil, hayatta kalmanın zorunlu bir biçimi olarak yaşar. Kadınların bazıları göz yaşlarını içlerine akıtarak evlatlarını Binbaşı Ayşe ile birlikte Kuvayı Milliye ‘ye uğurlarken bazıları yaralıları saklar, erzak taşır kılık değiştirerek dağdakilere haber ulaştırır, elindeki çırayı öfkesiyle tutuşturur ve düşman karargahını ateşe verir. Bütün bunları dikkat çekmeden, övünmeden, sessizce yapar. Susması gerektiğinde ölümüne susar; konuşmak zorundaysa ödeyeceği bedeli düşünmeden gerçeği haykırır. Kadınların direnişi çoğu zaman kayda geçmez, isimleri anılmaz. Ama İzmir’in, onların sessiz cesareti

üzerinde ayakta kaldığını herkes bilir. İzmir’de kadın olmak, savaşta bile yalnızca hayatta kalmak değil; hayatı korumaktır.

Bir de Latife Hanım vardır ... Şehrin belleğindeki dışı ruhun en görünür, en tartışmalı simgelerinden biri... Cesur, eğitilmiş, sözünü esirgemez, geri çekilmez ve kararlı. Atatürk’ü gördüğü anda onunla evlenmeye ant içen ve ne pahasına olursa olsun bu hedefe ulaşan savaşçı bir ruh... Hakkında çok konuşulur. Kimileri onu çok eleştirir kimi ona üzülür. Oysa Latife Hanım İzmir gibidir. İstese de başka türlü olamaz. Çünkü onun bu tavrı meydan okumaktan ziyade, İzmir’in dışı ruhu gibi doğal bir varoluştur.

Bu ruh istese bile romantik ve akıllı havada olamaz. Çünkü yangın görmüş, göç yaşamış, kayıp vermiştir. Şehrin taş yapılarına yüzyılların elemi sinmişken, Smirna ayakları yere basan bir ölçülü bir neşenin resmidir.

Yağmur kadar İzmirliyimdir. Plastik gardırobumun karnı deşilmiş. Sanki kanat çırpmaya hazır bir martı. İşe yine geç kalacağım. Kızarsa, müdüre bir parça gevrek atarım.

İzmir’de simide gevrek derler,

Bazen genç yaşta aramızdan ayrılan Şair Didem Madak’ın dizelerinden dökülür bu ruh bazen de “kimse kimseyi iyileştiremez beraber gülmek diye bir şifa

Mustafa Kemal ve Latife Hanım

vardır “diyen Ece Temelkuran’ın kaleminden.

*Bir elim bahar bahçe
Bir yanım derya deniz
Çağlayan ne varsa biz
Dalga da biz, kum da biz
Ne gökte ne yerdeyiz
Bir garip alemdeyiz*

Tam da böyledir İzmir’in kadınları. Taraf olmadıkları savaşlardan paylarına çoğu zaman acı ve özlem düşer. Şehri terk etmek zorunda kalırlar ama İzmir’in ruhu onları bırakmaz. İzmir de doğan ama

İzmir’de ölemeyen Rita Abadzi’nin yarım kalan şarkılarını yine İzmirli başka bir kadın sanatçı Nazan Öncel tamamlar. Taş Bebek Gönül Yazar işi gereği İstanbul ‘da yaşarken adı Al-sancak’ta bir sokağa verilir.

Savaşmak, çoğu mübadil ya da göçmen torunu İzmirli kadınların alın yazısı gibidir. Bazen, kara yazı yazıcıları ellerindeki kalem çok acımasızca kullanır. Satırlardan iftira ve kötülük akarken, İzmir’in Amazon ruhuna sahip kadınları sinip kalmaz, aksine hemen ayağa kalkar. Bu ruh, bir yandan hastalığıyla bir yandan da uğradığı haksızlıkla savaşan Türkan Saylan’ın son sözlerinde ortaya çıkar;

“Oysa ölümler hatırlandıkça yaşar.”

İzmir unutmaz ama kin beslemez. İzmir sabırlıdır, zamanını bekler. İzmir’in dişi ruhu, haksızlıklar karşısında kendini hatırlatır. Uzak bir hatıra değil genel bir tavidir. Çoğu vakit gündelik hayatın içine sinen bir varoluş biçimi olur. Kayboldu gitti sanılırken bir anda, Karşıyaka’da çocuğunu tek başına büyüten Hülya Öğretmen’in, Foça’da oteldeki resepsiyonist Nuray’ın, Dikili’de Kadın Platformu Üyesi Emine’nin, Bergama da tütün işçisi Ayşe’nin mücadelesinde belirir. Çünkü, Kordonda, Bostanlı

İzmir unutmaz ama kin beslemez. İzmir sabırlıdır, zamanını bekler.

Sahilinde ya da Kemeraltı’nın dar sokaklarında yürüyen bir Müslüman kadının adımı, ondan önce buradan geçen İyonyalı, Rum, ya da Levanten bir kadının hafızasına basar, dalgalar su perilerinin ezgilerini, rüzgâr Amazonların oklarının vınlıyışını taşır. İzmir’in ruhu, yolu bu şehre düşmüş herkesi usulca sarmalar, birbirine bağlar.

Nihayetinde İzmir’in dişi ruhu fethetmez ikna etmez dayatmaz. Hatırlatır ,devreder ,sürdürür. Belki de bu yüzden İzmir hiçbir zaman tam olarak ele geçirilemez. Çünkü bu şehir, kadın bedeni gibidir. Zorlandığında kapanır, güvende hissettiğinde açılır. Kadınlar burada sadece yaşamaz; yaşamı kurar.

Ve İzmir, bunu hiç unutmaz. •

Düşler ve Düşünceler

Yahya Aksoy

Yıl Başları Hayatın Kilometre Taşları

“... Menzili ırak bu yolu/Bu yola kim varası/ Müşkülü çok bu yolun/ Bunu kim başarası.../Bildik gelen geçer imiş/Bildik konan göçer imiş/Aşk şarabın içer imiş/ Bu mânâdan her kim duyar...”

Yunus Emre¹

Ünlü Şair Fikret Sezgin: “Ya-
tağına sığmaz, saatler nehir.../ Bu
gün pazartesi, yarın kim bilir.” Ses
ipine söz asan ünlü şair Arif Eren,
Dört Mevsimden Hatıralar şiirinde
“Bir salıncakta geçmiş zaman sallanır/
Vefalı günler mevsim mevsim
hatırlanır...” “Bir Kuştur Zaman”
şiirinde, “Sorguya çekmeli kendini
insan/Vicdanıyla baş başa kalınca/
Hatanın tekrarına izin yok/Kafesten
uçan bir kuştur zaman...” Veysel,
“İki kapılı bir handa gidiyoruz
gündüz gece...” Ünlü düşünür
Montaigne, “Bir şey koparır bizden
yıllar akıp giderken.” Hz. Mevlâna,
“Her gün bir yerden geçmek ne iyi/
Her gün bir yere konmak ne güzel/
Bulanmadan, donmadan akmak, ne
hoş/Dünle beraber gitti cancağzım/
Ne kadar söz varsa düne ait/ Şimdi
yeni şeyler söylemek lazım!” Düşü-
nür Hesiodos (İşler ve Günler ese-
rinde) “Turnalar gökyüzüne doluştu
mu yağmurlu günler başlar.” diye
yaşamı ifade etmekte.

Bilim ve kültür dünyasında
derin etkiler yaratan
rahmetli Prof.
Dr. Ahmet Taner Kış-
lalı Kültür Bakanlığı
yayınlarına yazdığı
giriş yazısında
şöyle demektedir:
“Günümüzün in-
sanı, bildikleri ile
yetinmeyen, hızlı
değişen koşullarda
kendini yenileyebilen,
özgün, barışçı, insancıl,

hoşgörülü, toplumla bütünleşmiş,
kendi kişiliğini geliştirirken başka-
larının gelişmesine de çalışan top-
lumsal bir varlık olmak durumun-
dadır. Bu, çağın gereklerine uygun,
ama kendi benliğinden, toplumun
öz kaynaklarından kopmamış bir
insandır. Çünkü insan, ancak ulu-
sal özelliklerini koruduğu oranda,
çağdaş uygarlığa, evrensel kültür
değerlerinin oluşmasına ve zengin-
leşmesine katkıda bulunabilir.”²

Zaman ve mekân içinde insanlar
ve uygarlıklar incelendiğinde çok
değişik inançlar, felsefeler ve kültür
değerleri karşımıza çıkmakta ve bu
durumları da halk sözleri özetleye-
rek pekiştirmekte: “O eski günler!
Nerede? Ömür kıvama geldi, zaman
tükendi! Tandır kıvama geldi, ha-
mur tükendi! Zaman devr-i daimdir,
geçen insan ömrüdür! Takvim-
ler, zaman değil ömür yaprakları
oldular!”

Maya ve Aztek uygarlığında
zaman ayarı evrendeki güneş, yıl-
dızlar ve gezenerin hareketlerine
göre düzenlenir ve tapınakların

yapım felsefesinde esas alı-
nırdı. Tarihi bilgilere

göre eski Roma’da
günlerin sayılması
konusunda kargaşa
yaşanması üzeri-
ne imparator Jül
Sezar, yeni yılın
başlangıcını olarak
1 Ocak kabul eden
“Jülyen Takvimi”ni
M.Ö. 45 yılında uygula-
maya koydu.

Aztek güneş taşı

1582 yılında Papa Gregorius, yeni yıl başlangıcını 25 Mart olarak kabul eden ve yılı on iki aya bölen “Gregoryen Takvimi”ni (Miladi takvimi) düzenledi. Bu takvim 1572 yılında yeniden düzenlenerek yıl başı 1 Ocak tarihine alındı.

Hicretin 17’nci yılında Halife Ömer zamanında uygulamaya konulan “Hicrî takvim” Müslüman ülkelerde Peygamberimiz Hazreti Muhammed’in Mekke’den Medine’ye göç yılı 622 başlangıç olarak benimsendi.

Gelişen teknoloji ile birlikte küçülen dünyada, mobil cihazlara yüklenen programlarla “GPS- Küresel Konumlama Sistemi” ile günümüzde gezegenlerin yerlerinin belirlenmesi dahil birçok konum belirleme işlemi yapılabildiği ifade ediliyor. Yapay zeka günümüzü sürüklüyor! Türkülere, şarkılara, belgesellere, romanlara, dizelere, türkülere, şarkılara ve tuvallere yansıyan, ölmez eserler bırakan üretken ve yaratıcı bir hayat sürekliliğini sürdüren antikalar gibidir.

“Tozlar ve dumanlar olmasaydı, ademoğulları bin yıl yaşardı...” İbni Sina. “Huzur içinde yenen yavan ekmek, endişeyle yenen ziyafet yemeğinden daha değerlidir.” Bilge Ezop. “İnsanlar her şeyi başka başka görürler, başka başka düşünürler. Düşünce ayrılıklarının asıl nedeni budur. Göklerin altındaki her şey, aynı yasanın ve aynı yazgının buyruğundadır...” Montaigne.

1582 yılında Papa Gregoriyus, yeni yıl başlangıcını 25 Mart olarak kabul eden ve yılı on iki aya bölen “Gregoryen Takvimi” ni (Miladi takvimi) düzenledi.

Âşık Veysel’in söyleyişi ile “Koyun kurt ile gezerdi, fikir başka başka olmasa.” Âşık Beyani: “Sahip çık kimseye verme bir karış /Bu toprak üstünde başlat bir yarış /Fikirle savaş yap fikirle barış/ Kılıç en sonunda vurulur oğul...” sözleri bizi aydınlatmakta.

N. Ferguson, “Dünyanın Finans Tarihi-Paranın Yükselişi” eserinde hayatın gerçeklerine ışık tutmakta:

“Mangır, servet, kazanç, metelik; adına ne dersiniz deyin, para önemlidir. Hıristiyanlar için para aşkı tüm kötülüklerin ana-sıdır. Komutanlar için savaşın

payandası, devrimciler için işçinin prangasıdır... İspanyol fatihlerinin zannettiği gibi gümüşten bir dağ mıdır? Nasıl oldu da paranın büyük kısmının görünmez olup bilgisayar ekranlarındaki rakamlara dönüştüğü bir dünyada yaşamaya başladık? Para nereden geldi? Nereye kayboldu?

Paranın yükselişi insanın yükselişi için elzemdir. -Jacob Bronowski

Bütün büyük tarihsel olayların arkasında finansal bir sır gizlidir ve bu kitabın bu sırların en önemlisini aydınlatmak üzere yola çıkmıştır. Mesela Rönesans sanat ve mimari piyasasında büyük bir patlamaya yol açmıştır. Çünkü Medici gibi İtalyan bankerler Doğu'dan öğrendikleri matematiği parasal işlere uygulayıp servet sahibi olmuşlardır. Hollanda, Habsburg İmparatorluğu'na üstün gelmiştir.

Er ya da geç her balon patlar... Er yada geç fiyatların düşeceği beklentisi olan alıcılarda, hırs yerini korkuya bırakır. 1929 ve 1933 yılları arasında Büyük Buhran'ın başlamasına neden olarak Amerikan bankacılık sistemindeki büyük drama gösterilir. Finans aynı zamanda aramızdaki farklılıkları da körükliyor. Şanslı ve zeki olan zenginleşirken, şanssız ve pek zeki olamayanları yoksullaştırıyor..."

"Açgözlü hayaller, paranın olmadığı bir dünya düşleyin, yani insanlar kendilerine yaşamaları için gerekli olan ne varsa fazlasıyla veren, yarın kaygısı olmayan, doğaya

Er ya da geç her balon patlar... Er yada geç fiyatların düşeceği beklentisi olan alıcılarda, hırs yerini korkuya bırakır.

güvenen, yarın kaygısı olmadan yaşayan, avcı-toplayıcı atalarına benzeyecekler."³

Nobel Ödüllü iktisatçı Joseph E. Stiglitz başkanlığında önde gelen ekonomist ve uzmanlar, gelir ve servet eşitsizliği konusunda yazdıkları raporda bağımsız bir uluslararası panel kurulması çağrısında bulunmaktalar. "Dünyanın iklim krizi

kadar eşitsizlik kriziyle de karşı karşıya olduğu, bunun da siyasi istikrarsızlık ve çatışmaların artmasına ve demokrasiye olan güvenin azalmasına” yol açtığı gerçeğine dikkatleri çekerek günümüzde dünyanın en büyük sorunlarına çözüm bulunması önerilmekte.⁴

N. Hoca'nın “İnsanların hepsi bir tarafa giderse dünyanın dengesi bozulur...” sözünü unutmadan, çeşitli hastalıklarla mücadele eden dünyaya, iki gözle bakıp ayrıntıları ve farkları görerek, kökleri derinlerde sevgi ve dostluk çınarını büyüterek, sezgilerimizi toplumsal bakışla zenginleştirip ve dengeleri

koruyarak, gerçekleri gören, akıllı ve mantık süzgecinde yeni bir yaşam anlayışıyla, sağlık ve huzur içinde yeni yılı ve yılları kutlayalım. Sağlığınız, umutlarınız ve mutluluğunuz sonsuz olsun...•

yahyaaksoy@butundunya.com.tr

Kaynakça

- [1] Yunus Emre şiirlerinden Gül Deste, Cumhuriyet Yay. İ. Başgöz- Bu Latif Çiçekler, s.44/s.21
 [2] Doç. Dr. Ahmet Taner Kışlalı-Kültür Bakanı, 1979, (Düşün ve Toplum, İlkay Sunar, KB Y.)/
 [3] A World Without Money-S. Standart-1979 / Paranın Yükselişi-The Ascent of Money- Niall Ferguson-2028. Çevirmen ARIS- YKY.2011-Paranın Finans Tarihi. /
 [4] T. L. Friedman, The New York Times-Oksijen,21-27 Kas.2025.

ZAMAN TERZİSİ

Kasabanın birinde “Zaman Terzisi” diye anılan yaşlı bir adam yaşardı. Kimse onun ne diktğini tam bilmezdi; çünkü dükkânında ne kumaş vardı ne de iplik. Gelenler genelde aynı soruyu sorardı: “Usta, bana biraz zaman kısaltır mısın?”

Terzi gülümser, duvardaki eski takvimi gösterirdi: “Zaman kısalmaz evlat, sen ona sığmazsın.”

Bir gün aceleci bir tüccar geldi. “Parayla her şeyi alırım.” dedi, “Bana bir yıl ver.”

Terzi çekmecedeki küçük bir ayna çıkardı. “Al.” dedi, “Bu senin yılın. İçine bak.” Tüccar aynada hep koşan ama hiçbir yere varamayan kendini gördü.

Ardından yaşlı bir köylü geldi: “Usta, bana bir gün ver yeter.” Terzi gülümsedi: “Zaten sende var.” dedi. “Onu fark ederek yaşa.”

Dükkân akşam kapandı, takvimden bir yaprak daha düştü. Terzi mırıldandı: “Zaman gitmez... İnsan acele edince kaybolur.”

Boz Urbalı Köy Kahramanları Köy Enstitülerinden İç Isıtan Öyküler

Cemal Türkmen

Eğitmenin Ölümü

Tonguç, Anadolu'yu köy köy, kasaba kasaba, kent kent dolaşma konusunda hiç bir engel tanımıyordu. Hedeflediği bir yere giderken yol üzerindeki köylere, okullara da uğruyor, dinliyor, anlatıyor, notlar alıyordu. Kimi zaman Yücel de katılıyordu ona. Onlar kadar olmasa da İnönü de gittiği her yerde mutlaka okul ziyaretleri yapıyor, özellikle öğretmenlerin durumuyla yakından ilgileniyor, yeni kurulan köy enstitülerine

Olay,
1940 yılının
Eylül ayında
yaşanmıştır.

desteğini esirgemiyordu.

O gün, Tonguç'la Yücel'in yolu Arifiye'ye düşmüştü. Programlanmamış bir geziydi bu. Enstitünün tam kadro bir törene katılmak üzere Bozacı Köyü'nde olacaklarından haberleri yoktu. Yücel, İzmit Valisi Ziya Tekeli'yi de ararak gitmişti Arifiye'ye. Okula vardıklarında Direktör Balkır, onlara durumu kısaca özetledi:

*"Bir kursiyerimiz vardı."
dedi. "İsa Başkaya. Bu delikanlıyı*

Arifiye Köy Enstitüsü yerleşkesi

ağustosun on ikisinde sıtmaya kurban verdik. Eğitim arkadaşları onun için Bozacı Köyü'nde bir abide yaptılar. Bugün gidip mezarın başında bir merasim yapacağız."

Yücel, aldığı haberdan çok etkilendi:

"Biz de katılmak isteriz merasime." dedi.

"O hâlde gidelim efendim." dedi Balkır.

Yücel, bir ara Tonguç'la göz göze geldi. Tonguç başını yere eğdi. Sanki suçluymuş gibi, sorumluluk duygusuyla. Tonguç olayı biliyordu. Balkır ona bir mektupla anlatmıştı. İsa Başkaya Arifiye'de açılan eğitim kursuna Kocaeli, Bursa, Bolu ve Bilecik'ten seçilerek gelen eğitim adaylarından biriydi. Kursiyer eğitimcilerin neredeyse yarıya yakını sıtmalıydı. Sadece kursiyerler arasında değil, ülkenin genelinde sıtma korkunç bir şekilde yaygındı. Ama her insan üzerinde farklı etkileri vardı sıtmanın. Bazıları bir ömrü sıtmalı olarak geçirebilirlerken, bazıları orta, bazıları ise

ağır derecede etkileniyordu bu belâdan. Özellikle köylerde yaygın olan sıtmayla insanlar ilaçsız, doktorsuz pençeleşip gidiyorlardı. Kimisi de İsa gibi dayanamıyor, teslim oluyordu canavara. Sıtmanın en korkuncu tropika denen türüydü. Hastayı tam kalbinden vurur, yıkar, bir daha da kaldırmazdı ayağa. Kimisinin de organlarını çürütür, yarım bırakırdı. Sıtma mikrobunu kapmış olan kursiyerlerin bakımına ne denli özen gösterilse de işte böyle İsa gibi arada kurbanlar da verilebiliyordu.

İsa, Bilecik'in Necmiye Köyü'ndendi. Tropikanın yüksek ateşine dayanamayan kalbi, ağustosta duruvermişti. Aylardan beri köyüne ışık götürmek için çalışmış, ışığı eline alıp da köyünün karanlığına tutamadan yitip gitmişti. İsa Başkaya köy için çalışıp öleceklerin ilk simgesiydi. Eğitim arkadaşları onun anısını yaşatmak istemişler, ona Bozacı Köyü'nün meşelerle kaplı mezarlığı içinde gösterişli bir mezar yapıp üzerini çiçeklerle süslemişlerdi.

İşte şimdi Arifiye'nin eğitimci ve öğretmen adayları, öğretmenleri

ve yöneticileri, İzmit Valisi, İlköğretim Genel Müdürü ve Millî Eğitim Bakanı bu mezarın başındaydılar. Bozacı köylüleri de tören yerinde hazırıldılar.

Süleyman Edip Balkır Akşamdan hazırladığı kısa konuşmasını yapıyordu:

“Eğitmenler, çocuklar! Mezarının başında toplandığımız Başkaya, tropikadan, sıtma azmanından öldü. Yarın, belki çoğunuz, bu hastalığın böğrüne gideceksiniz. Işıklı kafanız, demir bilekli kollarınızla bu ejderin üstüne çullanacak, onu boğacaksınız. Kim bilir tunç göğüslerinizi verip yıkacağınız daha ne kadar düşmanlarınız var. Askerler nasıl yurdun hudutlarında dış düşmanlarımıza karşı cephe kurmuşlarsa, biz de, memleketin içinde cahillığe, gerillığe karşı bir saf tutuyoruz. Sizler burada bu büyük kavgaya hazırlık yapıyorsunuz. Düşmana kurşun atarken Mehmetçiğeye nasıl, “Şehit oldu.” diyorsak, iç düşmana karşı hazırlık yaparken aranızdan ayrılan İsa Başkaya’ya da ‘şehit’ adını koyabiliriz.

Arkadaşlar! Her şehit bizi zafere bir adım daha yaklaştıracaktır. Asırlardan beri bakımsız kalmış yurt, sizin emeğinizi, sizin cesaretinizi bekliyor. Hayalimizdeki bu yarının cennetini alnımızın teriyle, bileğimizin kuvvetiyle ve kafamızın ışığıyla mutlaka kuracağız. Köy yolunda her

Eğitmen adayları okuma saatinde.

ölüm hızımızı artıracak. Bıkmadan, kesilmeden yürüün!

İsa Başkaya’ yı öldüren hastalık, irademize yeni bir zırh giydirdin. Milletın gözü bizde... Vatan sizden hizmet bekliyor. “

Süleyman Edip, konuşmasının sona erdiği anda konuklara baktı. Acaba içlerinde konuşmak isteyen var mıydı? Yücel’in söyleyeceği birkaç söz vardı.

“Sevgili gençler...” diye başladı söylevine. “İnsan, doğar; yaşar; ölür. Kimisi arkasında kıymet verilecek bir şey bırakmadan gider; kimisi de

Arifiye Köy Enstitüsü Müdürü Süleyman Edip Balkır

iyi şeyler başarır; büyük bir ad bırakır, göçer.

İşte iyi insan, sevilen insan, öldükten sonra acı duyulan insan, yaşayışında kendinden başkalarının ve bütün insanlığın yolunda şerefli bir iz çizebilendir. Arkadaşımız Başkaya da bu ikinci tür ölenlerdendir. O buraya eğitimci olmak için gelmişti. Köyüne dönünce burada öğrendiklerini yurttaşlarına götürecekti. Götüremedi, fakat götürmek yolunda öldü. O, Müdürümüzün dediği gibi hakikaten bir şehittir. Çünkü Türklüğe hizmet yolunda ölmüştür. Tropikayı küçük hayvanlar vücuda getiriyor. Bunlar gözle görülemeyecek kadar küçük, amma aslan gibi bir adamı, mesela Başkaya'yı yere serebiliyor. Eğer bu topraklarda yaşayan temiz kanlı Türkleri idare edenler yüzlerce yıl gaflet içinde uyumasalardı, yere serilen şu aziz insan, şimdi sizin gibi ayakta durabilecekti.

Başta Millî Şefimiz, başvekilimiz olduğu hâlde hep bu mübarek yurdu geziyoruz; vatandaşlar bir olmuşlar; bu memlekete belâ getiren öldürücü şeyleri kaldırmak için çalışıyorlar. Siz de yarın için bu öldürücü mikropların harbe hazırlanıyorsunuz.

Çocuklarımız,

Ademoğlu, daima büyük şeyler istemelidir. Eskilerden Ferhat adlı birinin sevdiği bir insan varmış, Ferhat ona kavuşabilmek için, koca bir dağı delmeye başlamış. Sormuşlar:

'Ne yapıyorsun böyle?'

'Dağı deliyorum.' diye cevap vermiş.

'Be hey gafil; bu koca dağı delmeye senin ömrün yeter mi?'

Ferhat:

'Ben de biliyorum bunu. Fakat benim için güzel olan şey, onun yolunda ölmektir.' demiş.

İşte sizler ve bizler bu, dağı delen Ferhat'a benziyoruz. Bizim en büyük isteğimiz, onun yolunda ölmektir ve yaşadıkça ona hizmet etmektir. O dediğimiz, Türklüktür. Bütün varlığımız onun içindir yavrularım!"

Hasan Ali, konuşmasını bitirdiğinde, Tonguç'la göz göze gelmişti. Ama bu göz göze geliş kısa sürmüştü, Tonguç bakışlarını kaçırmıştı ondan. Fakat Hasan Ali göreceğini görmüştü. Koca Tonguç, sarsılmıştı, sanki küçülmüş, ufacık kalmıştı. Ve Tonguç tören boyunca gözyaşlarının içine akıtmıştı. •

(Mehmet Kepenek, Basında Köy Enstitüleri 1, s.: 341, 342, 343)

"Eğitim, bir milleti ya özgür, bağımsız, onurlu ve yüksek bir toplum olarak yaşatır ya da bilgisizlik içinde bırakarak esaret ve sefaletle sürükler. Bu nedenle milletlerin geleceği, doğrudan doğruya aldıkları eğitimin niteliğine bağlıdır; her zaman tarih boyunca açıkça görülmüştür bütün dünyada." (1921)

M. Kemal Atatürk

“Hayatta mutlu olmuş milletler yaşamını kendi özdeğerleri üzerine kuranlardır”

Ünlü bestekâr, saz üstadı avukat Cemil Demirsipahi (1933 – 2013), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından 1975 yılında basılan Türk Halk Oyunları

Cemil Demirsipahi

adlı kitabının önsözüne “Hayatta mutlu olmuş milletler yaşamını kendi özdeğerleri üzerine kuranlardır.” cümlesi ile başlar. Ona göre bir milletin mutluluğu ve sürekliliği başka kültürleri taklit ederek değil, ancak sahip olduğu değerleri akademik çalışmalara ve ilme dayandırarak sağlanabilir. Bu görüşün en belirgin yansımalarından biri de halk oyunlarımızdır. Onlar bir eğlence unsuru olmaktan çok, toplumun tarih boyunca yağurduğu kültürel kimliğin canlı bir ifadesi, Demirsipahi'nin kelimeleri ile “ulusal savunma gücümüzdür.”

Demirsipahi, halk oyunlarını geçmişte donmuş gelenekler olarak değil, milletin kolektif hafızasını bedensel estetikle ifade eden, yaşayan formlar olarak görür. Ona göre onları sahneye taşıma bir yozlaştırma değil, bilinçli bir kültürel aktarımdır. Bu savının yansımaları olarak yıllarca bölge bölge halk oyunlarımız üzerinde çalışmış, türkülerimizin notalarını derlemiş ve bu değerlerin kaybolmaması için 500 sayfalık hacimli kitabını yazmıştır.

Halk oyunlarımızı bilinçli bir şekilde izlediğimizde, her birinin ayrı bir anlatımı, simgesi olduğunu görürüz: Zeybek, mertliği ve bireysel duruşu simgeler. Faruk Nafiz Çamlıbel'in Sanat adlı şiirinde ifade ettiği gibi:

Halk oyunlarımızı bilinçli bir şekilde izlediğimizde, her birinin ayrı bir anlatımı, simgesi olduğunu görürüz: Zeybek, mertliği ve bireysel duruşu simgeler. Faruk Nafiz Çamlıbel'in Sanat adlı şiirinde ifade ettiği gibi:

“Bizim de kalbimizi kımıldatır yerinden,

Toprağa diz vuruşu dağ gibi bir zeybeğin.”

Parçalanma değil, çokluk içinde birlik anlamına gelen halay ise topluluk bilincimizdir. Horon, enerjiyi, hız ve dayanışmayı; bar disiplin ve sertliği anlatır. Kaşık ise neşe ve ritmin dışavurumudur.

Görüleceği üzere halk oyunlarımızdaki figürler rastgele hareketler değil, bir yaşam anlayışının bedensel ifadesidir. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e uzanan tarihsel sürekliliği temsil ederler. Başka bir deyişle “halk oyunlarımız ulusal kültürün estetik dilidir.”

Cemil Demirsipahi’nin emeği, hasreti 1999 yılında Mustafa Erdoğan’ın Anadolu Ateşi projesinde vücut buldu. Anadolu Ateşi ülkemiz için bir dans topluluğu olmaktan çok öte bir görev üstlendi, kültürel bir elçi olarak Türkiye’yi estetik bir dil ile temsil etti ve 100’den fazla ülkede binlerce gösteri ile milyonlarca izleyiciye ulaştı. Oyunlarımız böylece özlerini kaybetmeden bale, modern dans ve dansın diğer disiplinleriyle harmanlanarak, beden ve ritimle buluşan çağdaş bir kültürel şölene dönüştü.

Halk oyunlarımızı elbette müzikten ve sözden ayrı düşünmeyiz.

Anadolu Ateşi

Halk oyunu, türkünün bedende vücut bulmuş halidir bir anlamda.

Türk halk müziğini ilk derleyen, notaya döken ve ulusal ölçekte yaygınlaşmasını sağlayan kişi ise Muzaffer Sarısözen’dir (1899-1963). Muzaffer Sarısözen, 1899 yılında Sivas’ta doğdu. 1930 yılında Milli Eğitim Müdürü olan Ahmet Kutsi Tecer ile tanıştı ve aynı yıl “Halk Şairlerini Koruma Derneği”nin kurulmasına vesile oldu. İlk Halk Şairleri Bayramı yine aynı yıl yapıldı. Aşık Veysel ilk kez bu etkinlikte sesini duyurdu. Ankara Radyosu’nun kurucu kuşağının en etkili figürlerinden birisi olan Sarısözen, Anadolu’nun dört bir yanından binlerce türkü derledi, sözlerini, ezgilerini ve usullerini kayıt altına aldı. Yurttan Sesler Korosu’nu 1941 yılında Ankara Radyosu bünyesinde kurarak halk müziğimizi yerelden ulusala taşıdı.

Yurttan Sesler korusu zamanında çok sevilmiş, Ankara Radyosu'nun en çok dinlenen programları arasında yer almıştı. Koroda Ahmet Yamacı, Osman Özdenkçi, Ahmet Gazi Ayhan, Mucip Arcıman, Cemil Demirsipahi, Emin Alde-mir'in yanı sıra Nurettin Çamlıdağ, Neriman Altındağ, Muzaffer Akgün, Neza-hat Bayram, Sabahat Tarabuş, Aliye Akkılıç, Saniye Can, Muazzez Türüng, Yıldız Ayhan gibi ses sanatçıları da bulunuyordu. Radyonun Mahalli Sanatçılık adlı bölü-münde ise Neşet Ertaş, Aşık Veysel, Ahmet Özdemir, Faruk Kaleli, Bakır Yurt-sever, Bayram Aracı gibi değerler ilk kez tanıtılmıştı.

Sarısözen, türkü ve oyun birlik-teliğini savunurdu. Ona göre türkü sözlü hafızaysa, oyun bedensel hafızadır; “Yalnızca bir melodi değil, halkın tarihi, dili, acısı ve sevincidir.”

Sevgiliye türkü ile sesleniriz:

Aman güzel yavaş yürü / Yollar incinir, incinir / Güzelim diye nazlanma, eller incinir incinir / Cano, cano, cano can!

Nazlım bana baygın bakma / Beni ateşinle yakma / Yeter burca burca kokma / Güller incinir incinir / Cano, cano, cano can!

Aşkıımızı türkü dile getiririz:

Fakir bir şairim ama / Yüreğim zengin ah canım / Gönül ferman dinlemiyor / Serde gençlik var sultanım,

Bu gönül sevda pınarı / Suyu sebildir a canım / Her gelen bir gü-güm aldı / Sen hepsini iç sultanım...

Karşılık görmezsek yine türkü ile içleniriz:

Sen gül dalında gonca / Ben dağ yolunda yonca / Sen açılıp gülerdin / Ben sararıp solunca...

Sitem de ederiz türkü ile:

Yeter olsun, yeter olsun / Çok

ağlattın yeter olsun / Turalanmış sırma saçın / Çözen benden beter olsun / Yo Ayşe, Yok Ayşe, çözen benden beter olsun.

Karadır kaşların kara / Kirpikle-rin açtı yara / Beni işimden avara / Eden benden beter olsun,

Yarım geçersen elime / Çekerim seni yemine / Benim şimdiki halime / Gülen benden beter olsun

Türkü çaresizliğimize ses olur:

Yara sızlar, yara sızlar / Ok de-ğmiş yara sızlar! Yaralının halinden / Ne bilsin, ne bilsin yarasızlar:

Suya baksam aksine / Görürüm ak sine / Yar herkesi sever de / Beni sevmez aksine!

Kızını gelin eden ana hislerini anlatmak için türküye sarılır:

Evimizde çiçektin / Ruhuma bahar etkin / Gelin mi oldun kızım / Dün küçücük bebektin. Kim büyütür kim alır / Kimler gider kim kalır / İlahi emir kızım / Uçan kuş murad alır...

Ve düğünler, evlenmek isteyenler için de türkü bir üsluptur:

Ala keçi çift doğurdu / Bol ettik sütü yoğurdu / Gönlüme hülyalar doldu / Ah ana beni eversene,

*Bir odada üç mum yansın /
Bakır kalpları kalaylansın / Uyu-
yan gönlüm uyanısın / Ah ana beni
eversene.*

*Şükür gitti bizden darlık / Gelin
almak bahtiyarlık / Olmaz olsun şu
bekarlık / Ah, ana beni eversene...*

*Halay çekerken yanımızda yine
türkü vardır:*

*Davullar çift çift vurula / Avluda
halay kurula / Düşler hayra yorula
/ Şen ola düğün şen ola*

*Gelin giysin atlası / Kalaylansın
bakır tası / Ağlamasın kız anası /
Şen ola düğün şen ola*

*Zurnalar dil dil dillensin / Yaz-
malar yeşil pullansın / Gelinin başı
güllensin / Şen ola düğün şen ola*

*Bir o yana bir bu yana / Kol kol
seymenler dolana / Gözlerin aydın
kaynana / Şen ola düğün, şen ola*

*Çalmsın saz ötsün teller / Oyuna
çüksün güzeller / Kıvrılsın incecik
beller / Şen ola düğün, şen ola*

*Çifte kurşun ata ata / Gelini
bindirdik ata / Yolunuz yeni hayata /
Şen ola düğün, şen ola.*

*Türkü bir yaşamın özetidir
adeta:*

*Bir giyimlik şal mı verdi / Bir
tutacak dal mı verdi / Tükenmeyen
mal mı verdi / Nem alacak felek
benim.*

*Bir züğürtüm hatırım yok / Bir
semersiz katırım yok / Üç direkli ça-
dırım yok / Nem alacak felek benim.*

*Ne dikili bir taşım var / Ne dev-
letli bir başım var / Ne de bir tek
gardaşım var / Nem alacak felek
benim.*

Dedi boyun eğ hükmüne / Bela

*verdi küme küme / Ferman okudu
köküne / Nem alacak felek benim.*

*Yandım yandım kar mı verdi /
Ekşi tatlı nar mı verdi / Sarı saçlı
yar mı verdi / Nem alacak felek
benim*

*Senedim yok kalmak için / Dün-
yadan zevk almak için / Bir can
verdi almak için / Nem alacak felek
benim.*

*Ne değirmen taşım var / Ne
devletli bir başım var / Ne de bir
tek kardeşim var / Nem alacak felek
benim...*

1971 yılına geldiğimizde türkü-
lerimiz Paris'in ünlü konser salonu
Olympia'da dinleyici ile buluştu.
Sahnede Ayla Algan vardı. Türkü-
lerimiz bu kez Almanca, Fransızca
ve İngilizce olarak sınırsızlaşıyordu.
Turizm Bakanlığı himayesinde ger-
çekleşen konserle, sevginin, yaşa-
mın anlam arayışının en güzel örne-
ğini sunan Ayla Algan Olympia'da

Ayla Algan - Cemil Demirsipahi Paris
Olympia, Yunus Emre konseri- 1971

sahneye çıkan ilk Türk sanatçısı oldu. Yabancı dillere çevirisi yapılan Yunus Emre'nin şiirlerini bestleyen Cemil Demirsipahi, sahnede de sazıyla Ayla Algan'a eşlik etti.

O gece, Yunus Emre'nin zamanı aşan, bireyin sesiyle konuşan, hakikati otoriteden değil yaşantıdan çıkaran, inancı bir ezber olarak değil etik bir pratik olarak sunan, kimlik, mezhep, statü ayırmayan, bugününün "insan hakları", "eşitlik", "ötekiyle empati kurma" kavramlarının ilk tomurcuklarını sade bir dil ile anlatan dizeleri bütün dünyaya tanıtıldı.

Yunus Emre'nin aşk merkezli tasavvuf anlayışı,

Ben yürürüm yana yana / Aşk boyadı beni kana / Ne akilem ne divane / Gel gör beni aşk neyledi

Gah eserim yeller gibi / Gah tozarım yollar gibi / Gah akarım seller gibi / Gel gör beni aşk neyledi

Ahlak anlayışı;

Bir kez gönül yıktınisa / Bu kıldığın namaz değil / Yetmiş iki millet dahi / Elin yüzün yumaz değil;

Etik - estetik - inanç anlayışı,

Yaratılanı severim, Yaradan'dan ötürü;

İç benlik, çok katmanlı kimlik ve psikolojik derinlik anlayışı,

Bir ben vardır bende / benden içeri dizeleri ile dinleyicilere ulaştı.

Cemil Demirsipahi'nin sazı eşliğinde Ayla Algan'ın sesi ve performansı geceyi unutulmaz kılmıştı. Bu konser daha sonra Turizm Bakanlığı tarafından uzunçalar olarak uluslararası pazarda yerini aldı.

2026'da türkülerini bize sevdiren Nezahat Bayram'ın 100. yaşını kutluyoruz

Ben türkülerimizi 1960'lı yıllarda ilk Nezahat Bayram ile tanıdım, ondan sevdim. O günlerde etkisinde kaldığım bu güzel sesin, Hasan Turan'ın sözlerinde ve Cemil Demirsipahi'nin bestelerindeki güçlü yorumun yerini benim için bugüne kadar kimse dolduramadı.

Bazı besteler vardır ki icra eden sanatçı ile anılır. Ve akıllarda öyle bir yer eder ki, beste mi sanatçıyı anımsatır, sanatçı mı besteyi çağırıştırır bilemezsiniz. Bunun en güzel örneği Ötme Bülbül adlı türküdür.

Nezahat Bayram bu türküyü Demirsipahi'nin tek sazı eşliğinde, Yeşilköy'de Odeon plak şirketinin stüdyosunda okumuştur. Odeon stüdyosu, Yeşilköy Havalimanı'na yakın olduğu için Nezahat Hanım türküyü defalarca okumak zorunda kalmıştı. (O yıllarda uçakların iniş-kalkış sesleri kayıtlara yansır; günün teknolojisinde bunları silmek ise mümkün olmazdı.)

Yıl 1969'du; Ötme Bülbül hem 45'lik hem de bir uzunçaların A yüzünün ilk şarkısı olarak dinleyiciye ulaştı. En kısa zamanda Türkiye'de en çok satış yapan plaklar arasına girdi ve peş peşe ödüller aldı. Altın Plak ödülü bunlardan biriydi.

Almanya’da Türkiöla firması da Ötme Bülbül’ü plak yaptı; Almanya, Hollanda, Fransa ve Belçika’da çıktığı hafta yok sattı.

Yıllar evvel değerli tiyatro sanatçımız Yıldız Kenter’in Bebek sırtlarındaki evinde bir akşam yemeğine konuk olmuştum. Laf lafi açmış, söz türkülerimize gelmişti. Sevdiği türkülerimizin sözlerini benimle paylaşmış, bazılarında saza eşlik etmişti. Nezahat Bayram’ın Ötme Bülbül’ü yorumlayışı için, “Ötme ve gitme nakaratlarındaki yalvarma tınısını hiçbir tiyatro sanatçısı bu denli güzel veremez.” demişti.

Nezahat Bayram 1970 yılında Nem Alacak Felek Benim türküsü ile yine Altın Plak aldı. Türküyü aynı sene Zeki Müren, Müzeyyen Senar, Muzaffer Akgün, Nuri Sesi-güzel, Nesrin Sipahi, Tanju Okan, Hülya Süer, sonraki senelerde de Cem Karaca, Çiğdem Gürdal, Öykü Gürman ve Zera plak yaptı.

1969 yılında Gençlik Parkı’nda bulunan, sonraları nikah dairesi olarak bildiğimiz, Türkiye’nin asansörlü piste sahip tek gazinosu olan Ankara Göl Gazinosu’nda Zeki Müren assolist, Nezahat Bayram ise solist altıydı. Zeki Müren pistin yükselmesinden ışık ve ses düzenine kadar her şeyle en ince ayrıntısına kadar ilgilenirdi. Bir de bozulmayan bir kuralı vardı: Okuyacağı şarkıların tam listesini *Assolist Listesi* olarak kulise asar ve kendisinden evvel sahne alan sanatçıların,

Demir Aytaç, “Türkü Bilmeyen Türkiye’yi Bilmemez” sunumu

tekrar olmaması için, aynı şarkıları okumasına izin vermezdi. Bu listede Nem Alacak Felek Benim adlı türkü de vardı. Ancak seyirci Zeki Müren’den önce sahneye çıkan Nezahat Bayram’dan bu türküyü ısrarla istemekteydi. Hal böyle olunca, Zeki Müren hemen pratik bir formül bulmuş, türküyü dönüşümlü olarak bir gece kendisinin bir gece de Nezahat Bayram’ın okumasına karar vermişti.

1973 Almanya turnesinde ise Nezahat Bayram’a Türk sanat müziği assolistinden sonra sahneye çıkma ayrıcalığı tanınmıştı.

Nezahat Bayram, bazı çevrelerin mesafeli durduğu türkülerimizi düzgün İstanbul şivesi, eşsiz sesi ve yorumuyla o günün 67 vilayetinde en yüksek mertebeye çıkarmayı başardı.

Halk oyunlarımıza ve türkülerimize gönül veren, sonsuz bir emekle bizlere tanıtan, sevdiiren tüm sanatçılarımızı sevgiyle anıyorum. •

demiraytac@butundunya.com.tr

Promete
Necdet Pamir

Uluslararası Enerji Ajansı Dünya Enerji Görünümü 2025 Raporu

Giriş

Uluslararası Enerji Ajansı (UEA), her yıl düzenli olarak hazırladığı 'Dünya Enerji Görünümü 2025 Raporu'nu (World Energy Outlook, 2025), bu yıl 12 Kasım 2025'te yayımladı. Söz konusu rapor, 3 farklı senaryo çerçevesinde ve bu senaryoların temel aldığı varsayımlar doğrultusunda; önümüzdeki on yıllarda enerji dünyasındaki küresel ve bölgesel gelişme

eğilimlerini kapsamlı bir biçimde değerlendirmektedir. Raporun temel amacı, ele alınan varsayımların gerçekleşmesi durumunda önümüzdeki on yıllarda enerji dünyasının nasıl biçimlenebileceğini analiz ederek; ortaya çıkabilecek fırsatları ve kırılganlıkları belirlemek ve 2015 Paris (İklim) Anlaşması kapsamında 196 ülke ve kurumun benimsediği hedeflere ulaşılabilmesi için yapılması gerekenlere ışık tutmak olarak özetlenebilir. Söz konusu temel

hedef ise endüstriyelleşme öncesi döneme kıyasla, küresel sıcaklık artışının 2°C'nin olabildiğince altında (mümkünse 1.5 derece Santigrat seviyesinde) tutulması olarak tanımlanabilir.

Önsözdeki Vurgular

UEA, raporun önsözünde bazı temel konulara dikkati çekmektedir: “Hükümetler; petrol, doğal gaz, elektrik, enerji altyapısı, kritik mineraller, teknoloji tedarik zincirleri, veri merkezleri ve yapay zekâ gibi alanlara yayılan çok sayıda potansiyel tehdit, kırılganlık, bağımlılık ve belirsizlikle karşı karşıya kalmaktadır. Günümüzde enerji güvenliği, esasen ekonomik ve ulusal güvenliğin bir parçasıdır – ve onu korumak, hükümetlerin 1973 petrol krizinin ardından Uluslararası Enerji Ajansı'nı (UEA) kurarken gösterdikleri iş birliği ruhunu ve odaklanmayı gerektirmektedir. Örneğin, bu raporumuzun ana temalarından biri olan *kritik mineraller*, yalnızca enerji güvenliği konularında, UEA'nın daha kapsamlı rolünü yansıtmakla yetinmeyerek, aynı zamanda, ortaya çıkan yeni kırılganlıkları hızlı biçimde saptayarak, çözüm arama yaklaşımımızı da göstermektedir.”

Görüleceği gibi, enerji dönüşümünün öne çıkardığı hususların başında *kritik minerallere* özel vurgu yapılmaktadır. Bunun yanı sıra, tüm senaryolarda ortak olan eğilimlerden birisi de önümüzdeki on

Görüleceği gibi, enerji dönüşümünün öne çıkardığı hususların başında kritik minerallere özel vurgu yapılmaktadır.

yıllarda, enerji hizmetlerine (*ısıtma, soğutma, aydınlatma ve diğer evsel ve endüstriyel kullanımlar ve giderek daha fazla veri ile yapay zekâya ilişkin hizmetler, vb.*) yönelik hızla artan küresel boyutlu taleptir. Rapora göre, özellikle Hindistan ve Güneydoğu Asya'nın öncülük ettiği, Orta Doğu, Afrika ve Latin

Amerika ülkelerinin de katıldığı bir grup yükselen ekonomi, önümüzdeki yıllarda enerji piyasalarının dinamiklerini giderek daha fazla şekillendirecektir. Bu oluşum birlikte; 2010'dan bu yana küresel petrol ve gaz talep artışının yarısını ve elektrik talep artışının yüzde 60'ını karşılayan Çin'den "bayrağı devralmaktadır". Gene de hiçbir ülke ya da ülke grubu, Çin'in enerji yoğun yükselişini aynı ölçekte tekrarlama-ya yaklaşmamaktadır¹.

Bu yazımızda, sınırlı yer kapasitemiz dahilinde, raporun "Yönetici Özeti"ni paylaşmakla ve gerisini okumayı, bir farkındalık yaratabilmeyi başarmış olmayı umarak, meraklı okurlara bırakmakla yetineceğiz.

Yönetici Özeti

İstikrarsız Bir Dünyada Enerji Güvenliği Ön Plana Geçiyor

Giderek artan tehditler ve uzun vadeli tehlikeler, enerjiyi ekonomik ve ulusal güvenliğin temel konusu haline getiriyor. Enerji, günümüzün jeopolitik gerilimlerinin merkezinde yer alıyor; yakıt arzına yönelik geleneksel risklere, son dönemde kritik minerallerin tedarikini kısıtlayan gelişmeler de eşlik ediyor. Gelişmiş ekonomiler için yaşamsal öneme sahip elektrik sektörü ise giderek daha fazla siber, operasyonel

ve hava koşullarına bağlı tehlikelere maruz kalıyor. Enerji politikası yapımcılarının bu tehlikelere karşı politika geliştirebilmeleri ise söz konusu tehdit ve tehlikelerin, çok karmaşık nitelikleri nedeniyle çok zorlu bir çabayı zorunlu kılıyor:

- **Jeopolitik kırılmalıklar ve bastırılmış (düşük) petrol fiyatları bir arada...**

Devam eden çatışmalar ve istikrarsızlık, arzın talebi büyük ölçüde aştığı petrol piyasası dengeleriyle yan yana duruyor.

- **Ülkeler enerji güvenliğine ve enerjiye erişilebilirliğe öncelik veriyor; ancak farklı yollar izliyor.**

Birçok yakıt ithalatçısı ülke, çözüm olarak yenilenebilir enerji ve verimliliğe yöneliyor. Diğerleri ise geleneksel yakıtların bol tedarikini (tüketim artı depolama) güvence altına almaya odaklanıyor.

- **Uluslararası sistemde çatlaklar ve ticaretin geleceğine dair belirsizlikler var. Buna karşın enerji ticareti her zamankinden daha fazla önem arz ediyor.**

Petrol, güneş panelleri, piller ve yakında sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) bolluğu, üreticiler için uluslararası pazarlara yönelme konusunda güçlü teşvikler yaratıyor.

- **İklim risklerinin artıyor olmasına karşın, salımları azaltmaya yönelik ulusal ve**

1 IEA launches World Energy Outlook 2025, <https://bioenergyinternational.com/iea-launches-world-energy-outlook-2025>

uluslararası çabalarda, önceye kıyasla daha az ivme var.

2024, kayıtlara geçen en sıcak yıl oldu ve küresel sıcaklıkların sanayi öncesi seviyelerin 1,5°C üzerine çıktığı ilk yıl olarak tarihe geçti.

Diğer yandan ise, dünya “enerjiye susamış” durumda.

Son dönemde, yeni teknolojiler hızla sisteme girdi ve yenilenebilir enerji kaynakları, 2024 yılında üst üste 23. kez yeni kurulum rekorları kırdı. Petrol, doğal gaz ve kömür tüketimi ile nükleer üretim de rekor seviyelere ulaştı. Büyük ölçüde Çin tarafından yönlendirilen süreçte, *2019’ dan bu yana kömür talebi, en hızlı büyüyen bir sonraki fosil yakıt olan doğal gazdan %50 daha hızlı arttı.* Bu durum, enerjiyle ilgili salımların artmaya devam etmesinin temel nedenlerinden biri oldu.

Enerjinin geleceğinin nasıl gelişeceğine dair tek bir “hikâye” yok kuşkusuz...Bu nedenle, Dünya Enerji Görünümü raporu, birden fazla senaryo sunuyor ve bunların hiçbirini “tahmin” olarak tanımlamıyor. Bu görünümde sunulan çerçeve; politikalar, teknolojiler ve piyasalarla ilgili en güncel ve kapsamlı veriler ile titiz modellemelere dayanıyor. Bu yaklaşım, okuyuculara farklı tercihlerin ve yolların sonuçlarını keşfetme olanağı sağlıyor.

Senaryolar

Dünya Enerji Görünümü 2025 (WEO-2025) üç ana senaryo² içeriyor. Bunlardan ikisi (**Mevcut Politikalar Senaryosu - CPS** ve **Açıklanan Politikalar Senaryosu - STEPS**) mevcut koşulları başlangıç noktası olarak alıyor ve bu senaryoların (*gerçekleşmeleri durumunda*) küresel enerji sistemini nereye götürdüklerini inceliyor. Üçüncü senaryo ise, **2050’ye Kadar Net Sıfır Emisyon (NZE) Senaryosu**. Bu senaryo da belirli enerji ve iklim hedeflerine ulaşmak için (zorlu) bir yol haritası sunuyor.

Mevcut Politikalar Senaryosu (CPS), halihazırda yürürlükte olan politika ve düzenlemelerin bir fotoğrafını çekiyor ve yeni enerji teknolojilerinin hangi hızla devreye alınıp enerji sistemine entegre edileceğine dair temkinli bir bakış açısı sunuyor.

Açıklanan Politikalar Senaryosu (STEPS), *henüz yürürlüğe girmemiş ama resmi olarak önerilmiş politikaların yanı sıra*, yönelimleri gösteren diğer resmi strateji belgelerinin uygulanması varsayımlarını dikkate alıyor. Yeni teknolojilerin devreye alınmasına yönelik engeller, CPS’ye kıyasla daha düşük... Ancak STEPS senaryosu, söz konusu iddialı hedeflerin tam anlamıyla gerçekleşeceğini varsaymıyor.

2 CPS: Current Policies Scenario, STEPS: Stated Policies Scenario, NZE: Net-Zero Emissions Scenario

2050'ye Kadar Net Sıfır Emisyon Senaryosu (NZE) farklı bir yaklaşım benimsiyor ve küresel enerji faaliyetlerinden kaynaklanan karbon-dioksit (CO₂) salımlarını, 2050'ye kadar net sıfıra indirmeyi hedefleyen (hayli iddialı) bir yol haritası çiziyor. Bununla birlikte, her ülkenin kendi yolunu izleyeceğini kabul ediyor.

Bu 3 temel senaryoya ek olarak, “Temiz Pişirme ve Elektrik Hizmetlerini Hızlandırma Senaryosu” (ACCESS), elektrik ve temiz pişirme olanaklarına evrensel ölçekte erişim sağlamak için yeni bir yol haritası sunuyor. Bu hedefler, UEA'nın yirmi yılı aşkın süredir aktif olarak desteklediği kritik kalkınma hedefleri...

Önceki raporlardan farklı olarak, bu yılın Dünya Enerji Görünümü 2025 (WEO-2025) raporu, “Duyurulan Taahhütler Senaryosunu” (Announced Pledges Scenario) içermiyor. Önceki raporlarda yer verilen bu senaryo, ülkelerin Ulusal Katkı Beyanları (NDC: Nationally Determined Contributions) gibi temel enerji ve iklim hedeflerinin eksiksiz ve zamanında yerine getirildiği bir enerji sistemi geleceğini modelliyordu. Bu yıl sunulması gereken ve genellikle 2035'e kadar olan dönemi kapsayan

yeni Ulusal Katkı Beyanları değerlendirmesinin, bu taahhütlerin daha net bir tablosu ortaya çıktığında yapılacağı anlaşılıyor.

Her bir senaryo için önümüzdeki yıllarda kaynaklar bazında beklenen değişimleri tek tek vermek yerine, UEA'na göre gerçekleşme olasılığı daha yüksek olan **Açıklanan Politikalar Senaryosu (STEPS)** çerçevesinde, önümüzdeki on yıllarda, enerji kaynaklarının enerji karışımındaki paylarının nasıl değişmesinin beklediğini özetleyen tabloyu dikkatlerinize getirmekle yetineceğiz.

Görüldüğü gibi, önümüzdeki on yıllarda, küresel enerji tüketimindeki payını hızla kaybetmesi beklenen kaynak kömür (2024'te %27'den, 2050'de %13'e) ... Hidroelektrik dışındaki diğer yenilenebilir kaynaklar ise, 2024'te %11 olan paylarını (bu senaryo gerçekleşirse), 2050'de %28'e çıkaracaklar.

Raporun “Yönetici Özeti” bölümünde öne çıkarılan alt başlıkları ise olabildiğince öz olarak paylaşmaya çalışalım:

ENERJİ KAYNAĞI		Küresel Enerji Arzında Kaynakların Payları (%) (Açıklanan Politikalar Senaryosu: STEPS*) (2024 - 2050)			
		2024	2035	2040	2050
Kömür	FOSİL YAKITLAR	%27	%20	%15	%13
Petrol		%30	%27	%26	%25
Doğal Gaz		%23	%23	%23	%22
Nükleer		%5	%6	%7	%8
Hidroelektrik		%2	%3	%3	3%
Diğer Yenilenebilirler		%11	%18	%22	%28
Geleneksel Biyokütle**		%3	%2	%1.8	%1
FOSİL KAYNAKLAR TOPLAMI		%80	%70	%64	%60

KAYNAK: World Energy Outlook 2025, Uluslararası Enerji Ajansı sayfa: 420
* STEPS: Stated Policies Scenario (Taahhüt Edilen Politikalar Senaryosu)
** Geleneksel biyokütle: Odun, odun kömürü, kuru yaprak, tezak, ...

Kritik minerallerin tedarik zincirlerindeki riskler giderek artmaktadır.

Bu riskler, enerji güvenliğinde geleneksel olarak tanımlayabileceğimiz petrol ve gaz güvenliği sorunlarıyla karşılaştırılabilecek düzeye erişmiştir. Temel kırılganlık, yüksek pazar yoğunlaşmasıdır: tek bir ülke (Çin), enerjiyle ilgili 20 stratejik mineralin 19'unu rafine etmekte ve yaklaşık %70'lik pazar payına sahiptir. Bu mineraller yalnızca enerji sistemleri (şebekeler, bataryalar, elektrikli araçlar) için değil, aynı zamanda yapay zekâ çipleri, havacılık ve savunma gibi stratejik sektörler için de kritik öneme sahiptir. 2025 sonu itibarıyla bu minerallerin yarısından fazlası ihracat kontrollerine tabidir.

Kritik minerallerin tedarik zincirlerini çeşitlendirmek ve dayanıklılığını artırmak için piyasa dinamikleri tek başına yeterli değildir ve bu nedenle, köklü politika müdahaleleri gereklidir. Özellikle nikel ve kobalt rafinasyonunda görülen yüksek pazar yoğunlaşması, tedarik zincirlerinde yapısal kırılganlıkları derinleştirmiştir. 2020'den bu yana hâkim üreticilerin yönlendirdiği bu eğilimin, kararlı politika müdahaleleri olmaksızın kısa vadede tersine çevrilmesi olası görünmemektedir.

Artan küresel güvenlik riskleri karşısında dayanıklılık (resilience) temel bir zorunluluk haline gelmiştir.
Enerji sistemleri, giderek daha

fazla iklim kaynaklı tehlikelere, siber saldırılara ve kritik altyapıyı hedef alan diğer kötü niyetli faaliyetlere maruz kalmaktadır. UEA verilerine göre, son yıllarda yaşanan yıllık operasyonel kesintiler, dünya genelinde 200 milyondan fazla hanenin enerji arzını etkilemiştir. Kuraklıklar, hidroelektrik ve bazı termik santrallerin üretimini sınırlandırırken; fırtınalar, seller ve orman yangınları güneş santrallerinden açık deniz petrol ve gaz tesislerine kadar farklı enerji altyapılarında kapanmalara ve hasarlara yol açmaktadır. Özellikle iletim ve dağıtım hatları kırılgan bir alan olup, vakaların yaklaşık %85'i elektrik hatlarını etkilemiştir. Öngörüler, tüm senaryolarda iklim kaynaklı risklerin artacağını ve küresel sıcaklık artışının 2030 civarında düzenli olarak 1,5 °C'nin üzerine çıkacağını, ancak 2035 sonrasında senaryolar arasında farklılaşacağını göstermektedir. Bu bulgular, enerji planlaması ve altyapı geliştirme süreçlerinde dayanıklılığın stratejik bir öncelik olarak ele alınması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Günümüz enerji görünümü giderek "Elektriğin Çağı" tarafından şekillendirilmektedir.

Elektrik, modern ekonomilerin temel itici gücü haline gelmiştir. Elektrik talebi, tüm senaryolarda, toplam enerji kullanımından çok daha hızlı artmakta olup, 2035'e kadar

Mevcut Politikalar Senaryosu (CPS) ve Açıklanan Politikalar Senaryosu (STEPS) kapsamında yaklaşık %40, Net Sıfır Emisyon Senaryosu (NZE) kapsamında ise %50'nin üzerinde büyüme öngörülmektedir. Bu genişleme; ev aletleri, iklimlendirme sistemleri, ileri imalat ve hafif sanayiler, elektrikli mobilite, veri merkezleri ve elektrifikasyona dayalı ısıtma gibi farklı talep kaynaklarından beslenmektedir. Bu eğilime paralel olarak, elektrik arzı ve nihai kullanım elektrifikasyonuna yönelik yatırımlar günümüzde küresel enerji yatırımlarının yarısını oluşturmaktadır. Elektrik, hâlihazırda küresel nihai enerji tüketiminin yalnızca %21'ini temsil etse de dünya ekonomisinin %40'ından fazlasını oluşturan sektörler ve hane halkları için temel (ikincil) enerji kaynağıdır. Bu durum, güvenli ve uygun maliyetli elektrik arzının kritik önemini ortaya koymakta; 2025 yılında Şili ve İber Yarımadası'nda yaşanan kesintilerin ekonomik ve sosyal maliyetleri bu önemin somut bir göstergesi olmuştur.

Elektrik güvenliği açısından temel sorun, yeni şebekelerin, depolama sistemlerinin ve diğer esneklik unsurlarının ne kadar hızlı devreye alınabildiğidir.

Elektrik üretimine yönelik yatırımlar 2015'ten bu yana yaklaşık %70 artarak yıllık 1 trilyon ABD dolarına ulaşırken, şebeke yatırımları bu hızın yarısından azıyla artmış ve yıllık 400 milyar ABD dolarında kalmıştır. Bu dengesizlik, şebekelerde tıkanıklığa, yeni üretim ve talep kaynaklarının bağlanmasında gecikmelere ve elektrik fiyatlarının yükselmesine yol açmaktadır. Ayrıca rüzgâr ve güneş üretiminde kısıntılar artmakta, toptan piyasalarda negatif fiyatlanma vakaları çoğalmaktadır.

Artan gelirler³ ve yükselen sıcaklıklar, özellikle gelişmekte olan ekonomilerde klima kullanımına bağlı elektrik talebinde belirgin bir artışa yol açmaktadır.

Soğutma, tüm senaryolarda elektrik tüketiminin önemli

3 Türkiye'de nüfusun ağırlıklı kesimi için bu "değerlendirme", (haklı olarak) kara mizah gibi algılanacaktır!

bir kaynağı haline gelmekte ve “pik” talep üzerinde kritik etkiler yaratmaktadır. Açıklanan Politikalar Senaryosu (STEPS) kapsamında, gelir artışına bağlı klima kullanımı 2035’e kadar küresel zirve talebe yaklaşık 330 GW eklerken, sıcaklık artışları ilave 170 GW katkı sağlamaktadır. Bu çift yönlü baskı, klima teknolojilerinde verimlilik artışının önemini açıkça ortaya koymaktadır. Bugün piyasada, hâlihazırda satın alınan ortalama modellerden çok daha verimli klimalar, çoğu zaman ek maliyetle bulunmaktadır. Bu durum, politika müdahaleleri ve tüketiciler tercihleri sayesinde gelecekte enerji sistemleri üzerindeki yükün önemli ölçüde hafifletilebileceğini göstermektedir.

Veri merkezleri ve yapay zekâya yönelik elektrik talebindeki çok hızlı büyüme, ağırlıklı olarak gelişmiş ekonomiler ve Çin’de yoğunlaşmaktadır.

2025 yılında veri merkezlerine yapılacak yatırımların 580 milyar ABD dolarına ulaşması beklenmekte olup, bu rakam küresel petrol arzına ayrılan 540 milyar ABD dolarını aşmaktadır. 2035’e kadar veri merkezlerinin elektrik tüketiminin üç katına çıkması, küresel elektrik talep artışının %10’undan daha azını temsil etse de coğrafi açıdan son derece yoğunlaşmış bir eğilimdir. Önümüzdeki on yıl içinde yeni veri merkezi kapasite artışlarının

%85’inden fazlasının ABD, Çin ve Avrupa Birliği’nde gerçekleşmesi öngörülmektedir. Bu yatırımların çoğu mevcut veri merkezi kümelerinin yakınında konumlanmakta, bu da zaten tıkanıklık yaşayan şebekeler üzerinde ek baskı yaratmaktadır.

Enerji hizmetlerine yönelik talebin artmaya devam etmesiyle birlikte, enerji piyasalarının dinamiklerini yeni oyuncular belirlemektedir.

Enerji piyasalarının dinamikleri, giderek Hindistan ve Güneydoğu Asya’nın öncülük ettiği, Orta Doğu, Latin Amerika ve Afrika ülkelerinin katıldığı bir grup yükselen ekonomi tarafından şekillendirilmektedir. Bu ülkeler (bir arada), 2010’dan bu yana küresel petrol ve gaz talep artışının yarısından fazlasını ve elektrik talep artışının %60’ını tek başına karşılayan Çin’in yerini almaktadır; ancak hiçbir ülke Çin’in enerji yolculuğunu tek başına tekrar edebilecek ölçekte değildir. Enerji sisteminin ağırlık merkezindeki bu kayma, çeşitli göstergelerde açıkça görülmektedir. Örneğin, 2000-2010 döneminde küresel otomobil filosundaki büyümenin yarısı gelişmiş ekonomilerden kaynaklanırken, sonraki on yılda bu büyümeyi tek başına Çin sağlamıştır. Buna karşın, bugünden 2035’e kadar ise küresel otomobil filosundaki büyümenin yarısı ise Çin dışındaki yükselen ve gelişmekte olan ekonomilerden gelecektir.

Talebin yeni coğrafyasının küresel enerji kaynaklarının dağılımıyla eşleştirilmesi, 2035 yılına kadar enerji tüketim artışının %80'inin yüksek kaliteli güneş ışınımına sahip bölgelerde gerçekleşeceğini göstermektedir. Bu durum, önceki on yılda orta ve düşük güneş ışınımına sahip bölgelerin büyümenin yarısını oluşturduğu tabloyla keskin bir tezat oluşturmaktadır. Bu eğilim, senaryolarımızda güneş teknolojilerinin hızlı benimsenmesini ve soğutma talebindeki artışı açıklamaktadır. Asya'daki yeni talep merkezlerinin bir kısmı yerli kömür kaynaklarına sahip olmakla birlikte, petrol ve gazda ithalata bağımlı kalmaya devam etmektedir.

Yenilenebilir enerji kaynaklarının yükselişi

Bu yükseliş, farklı yenilenebilir kaynaklar bazında hız farklılıklarını gösterse de diğer başlıca enerji kaynaklarına (fosil kaynaklar, nükleer, vb.) kıyasla en hızlı orandaki büyümeyi gerçekleştirmektedir. Açıklanan Politikalar Senaryosunda (STEPS), politika değişiklikleri nedeniyle ABD'nin 2035'te kurulu yenilenebilir kapasitesi, geçen yılki öngörüye kıyasla %30 daha düşük gerçekleşmektedir. Ancak küresel ölçekte yenilenebilir kaynakların hızlı genişlemesi devam etmektedir. Güneş enerjisindeki patlama, rüzgâr, hidroelektrik, biyoyakıt, jeotermal ve diğer teknolojilerdeki güçlü büyüme ile bir arada, enerji verimliliğindeki ilerlemelerle

desteklenmektedir. Çin, önmüzdeki on yıl boyunca senaryoların tümünde küresel yenilenebilir enerji kurumlarının %45 ila %60'ını tek başına gerçekleştirmeye devam edecek ve çoğu yenilenebilir enerji teknolojisinin en büyük üreticisi konumunu koruyacaktır.

Güneş panelleri ve bataryalarda, büyük ölçüde Çin'de yoğunlaşan yüksek üretim kapasitesi, fiyatların rekabetçi kalmasını sağlamakla birlikte bazı pazarlarda endişelere yol açmaktadır. 2024 yılında mevcut üretim kapasitesi, fiilen kurulan güneş FV modüllerinin iki katından fazlasını ve batarya hücrelerinin ise neredeyse üç katını üretebilecek düzeydeydi. Çin'in elektrikli araçlar (EA) dâhil olmak üzere yeni enerji teknolojileri ihracatı, toplam mal ihracatının yaklaşık %5'ine ulaşmış; Çinli şirketler Endonezya, Fas, Macaristan, Brezilya ve diğer ülkelerde, üretim tesislerine yatırım yapmaya başlamıştır. Bazı ülkeler, özellikle gelişmekte olan ekonomiler, bu durumu maliyet açısından rekabetçi teknolojilere erişim için önemli bir fırsat olarak görürken; Çin'in bu yeni değer zincirlerindeki hâkimiyeti konusunda kaygılar da artmaktadır. Kritik soru, bu fazla kapasitenin ticaret engelleri, talep tarafındaki belirsizlikler, teknoloji fiyatları üzerindeki yoğun baskılar ve bazı üreticiler için düşen kâr marjları bağlamında nasıl yönetileceğidir. •

(Sürecek)

nedetpamir@butundunya.com.tr

Gelecek Ay:

Nükleer Enerji Geliyor

SUDOKU

	9	1		5		6	3	
			6	3	7			5
3				1	8		2	
4					2			
		2			3	7	6	
	3	6	4			1		
8		4	3			2	5	
1	5	3				8	4	
	2	9			5		7	1

Sudoku Yapamayanlar İçin

6	3	9	4	1		2	5	
	5	4	8	3		7	1	6
			2	6				9
				4		5	8	
5	9						7	4
		8			6			
				5				7
8	6				4	1		
	2	5		9	1			

Sudokusuz Yapamayanlar İçin

İnsanlar Yaşadıkça
Mehmet Ünver

En Zor Oyuncu

Yedinci sanat olan sinema, kitleler tarafından en fazla sevilen ve en çok izlenen sanattır. Başta sinemanın kalbi Hollywood olmak üzere dünyanın her ülkesinde gösterime giren filmler yüz milyonlarca sinemasever tarafından ilgiyle izleniyor. Bu sayede film yapımcıları ve oyuncular inanılmaz paralar kazanıyorlar.

Dışarıdan bakılınca son derece parıltılı görünen bu dünyanın, içinde çalışanlar açısından aslında ne denli yıpratıcı, hatta zaman zaman yıkıcı olduğunu da belirtmek gerekir. Büyük bütçeler ayrılan filmlerin çekim sürelerinin beklenmeyen nedenlerden dolayı bazen planlanandan çok daha fazla uzadığı, aylara hatta yıllara yayıldığı bilinen bir gerçektir. Bu durum oyuncularını, yönetmeni ve yapımcıları aşırı derecede yıpratır. Dışarıya pek yansıtılmasa da bir filmin çekim sürecinde setlerde yaşanan tartışmalar hatta fiziksel kavgalar da işin çabasıdır. Ayrıca ünlü oyuncuların bazılarının aşırı kaprisli ve yönetilmesi zor olduğunu da eklersek bir filmin çekim sürecinin ne denli yıpratıcı olduğu ortaya çıkar.

Bugün sizlere, sinemanın dev aktörü ve karakter yapısı olarak çok zor bir insan olan Marlon Brando ile çalışmanın ne denli yıpratıcı olduğunu anlatmak istiyorum.

Öncelikle, Marlon Brando bir metot oyuncusudur. Yani kamera karşısında rol yapmak yerine canlandıracağı karaktere bürünmek, onu içselleştirmek istemektedir. Sinema açısından son derece anlamlı olan bu çaba, onun role yoğunlaşmasındaki zorluklar nedeniyle

Marlon Brando

film çekimlerinin çok uzamasına ve diğer oyuncuların oldukça gerilmesine neden olmaktadır. Bu durum başta yönetmen olmak üzere tüm set ekibinin aşırı derecede yorulması ve yapılmış tüm planların aksaması gibi bir sıkıntıyı da beraberinde getirmektedir. Efsanevi aktörün en fazla kızılan yönü ise, senaryoyu ve rolüyle ilgili metinleri hiç okumasıdır. Bu nedenle çekim sırasında çeşitli yöntemlerle ona diyaloglarının hatırlatılması gerekmektedir. Bu da ayrı bir zaman kaybı demektir.

Benimsediği metot oyunculuğunun yanı sıra kolay uzlaşmaması ve kendisinden başka kimsenin düşüncesini önemsememesi de onun ne denli zor bir aktör olduğunu gösterir. Öte yandan vazgeçilmez bir

oyuncudur. Çünkü o, sinemanın gelmiş geçmiş en iyi aktörü olarak oynadığı tüm filmlerin gişe gelirini rekor seviyelere çıkarabilmektedir.

1979 yılında gösterime giren ve çe-

kimleri sırasında yaşanan akılalmaz zorluklar, beklenmeyen tersliklerin yanı sıra oyuncularının sorunlarıyla hep anımsanan “Kıyamet” (Apocalypse Now) filmi çok ilginç bir örnektir. Yönetmen Coppola, çekimlerden bir sene önce astronomik bir ücretle anlaşılan Marlon Brando’dan rolü için en az on kilo zayıflamasını istemiş. Aradan bir sene geçip, tüm hazırlıklar bittikten sonra sete gelen Marlon Brando’nun geçen süre içinde fazladan yirmi kilo daha alması yönetmeni ve yapımcıları çıldırtmış. Bu durum filmin çekilmesinden vazgeçilerek o güne kadar harcanan para ve emeğin ziyan edilmesine neden olacağı için film şirketinin karabasası haline gelmiş. Neyse ki yönetmen Coppola, çekimleri Marlon Brando’nun göğsünden yukarısını gösterecek şekilde yaparak sorunu çözmüş.

Vietnam Savaşı’nın acımasızlığını ve savaşı tarafların yaşadıkları çılgınlıkları olağanüstü görsellerle anlatan filmin çekimleri Filipinler’deki tropikal ormanlarda

1979 yılında gösterime giren ve çekimleri sırasında yaşanan akılalmaz zorluklar, beklenmeyen tersliklerin yanı sıra oyuncularının sorunlarıyla hep anımsanan “Kıyamet” (Apocalypse Now) filmi çok ilginç bir örnektir.

yapılmış. Savaş uçakları ve helikopterlerin de dâhil olduğu çekimler boyunca oyuncu kadrosu ve set ekibi akılalmaz sıkıntılar yaşamış. Birdenbire patlayan tropikal fırtınalar, ormanların çetin ortamı da bu sıkıntıların tuzu biberi olmuş. Kıyamet filmi büyük zorluklarla tamamlanıp gösterime girdiğinde yönetmen Coppola şöyle demiş:

“Bu film benim kişisel Vietnam Savaşımı ve ne yazık ki herkes kaybetti.”

Doktor Moro'nun Adası filminden bir kare.

Marlon Brando'nun uzlaşılması zor yapısı nedeniyle çekimlerde büyük sıkıntılar yaşanan bir diğer film, Doktor Moro'nun Adası'dır. Ünlü aktör, Avustralya'nın ormanlık coğrafyasında yapılan çekimlerde hem diğer oyunculara hem de yönetmene büyük sıkıntılar yaratmış. Uyması gereken iş disiplininin tamamen uzak bir şekilde sette hep başına buyruk davranmış. Günlerinin çoğunu kendisi için ayrılan karavanda uyumak ve dondurma yemekle geçiren aktör, bazen günlerce çalışmalara katılmayarak rol arkadaşlarını delirtmiş. Çekim sürecinin sürekli uzamasına neden olan bu davranışı bir seferinde rol arkadaşı olan Val Kilmer'in çileden çıkmasına neden olmuş. Sette aralarında fiziksel

şiddete dayalı bir olayın patlamasının ardından ipler tamamen kopmuş. Her iki oyuncu da artık birlikte kamera karşısına geçmeyeceklerini bildirince yönetmen filmin geri kalanını dublörler kullanarak bitirmek zorunda kalmış. Bu can sıkıcı olayın ardından yönetmen bir daha Marlon Brando ve Val Kilmer'la asla film çekmeyeceğini duyurmuş.

Sinema dünyasından Marlon Brando dışında Marliyn Monroe, Klaus Kinsky, Faye Dunaway, Bette Davis, Joan Crawford, Frank Sinatra, Juddy Garland gibi yönetilmesi ve uzlaşılması zor olan efsanevi yıldızlar geçmiş olsa da sinema hala toplumun en sevdiği sanat olmaya devam ediyor. •

mehmetunver@butundunyaya.com.tr

Gezdikçe Gördükçe

İzlen Şen Toker

Kadıköy'ün ruhunu yansıtan kütüphane:

TESAK

Kadıköy rıhtımında bir yerlere yetişme telaşıyla yürüyen pek çok kişi, büyük ihtimalle Beşiktaş Vapur İskelesi'nin karşısında, deniz kokusuyla martı seslerinin arasında kalan zarif binayı fark etmiyor. Halbuki Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi'nin zarafetini taşıyan bu tarihi yapıdaki "Tarih, Edebiyat ve Sanat Kütüphanesi" (TESAK), kentin kalabalığı içinde nefes almak isteyen herkese huzurlu

bir durak sunuyor.

Ben de defalarca rıhtımdan geçmeme rağmen varlığından haberdar olmadığım bu güzel kütüphaneyi yeni ziyaret ettim. İçeri girdiğim giriş kapısının üzerinde yazdığı gibi bir zamanlar "Şehremaneti Kadıköy Dairesi" olarak hizmet veren bina, şimdi tarih, edebiyat ve sanatın buluştuğu bir kültür durağına dönüşmüş. Kapının üzerindeki yazı da binanın eski işlevini hatırlatan

sessiz bir iz gibi duruyor. Osmanlı döneminde Şehremaneti denilen İstanbul Belediyesi'nin 14 daireye ayrılması üzerine Kadıköy, 13. daire olmuş. Bu bina da 1913 yılında Şehremaneti Kadıköy Dairesi'ne ev sahipliği yapmak üzere, İstanbul Belediye Başkanı Dr. Cemil Topuzlu ve Kadıköy Şubesi Başkanı Celal Esat Arseven tarafından yaptırılmış.

O zamanki adıyla “kumluk” denilen, denizin doldurulması ile oluşturulan dolgu arazideki yapıyı mimar Yervant Terziyan inşa etmiş. İstanbul'un pek çok köşesinde iz bırakan mimar Giulio Mongeri'nin yardımcılarında olan Terziyan'ın imzası, binanın her köşesinde hissediliyor. Sivri kemerler, cephedeki çini kaplamalar, sütunceler, ağırlık kulesi biçimindeki dekoratif sütunlar ve saçaklar yapıldığı dönemin mimari tarzını yansıtıyor. Ön cephe kapısının iç tarafında

üstte yer alan ressam Avni Lifiş'in beş metre genişliğindeki yağlıboya tablosunun orijinali İstanbul Mimar Sinan Üniversitesi Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ne taşındığı için artık ziyaretçileri tablonun reproduksiyonu karşılıyor.

Bina yıllarca belediye ve kamu-kamlik hizmetleri için kullanılmış ve çeşitli onarımlar görmüş. Kadıköy Belediyesi tarafından, Kültür Varlıkları ve Anıtlar Kurulu'nun onayladığı restorasyon projesiyle yeniden doğmuş. 15 Mart 2014'te kapılarını Kadıköy Belediyesi "Tarih, Edebiyat ve Sanat Kütüphanesi" (TESAK) olarak ziyaretçilere açmış. Tarih, edebiyat ve sanat alanlarında bir ihtisas kitaplığı oluşturmak, yazılı ve görsel belgeleri toplamak, toplumun kültürel belleğini canlı tutmak, toplantı ve etkinlikler düzenleyerek yayımlar yapmak amacıyla araştırmacılara ve meraklılara açık bir kültür merkezine dönüşmüş. Kütüphanenin kurulacağı duyulduğunda pek çok yazar, akademisyen, bilim insanı ve sanatçı özel koleksiyonlarını, kitaplarını ve belgelerini gönüllü olarak bağışlamış. İçinde nadir eserlerin olduğu kitapların sayısı yeni bağışlarla artıyor, kitapların kütüphanecilik kurallarına uygun şekilde tasnifi devam ediyormuş.

Bugün kütüphanenin kapısından içeri girdiğinizde, aslında bir belediye şubesinin koridorlarında dolaştığınızı bilmek, mekânın ruhuna ayrı bir derinlik

katıyor. Birinci kattan üst kata çıkan merdivenler, aydınlatmalar ve kitaplıklar binaya görsel bir zenginlik kazandırıyor. Daha ilk adımda, yalnızca bir kütüphanede değil, özel bir mekânda olduğunuzu hissediyorsunuz. Kadıköy tarihi kitaplığı ve etkinlik salonunun da bulunduğu birinci katta Nilüfer Gürsoy koleksiyonunun olduğu bölümdaki kitapları inceliyor, onu saygıyla anıyorum. Üst kata çıkan merdivenin yan duvarları karşılıklı olarak 15. yüzyılda Avrupa'da matbaayı geliştiren Johann Gutenberg ve 18. yüzyılda Osmanlı döneminde ilk matbaayı kuran İbrahim Müteferrika'nın isimlerinin yer aldığı çizimlerle süslenmiş. Genel Koleksiyon ile Leylâ Erbil, Fakir Baykurt, Demir Özlü, Melih Cevdet Anday, Ferit

Edgü, Memet Fuat, Ahmet Oktay ve Özdemir İnce gibi koleksiyonların olduğu ikinci kattaki Edebiyat Odası'na giriyorum. Ben odayı çevreleyen raflardaki kitapları inceleyenlerken, denize bakan pencerelerden gelen ışık, ortadaki geniş masayı aydınlatıyor.

TESAK'ta yalnızca kitaplar değil; süreli yayınlar, fotoğraf negatifleri, görsel materyaller, CD koleksiyonu gibi kaynaklar da bulunuyor. Hafta içi ve cumartesi günleri 09.00–21.00 saatleri arasında açık olan kütüphane, raflarında yalnızca kitapları değil, Kadıköy'ün kültürel belleğini de taşıyor. Odaları dolaşırken, binanın duvarlarında biriken sessiz tanıklığı düşünüyorum. Bir zamanlar belediyeye kararlarının konuşulduğu odalar, bugün araştırmacıların notlarına, öğrencilerin merakına, okurların düşüncelerine, hayallerine ev sahipliği yapıyor. Zaman burada biraz daha

yavaş akıyor sanki; her raf, her kitap geçmişle bugün arasında ince bir bağ kuruyor.

Kütüphaneden çıkarken aklıma yazar Ray Bradbury'nin şu sözü geliyor: “Kütüphaneler olmadan neyiz olur? Ne geçmişimiz ne de geleceğimiz olur.” Gerçekten de bu tarihi binanın içinde, kitapların arasında dolaşırken, insan fark ediyor ki aslında kitaplar yalnızca günümüzü aydınlatmakla kalmıyor; hem geçmişe, hem de geleceğe ışık tutuyor. •

izlensentoker@butundunya.com.tr

Ben Geldim, Bekliyorum

Yazan: TAYFUN YILMAZ

Adam kapıdan çıktığında yağmur yağıyordu. Cebindeki bereyi başına taktı, montunun önünü kapattı, ellerini cebine soktu ve yürümeye başladı. Dar sokaktan, ana caddeye üç yüz metre yürümesi gerekiyordu. Bütün iyi niyetiyle, kaldırımında ilerlemeyi denedi. Daracık kaldırımında, ilk önce karşısına bir inşaat kumu yığını çıktı. Yola geçmeyi denedi, fakat arabalar öyle yakın park etmişti ki, aralarından

geçemediği için geri yürümek zorunda kaldı. Yola çıktı, yanından hızla geçen taksinin sıçrattığı sular dan kaçamadı.

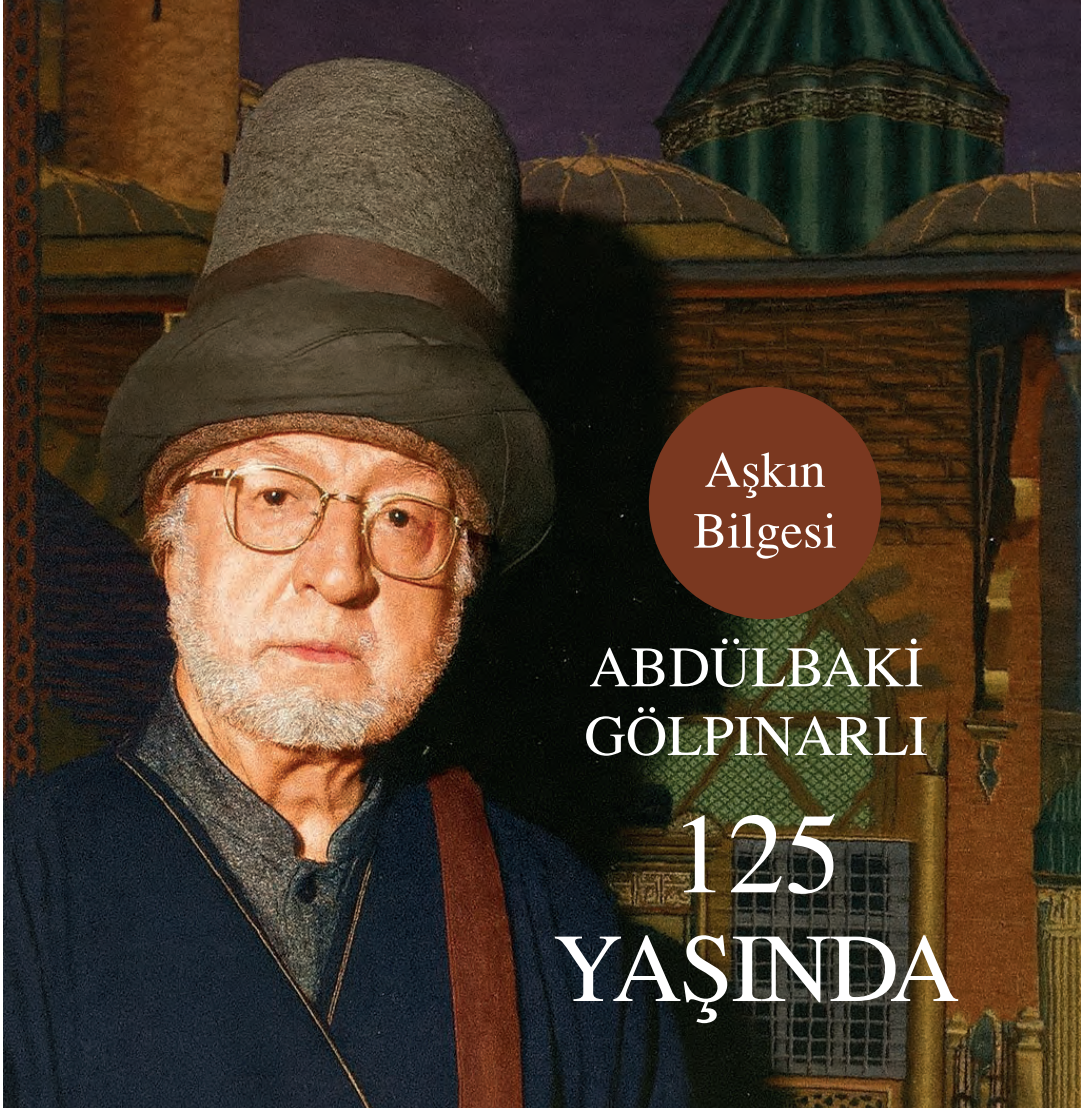
Tekrar kaldırıma yöneldi. Arabaların arasında bir boşluk buldu ama oraya da bir çöp bidonu devrildiğinden, üzerine basıp geçmeyi göze alamadı. O sırada, arkadan bir arabanın geldiğini farketti ve hızla çöplerin üstünden atlayarak kaldırıma ulaştı. Kaldırım taşının kenarına

bastığı için, ayağı kaydı ve çöpün üzerine düşerken, son anda önündeki park yapılmaz levhasının direğine yapıştı. Kaldırıma ulaştığı için mutluydu. Basamakları inip çıkarak ilerlemeye koyulmuştu ki, karşısına bir elektrik direği çıktı. Kaldırımın tam ortasına yerleştirildiği için, ıslak ve çamurlu arabaya sürtünerek geçmek zorunda kaldı.

Cadde görünmüştü ama doğal gaz kazısı yapıldığı için, yağmurun ıslattığı toprak, caddenin bağlantı noktasını çamur gölüne çevirmişti. Kaldırımla caddenin birleştiği noktaya yerleştirilmiş olan uzunca tahtanın üzerinden köprüden geçer gibi ilerleyerek caddeye çıkabilirdi. Tam şansını deneyecekti ki, karşı yönden bir kadının tahtanın üzerine çıktığını gördü. Arkasında iki kişi daha bekliyordu. Kadın, topuklu ayakkabıları ve elinde şemsiyesiyle, adeta sirk akrobatları gibi tahtanın üzerinde dengesini sağlayarak ilerlemeye çalışıyordu. Adam, kendisine yaklaşan kadına elini uzattı ve tutarak, son adımlarını güvenli atmasını sağladı. Kadın, hafifçe gülümseyerek teşekkür etti. Adam, tam tahta yolculuğuna başlayacaktı ki, giysilerinden liseli olduğu anlaşılacak iki genç, karşı yönden yolu yarılamaştı bile. Geçmelerini bekledi ve hızlı adımlarla caddeye ulaştı. Yağmur şiddetini arttırmıştı. Sol cebindeki elinin içinde titreme hissetti. Telefonuna mesaj gelmişti. Bir yandan caddede ilerlerken, telefonunu çıkardı ve baktı. Beklediği

mesajdı bu. ‘‘Ben geldim, bekliyorum’’ yazıyordu. ‘‘Beş altı dakikaya oradayım’’ yazacaktı ama yağmurda uğraşmak istemedi ve sadece ‘‘ok’’ yazıp gönderdi. Birkaç saniye sonra telefonu tekrar titredi. Karşı taraf kolay pes edeceğe benzemiyordu. ‘‘Neredesin, yaklaştın mı?’’ yazıyordu. Adam, mesaj yazmaktan hiç hoşlanmıyordu. Kısa cevapları da, 21 yaşındaki sevgilisi hiç sevmiyordu. Neredeyse sadece mesajla iletişim kuran sevgilisiyle bu konuda pek anlaşamıyorlardı. Adam, sadece sevgilisine hoş sözler iletmek istediğinde uzun yazıyordu. ‘‘5 dk’’ yazdı ve gönder tuşuna bastı. Adımlarını oldukça hızlandırdı, koşarcasına yürüyordu artık. Buluşacakları kafenin önüne geldiğinde, telefonu tekrar titredi. Kendini hızla içeri attı ve telefonuna baktı. ‘‘Umarım unutmadin, seni evde bekliyorum, çok özledim!’’ yazıyordu. •

Aşkın
Bilgesi

ABDÜLBAKİ
GÖLPINARLI
125
YAŞINDA

Yazan: SONGÜL SAYDAM

Geçmiş ile bugün ve yarın arasında edebiyat köprüsü kuran aşkın bilgesi Albülbaki Gölpinarlı 125 yıl önce 12 Ocak 1900 günü İstanbul'da doğdu. Osmanlı-Rus Savaşı'nda Azerbaycan-Gence'den göç eden Ahmet Ağâh babası, Kafkasya muhacirlerinden Şöhret Aliye

annesiydi. Asıl adı Mustafa İzzet Baki'ydi. Babası başka çocuğu yaşamadığı için "*Minnet Allâh'a gelen Bâkî'dir*" dizesi içinde doğum tarihi de saklı yazılı bir dörtlük ile karşıladı oğlunu. Bu içinde tarih barındıran şiir yazma eğilimi oğluna da geçti. Yaşasın diye çocuğuna Abdülbaki

diye seslendiğinden oğlunun adı böyle kaldı.

Ruşuk'ta gazeteci yazar Ahmet Mithad'ın yanında yetişen, ilk "Şeyhü'l muhabirin" ve "Baba" diye anılan, Ahmet Ağâh İstanbul'da memurluktan artan zamanda sevdalı olduğu başta "Tercüman-ı Hakikat" ve diğer gazetelerde çalışıyordu. Abdülbaki, annesiyle birlikte korku içinde 31 Mart Ayaklanması'nda babasının cesedini sokaklardaki darağaçlarında aradı. Babasından Arapça ve Farsça öğrenen Gölpinarlı, ilkokula başladığında Mevlevi olan babasının etkisiyle Bahriye Mevlevihanesi'ne katıldı. Lisede son sınıf sınavlarına girerken korktuğu başına geldi. Babasını yitirince okulu bırakmak zorunda kaldı. Ekonomik sıkıntı yüzünden bir süre kitapçılık, okuduğu okulun orta kısmında öğretmenlik yaptı. Geçim sıkıntısı içindeydi. 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra bir dostunun çağrısı üzerine annesiyle Anadolu'ya geçti. Çorum'un Alaca ilçesinde bir ilkokula başöğretmen oldu.

Cumhuriyet'in ilanından sonra İstanbul'a döndü. Oturdukları ev işgal edilmişti. Diplomalarını bir yangında yitiren Gölpinarlı, yarım kalan eğitimini tamamlamak istedi. Babadan kalan oturamadıkları evi sattı. Paranın yarısını annesine verdi. Kiraladığı tek odalı bir eve annesiyle yerleşti. Kalan parayı eğitimi için harcadı. Nurullah Ataç'ın ağabeyi Dr. Galip Ata ona sahip çıktı.

Sınavla Erkek Öğretmen Okulu'nun son sınıfına alındı. Hem bu okuldan hem de İstiklal Lisesi'nden mezun oldu. MEB Müfettişi (Mevlevi) Hasan Ali Yücel, Gölpinarlı'nın İstanbul'da kalmasını sağlayınca okullarda öğretmenlik yaparken İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğrenciliğini de sürdürdü.

"Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri" ile "Yurt Bilgisi" ders kitaplarını yazdı: *"Bayram günleri, bizim en büyük sevinç günlerimizdir. Milli bayramlarımızın en şerefli, Ekim'in 29. günüdür. O gün, Cumhuriyet ilan edildi. Zalim padişahları başımızdan attık. Türk milleti ilerleme yoluna girdi, hakiki medeniyeti kabul ettik. O günden sonra artık, millet kendi kendisini idareye başladı. Nisan'ın 23. günü de büyük bir bayramımızdır. Biz bu milli imanı, büyük Cumhurreisimiz Gazi Mustafa Kemal ve onun vatansever arkadaşlarının gayretiyle, Cumhuriyet sayesinde kazandık. Şimdi hepimiz neşe içindeyiz. Kalbimiz kuvvetli. Bize bu imanı veren Cumhuriyet'e dört el ile sarılacağız, onu yaşatacağız, biz Cumhuriyet çocuklarının en büyük milli vazifesi budur. Yaşasın Cumhuriyet ve Gazi Cumhurreisimiz."*

1930'da Türk ve İran Edebiyatı Tarihi bölümünden diploma aldı. Soyadı yasası çıktığında dedesinin köyünden dolayı Gölpinarlılar olarak bilindikleri için bunu soyadı olarak aldı. Çok değerli öğretmenleri vardı. Tıp ve hukuku yarım bırakan, kendisi kitap yazmayan,

yaşarken Doğu'da ve Batı'da basılan edebiyattan tıba uzanan bir çok esere etkisi, katkısı, bizzat sözlü yazar olan, kitapların ve kedilerin dostu, ayaklı kütüphane "İsmail Saib Sencer"di. Hastalanan ve doktora giden Gölpinarlı, öğretmeninin hastalandığını öğrenir öğrenmez kendi derdini unutup öğretmenine koştu. Yatağa düştüğü giünden son nefesini verdiği ana kadar başucunda beklediği, gözkapaklarını eliyle indirip, çenesini bağlayıp ve öğretmenin soğumaya başlayan ayaklarını öpen Gölpinarlı, "*Hayatta olsa da, dizinin dibine oturup bir şeyler öğrensem*" dileğinde bulunduğu öğretmeni için şunları yazdı: "*Ondan eser isteyenler, eserle müessiri fark edemeyenlerdir(...) [o yılların] bir tek müessiri vardır: İsmail Saib. O ölmedi, biz öldük. Kadırşinas Hakkı Süha, ne güzel söylüyor: "İlmin başı sağ olsun! Fakat, bence ilmi taziye eden biz değiliz, biz öldük, ilmi de, bizi de, İsmail Saib taziye ediyor. Başınız sağ olsun."* Adını duyduğunda ağlamaktan kendini alamadığı diğer öğretmeni de "*Vakitsiz yürüdü, müşküllerimi halledecek kimse kalmadı.*" dediği, yokluk içinde bu dünyadan göçen Süleyman Nazif'in mezarının belediye tarafından yaptırılacağını duyunca, "*Sağlığında nice ehl-i hünerin! Bir tutam tuz bile konmaz aşına! Öldürüp evvel onu açlıktan! Sonra bir türbe dikerler başına*" dörtlüğünü yazan Ömer Ferid Kam'dı.

Konya, Kayseri, Balıkesir, Gaziosmanpaşa, Kastamonu ve

"Bayram günleri, bizim en büyük sevinç günlerimizdir. Milli bayramlarımızın en şerefli, Ekim'in 29. günüdür. O gün, Cumhuriyet ilan edildi."

Haydarpaşa liselerinde edebiyat öğretmeniliği yapan Gölpinarlı, Ankara Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi'ne Farsça okutman oldu. "Yunus Emre ve Hayatı" adlı çalışması ile doktorasını tamamladı. İran Edebiyatı ve Metinler Şerhi doçentliğine atandı. Yaşadığı sağlık sorunları nedeniyle görev yeri İstanbul Üniversitesi İslam-Türk Tasavvuf Tarihi ve Edebiyatı kürsüne aktarıldı.

1945 yılında İstanbul'da görev yaparken 141/142. Maddeye aykırı eylemde bulunduğu gerekçesi ile tutuklandı. 22 gün boyunca, Sirkeci'deki Sansaryan Hanı'nda bulunan Emniyet Müdürlüğü'nde sandalye üzerinde tutularak sorgulandı. Prof. Dr. Pertev Naili Boratav'ın kardeşi, veremle savaş öncülerinden doktor Müeyyet Boratav'ın anılarında yazdığı Nazi rüzgarlarının estiği ve cadı kazanlarının kaynatıldığı günlerde tutuklanan Gölpinarlı: "*O çocuğu emniyette karşıma öyle perişan ve feci durumda getirdiler ki benim yüzümden çocuğa tekrar kötü muamele yaparlar diye söylediklerini kabul ettim. Daha başka şeyler söylese onları da kabul ederdim*" dedi. Ve sonunda yargı başladı. Gölpinarlı,

“[Ebu Zerr’i, Ammar’ı] Mevlana’yı beğenen, Müslüman toplumcu bir düşüncede olduğunu” söyledi. Kur’an’dan Arapça örnekler göstererek o kadar güzel bir konuşma yapıyordu ki mahkeme heyeti, hatta konuşmalara karşı hiç ilgi göstermeyen [Arapça “Konuş konuş faydası yok” özdeyişini söyleyen] Başkan Paşa bile onu hayran hayran dinliyorlardı. Hoca orta yaşlı, bekar, pek çok değerli eseri olan tanınmış bir ilim adamıydı. Gençleri çok sevdi. Belki bu yüzden hakkında bazı dedikodular da kulağımıza çalınmıştı. Fakat aylarca beraber kaldık. Herhangi bir uygunsuz hareketini görmedik. Bizimle, bazılarımızdan bile fazla, tam bir uyum içinde yaşadığını gördük. Durum böyle iken, birden savcı mahkemeden gizli celse talebinde bulundu. Hoca içeride kaldı. Hepimizi dışarı çıkardılar. Bir süre sonra içeriden, hocanın feryat eden sesleri, Arapça, Acemce küfürler duyulmaya başlandı. Gürültü sona erince bizi içeri aldılar. Savcı başı öne eğik, kıpkırmızı bir yüzle, mahkeme heyeti ve hoca üzgün durumda idiler. Savcı, hocaya “Sizin dini, felsefi düşüncelerinizi öğrendik, eserlerinizi de tanıyor ve beğeniyoruz. Siz yoksa bu gençlerin arasına başka bir maksatla mı katıldınız?” demiş. Hoca evvela savcının sorusunu anlayamamış, anlayınca da kıyameti koparmış.”

10 ay hapis yatmak zorunda bırakılan Gölpinarlı savunmasında: “13 Nisan 1945 cuma günü, polis tarafından tevkif edildim. İddia

Abdülbaki Gölpinarlı

makamını işgal eden sayın savcı bana, bu memlekete bunca eserler veren, 23 yıldır içlerinde doktorlar, hâkimler, kendileri gibi savcılar, subaylar, hatta üniversite doçentleri yetiştiren bir hocaya, sahasında teferrüt etmiş ve şimdiye kadar en küçük bir şaibe ile şaibedâr olmamış, en hafif bir töhmetle polis ve hâkim önüne çıkmamış bir insana, bunları sormak garabetini göstermiştir. Yazık! Bu kadar hizmete karşı, tekrar edeyim, kendileri gibi binlerce talebe yetiştiren bir hocanın günün birinde göreceği mükâfat bu mu olmalı idi? İmana hüküm asıl olduğuna göre “Mümin, müminin aynasıdır” hadisini mi okuyalım?.. Yaralanan feryat eder, yarası olan gocunur. Ben yaralandım, feryat ediyorum. Fakat yaram yok, gocunmuyorum. Şimdiye kadar neşrettiğim eserlerin ve neşre hazır eserlerimin

hangisinde velev cüz' i bir surette olsun komünizme temayül vardır? Hangisinde böyle bir fikrin propagandasını yapmışım? Hatta şunu da sorarım: Gerek mevzu, gerek maksat bakımından hangisi böyle bir kasta alet olabilir? Buna imkân var mıdır? Kendim de yıllardan beri tasarladığım veçhile üslûp hususiyetini gözetmek üzere Kur'ân-i Azîmu' ş-şân'ın bir tercümesini yapmak, mezahib ve tasavvuf tarihi yazmak ve daha birçok eserler vermek isterim. Görülüyor ki ben sahasında çalışan, başka sahaya tecavüz etmeyen, ihtisası dâhilinde müsmir olan ve ilmî meşgalesi yüzünden başını bile kaşımaya vakit bulamayan bir ilim adımıyım “Ben öyle bir deryaya dalmışım ki, verdiğim bu kadar kitaba ve ömrüm olursa vereceğim kitaplara rağmen irfan âlemine denizden bir katre ihda edebilirsem ne mutlu!”

Nerede olursa olsun çalışmalarını sürdürdü. “Aramızda birkaç hücre vardı... Ben Kâbusname'yi çeviriyordum, [Komünizm suçlamasıyla tutuklu] Abdülbaki Tansukname'yi” diyen Türkçülük davasından tutuklu Orhan Şaik Gökyay, “Ömrü boyunca durmadan, dinlenmeden, mevsim tanımadan, her dalında türlü yemişler veren bir ağaçtı o. Çok yazmak başkadır, çok eser vermek çok daha başkadır. Edebiyatımızın ve tarihimizin bilim alanında, son elli yıl içinde onun kalemi kadar işlek bir başka kalem gösterilemez. Ele aldığı konuların çoğu, gün ışığına onun eserleriyle çıkmıştır denilse

yeridir... Eskiler, bu soydan bilgilerin için mütebahhir-deniz gibi derin-derin-derin kullanırlardı. Gerçekten Abdülbaki Gölpınarlı derin bir bilgindi. Bir deniz kadar da çalkantılı bir ömür sürmüştür. Bu çalkantıları onun hep gerçeği aradığına yormak istiyorum.” dedi.

Süheyl Ünver ve iki arkadaşı dışında onu savunmaya kimse gelmedi. Yargılama sonrası aklandı. Mahkeme kararını Kemal Sülker'e verip ölümünden sonra yayımlamasını vasiyet etti. Kemal Sülker de “Yazko Edebiyat”ta aklanma belgesini yayımladı.

Ahmet Güner Sayar'ın deyişiyle “Okumadan yazanlar, düşünmeden hüküm verenler”i de ‘kitaptanılmazlar’ yaftasıyla, cahiller ve imana ermemişlerin kervanına dâhil ederdi. Bir keresinde, ziyaretine Muharrem ayı münasebetiyle gelen ve bir kutu içerisinde sigara ve aşure getiren bir Mevlevi canına, kutuyu işaretleyerek ‘İçinde ne var?’ der. ‘Hocam! Malumunuz, Muharrem ayındayız. Size aşure getirdim!’ deyince, Hoca pencereyi açar, eline geçirdiği aşure kâselerini öfke ile dışarı fırlatırken şunları söyler: ‘Ulan! İmam-ı Hüseyin’in şehadetini şekerle, şerbetle kutlayacak adam mıyım ben?’”

Ölümünden önce Gölpınarlı kitaplığını Mevlana Müzesi'ne bağışladı. Aralarında onun bilinmeyen bir yönünün belgeleri olan resimleri, minyatürleri de vardı. Gölpınarlı'nın bu özelliğini açıklayan öğrencisi Murat Bardakçı:

“Alaturka” bir yaşam sürmesine karşın düşüncede tam bir “çağdaş” anlayış sahibiydi Gölpinarlı(...) Onun üstün bir çizim yeteneği olduğunu çok kişi bilmez. Kitaplarında yer alan ve eski örnekleri bilinmeyen bazı minyatürler kendi fırçasından çıkmadır. Tanınmış bir tezhip ve minyatür ustasının “Bu işi sürdürseydi, adı en büyük minyatürcülerle anılırdı” biçiminde nitelendirdiği Gölpinarlı vasiyetine uyularak ölümünden sonra Mevlana Müzesi Kitaplığına gönderilen özel kütüphanesindeki bazı “istinsah” nüshaların çizimlerini de kendisi yapmış, dünyanın bir çok kitaplığından gelen istek üzerine oralaradaki yazma kitapların eksik sayfalarını kalem ve fırçası ile tamamlamıştı... Kendisini ilk kez görenler üzerinde oldukça “sert” bir görüntü bırakmasına karşın, öğrenme isteğinde “ciddi” olanlardan hiç bir şeyi saklamadığı da kendisini yakından tanıyanlarca çok iyi anımsanır... Şaşkınlık uyandıracak bir derecede bildiği Farsçasıyla yurtdışındaki araştırmacıların gönderdikleri mektupları hiç bıkmadan, reddetmeden “günlük” Farsçaya çevirdiği yakın dostlarının bilir(...). **“O zamanlar efendilik vardı, saygı vardı”** şeklinde geçmiş günlerini anımsıyordu. Yine bir şiirinde günümüz insanını anlamadığını söylerken **“Gurbet ender, gurbet içre, olmuştum cana garip/ Şimdi alemde benim ben, bi-emel, yekta garip...”**

1938 yılında evlenip boşanan, 16 yaşında yanına aldığı manevi

oğlu Yüksel Gölpinarlı’yla yaşamını sürdüren Gölpinarlı, 1982 yılında sessiz sedasız bir biçimde yaşama gözlerini yumdu. Gölpinarlı, metnini yazdığı sadece vefat tarihini boş bıraktığı “başsız ayaksız” ‘Melâmi’ taşı şeklinde olmasını vasiyet ettiği Türk ‘talik’ yazısının ve geleneksel mezar taşı sanatının son örneği olan kitabeyi (yaşamöyküsünü de) öğrencisi Ali Alparslan yazdı.

Geride anısal çalışmalar bırakan Gölpinarlı’nın yazdığı ve çevirdiği (bilinen) 114 kitabı ve 404 bilimsel makalesi bulunuyor. Okuru ile henüz buluşamayan 1949’da tamamladığı, iki bin madde ile dört bin civarında fişten oluşan “Şark Edebiyatı Ansiklopedisi” ile bugün kütüphanelerde bile bulunamayan, yayımlandığında bir çok tartışmaya yol açan “Divan Edebiyatı Beyanındadır” da yeniden keşfedilmeyi ve yayımlanmayı bekliyor.

“Mazi Özlemi Veya Dün-Bu Gün” yazısı çok sevildi. Sait Faik’in ardından Gölpinarlı şunları yazdı: *“İlâhi Sait, garip yaşadın, garip öldün, garip gömüldün, Gurbettesin. Senin de çok sevdiğin Neyzen hakkında bile henüz bir şey yazmadım ben. İstemem bu işi, istemem mezar başında ötmeyi, ölü ardından söylenmeyi. Fakat istemediğim şeyi yaptırıyorsun bana, artık elimde değil yazmamak. Sait, neler yazıldı senin hakkında, daha da yazılıyor, daha da yazılacak. Sen yazmaz oldun, yazarlar da susacak değil ya(...)* Ben de: *“Bilmek istersen*

eğer meşreb-i dervîşânı/ Sevenin bendesi yüz sevmiyenin sultânı” demişim senin gibi, rest çekmişim riyâyâ. Cenazene gelenler içinde seninle ilgisi olmayanlar, seni kötül-leyenler, kınayanlar olduğu gibi...”

Nazım Hikmet’e kitabında bulduğu hataları ve eleştirileri ileten Gölpinarlı sordu: “Şeyh Bedreddin’in Varidat adlı kitabını okudunuz mu?” Nazım: “Hayır, Bursa Hapishanesi’nde yalnız Mehmet Şerefeddin’in kitabı vardı, onu okudum. Bedreddin’in hayatını, mücadelesini, kitaplarını fazla bildiğim yok...” diyerek Gölpinarlı’ya teşekkür eden Nazım: “Şeyh Bedreddin hakkında başım sıkılırsa sizi üniversitede bulurum...” dedi. Yeniden hapse giren Nazım’ın salıverilmesi için başlatılan imza kampanyasına annesi Celile Hanım’ın yakın arkadaşı Yahya Kemal katılmazken Gölpinarlı imzalayanlar arasındaydı.

“Kuran, anlamamak için değil, anlamak için okunur. Yani Kuran başka dillere de çevrilebilir.” diyen, herkesin Arapça öğrenemeyeceğini, Arapça öğrense bile Kuran’ı tam anlayamayacağını açıklayan, var olan tercümelerin halkın seviyesine inemediğini, gençlere hitap edemediğini, sadece tercüme edenlerin kendilerinin bildiklerini bilenlere anlattıklarını gören Gölpinarlı anlaşılır bir dilde halkın seviyesine inebilen bir tercüme yaptı

Üzerinde ve içinde adı yazmasa da müzikolojide birinci derece kaynak sayılan birkaç kitabın yazarı da olan Gölpinarlı sanatın her dalına

“Kuran, anlamamak için değil, anlamak için okunur. Yani Kuran başka dillere de çevrilebilir.”

ilgi gösterirdi. Ressam Füreya’nın atölyesine giderdi. İlgiyle izlediği Orhan Kemal’in gazetede yayımlanan romanının kahramanı Cevdet’in sonunu günlerce düşünen Gölpinarlı, bir sabah erkenden kalkıp Orhan Kemal’i buldu “Yahu Cevdet ne olacak? Aman gözünü seveyim, onu hapishanede bırakma.” dedi. Cezaevi yüreğindeki bir acıydı.

Fransa’da yaşamak zorunda bırakılan Server Tanilli acı haberi aldığıında üzüldü: “Gölpinarlı’nın eserleri, son derece açık ve güzel bir Türkçeyle yazılmıştır. Tatlı ve akıcı üslûbuyla, İslam Felsefesi’nin gerçekten de en karmaşık meselelerini, herkesin anlayabileceği bir şekilde sunmuştur. Eserlerinin bir özelliği de budur. Fakat en büyük başarısı, herhangi bir konuyla kendisini sınırlamamasıdır.” diye yazdı.

Gölpinarlı’yı yakından tanıyanlardan Edebiyatımızın Cumhurbaşkanı Doğan Hızlan da şöyle yazıyor: “Gölpinarlı’yı kitaplarından tanıyanlar onun bilgin kişiliğini bilirler. Kendini yakından tanıyanlar onun can sohbetlerinde bulunanlar da kendine özgü kişiliğinin meftunudurlar. Gölpinarlı olmasaydı klâsik kültürümüzün özünü öğrenemezdik, bir çok kişiyi tanıyamazdık. Daha da önemlisi onun

çalışmaları olmasaydı bugünün bir çok kültür olgusunu değerlendiremez toplumsal olayların zincirini bütünüleyemedik.”

Hapis ardından gönderildiği sürgünden İstanbul'a dönen, bir bisküvi fabrikasında, yayınevlerinde çalışmaya başlayan Azra Erhat ile Homeros'u Türkçe konuşturan şair Abdülkadir Meriçboyu, Gölpınarlı ile Farsça aslından düzyazı olarak çevirdikleri Mevlânâ'nın şiirlerini serbest nazma dökerek “Bugünün Diliyle Mevlâna” adıyla yayımladı. 120 yıl sonra Gölpınarlı, Hüseyin Er-savaş ve Emir Gürsu'nun hazırladığı “Abdülbaki Gölpınarlı'nın El Yazısı ve Resimleriyle Ayine-i Hikem” kitabıyla yeniden gündem oldu: “Ayine-i Hikem'den haberdar olmamız Huzur Dersleri'ndeki Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yapılmış bir çizim sayesinde mümkün oldu. İsmail Saib Sencer'in tanıtıldığı bölümde, Gölpınarlı'nın Ayine-i Hikem'den bir portreyi ve İsmail Saib'i, bir benzerlik iddiasıyla yan yana resmetmesi bizi büyük bir heyecan ve meraka gark etti. Bu esrarengiz esere ve bu benzerliğin dayandığı temellere ulaşabilmek için araştırmaya başladık. Gölpınarlı'nın kendi yazmalarını tasnif ettiği kataloğu sayesinde eser hakkında geniş bilgiler edindik.”

“Hak'la Hak olmuş nadir kişiler, kâmil insanların ulaştığı bir neşedir, bir hâldir. Paraya ve siyasete bulaşmazlar, mevki peşinde koşmazlar, menfaat sağlamazlar, bunlar için başkalarına aracı

olmazlar. Bu hâliyle onlar, dünyaya hiç meyletmezler. Yoksa her birinin bir mesleği, bir işi vardır. İşleri, vazifeleri ne ise onu yaparlar; maddî rızıklarını kendi çalışmalarıyla elde ederler. Kimseden bir şey istemezler, beklemezler de. Bir kimseye zarar vermeme hususunda çok dikkatlidirler. Hak'tan katiyen gafil yaşayamazlardı...” diyerek, sanki kendini tanımlayan Gölpınarlı'nın içinde hırs, kıskançlık, nefret, öç yoktu. Aşk vardı: “Dünya kötü değildir; hattâ para-pul, çoluk-çocuk, dünya güzeldir; dünya, Tanrı'dan, gerçek varlıktan gâflet etmektir. Bir kabın içinde su yoksa denizin ortasında bile olsa batmaz, fakat içinde su olursa batar gider. Bunun gibi insanın içinde dünya hırsı olmadıkça insan dünya nimetlerine gark olsa ona hiçbir zarar gelmez, içinde hırs olan batar. Kendi dilekleriyle yokluğu varlığa değişenler; halktan ayrılmayı, yalnızlığı seçenler; açlığını tokluktan, azı çoktan üstün görüp yüceliği ve yücelik hevesini bırakanlar; mevkiden vazgeçenler; halkı esirgeyen, küçüğe, büyüğe, gönül alçaklığı ile muamele eden; ihtiyacı olanlara varını veren; Allah'a dayanan, nefis dileklerini yenen, iyi huylarla huylanana; varlıklarını ezeli varlıkta, sonradan var olanı, yani kendilerini ve dünyayı, kadîm, yani evveline bir evvel bulunmayan Tanrı'da yok eden; vermeyi, ihsan etmeyi verende, ihsan sahibinde, istemeyi istenende yok eden kişilerdir.” Aşkın bilgesiydi Abdülbaki Gölpınarlı. •

Derecelendirme Sistemleriyle Şekillenen Türkiye Gastronomisinin Yeni Haritası

Türkiye’de gastro-
nomi sahnesi son
yıllarda büyük bir
dönüşüm yaşıyor.

Bu dönüşümün en gö-
rünür yüzü ise derecelendirme
sistemleri.

Bir restoranın kapısına ası-
lan bir yıldız, bir inci ya da bir
şapka, bazen mutfaktan çıkan
yüz tabaktan daha ağır bir anlam
taşıyor.

Bu semboller yalnızca bir
kalite göstergesi değil, aynı
zamanda bir kültürel hafıza
ve ekonomik güç unsuru.

Türkiye’nin gastronomi
yolculuğunda üç rehber öne çı-
kıyor.

İncili Gastronomi Rehberi, Mic-
helin ve Gault & Millau.

Her biri farklı yöntemlerle
çalışıyor, farklı kriterlerle ödüller
veriyor ama ortak noktaları ülkenin
mutfak kültürünü görünür kılmak.

İncili Gastronomi Rehberi, 2016'dan bu yana Türkiye'nin kendi iç dinamikleriyle oluşturduğu bağımsız bir sistem.

Malzeme kalitesi, teknik ustalık, sunum estetiği, servis ve atmosfer gibi geniş bir yelpazede değerlendirme yapıyor.

İnci derecelendirmeleri, yerel mutfakların değerini görünür kılmayı amaçlıyor.

Bu rehberin en önemli katkısı, Türkiye'nin gastronomi atlasını genişletmesi oldu.

İstanbul'dan Gaziantep'e, İzmir'den Bodrum'a kadar farklı şehirlerdeki restoranları kapsayarak ülkenin çeşitliliğini ortaya koydu.

İncili Rehber, yerli bir girişim olarak hem şeflerin hem de mekanların motivasyonunu artırdı.

Bu sistem, Türkiye'nin gastronomi sahnesini kendi içinden büyüten bir referans noktası haline geldi.

Michelin ise yıllarca Türkiye'yi görmezden geldi.

Avrupa'nın pek çok ülkesinde varlık gösteren bu rehber, İstanbul'un ve Anadolu'nun zengin mutfak kültürünü uzun süre radarına almadı.

Ancak son yıllarda değişen dinamiklerle Türkiye'ye geldi.

Önce İstanbul, ardından İzmir, Muğla ve Kapadokya listeye dahil edildi.

Michelin'in gelişi, Türkiye gastronomisi için bir dönüm noktası oldu.

2025-2026 İncili Gastronomi Rehberi'nde ödül alan restoranlar açıldı.

2025-2026 Michelin Yıldızları töreni.

Çünkü bu rehberin verdiği yıldızlar, uluslararası görünürlük açısından büyük bir değer taşıyor.

Bir yıldız, rezervasyonları dolduruyor; iki yıldız, şefin kariyerini uluslararası sahneye taşıyor.

Michelin'in Türkiye'ye gelişi, yerel mutfakların dünya standartlarında bir karşılık bulduğunu gösterdi.

Ancak bu sistemin eleştirilen yönleri de var.

Yıldızların dağıtımında belirli tat profillerinin öne çıkması, yerel çeşitliliğin bazen göz ardı edilmesi, tartışmaları beraberinde getiriyor.

Yine de Michelin'in varlığı, Türkiye gastronomisinin küresel ölçekte tanınmasına katkı sağladı.

Gault & Millau ise daha farklı bir yaklaşım getiriyor.

Şapkalarla yapılan derecelendirme, yalnızca yemek değil; servis, atmosfer ve misafirperverliği de kapsıyor.

Bu rehber, gastronomiyi bir ekosistem olarak görüyor.

Türkiye'deki edisyonlarında yalnızca restoranlar değil, oteller, barlar ve tasarım anlayışları da değerlendiriliyor.

Bu geniş perspektif, gastronomiyi yalnızca tabakla sınırlamıyor; mekânın bütünü bir deneyim olarak ele alıyor.

Gault & Millau'nun Türkiye'ye gelişi, sektöre yeni bir soluk kattı.

Özellikle sürdürülebilirlik ve genç şeflerin desteklenmesi, bu rehberin güçlü yanları arasında.

Şapkaların sembolik değeri, Michelin'in yıldızlarından farklı bir anlam taşıyor.

Daha entelektüel, daha kapsayıcı bir yaklaşım sunuyor.

Bu üç sistemin Türkiye'ye katkısı farklı düzlemlerde okunabilir.

İncili Gastronomi Rehberi, yerli bir girişim olarak ülkenin kendi iç standartlarını oluşturdu.

Michelin, uluslararası görünürlük sağladı ve Türkiye'yi küresel gastronomi haritasına ekledi.

Gault & Millau ise gastronomiyi daha geniş bir ekosistem olarak ele alarak sektöre yeni bir vizyon sundu.

Gault & Millau Türkiye 2025 Seçkisi açıklandı.

Bugün Türkiye gastronomisi, bu üç sistemin kesişiminde daha güçlü bir ses çıkarıyor. Yerel malzemelerle modern tekniklerin buluştuğu yaratıcı mutfaklar, köklü restoranların istikrarı ve genç şeflerin vizyonu, ülkenin lezzet haritasını dünya standartlarıyla rekabet edebilecek bir noktaya taşıyor. Elbette bu sistemlerin eleştirilecek yanları var.

Sponsorluk ilişkileri, ödül törenlerinin gösterişli atmosferi, bazı kriterlerin şeffaf olmaması tartışmaları beraberinde getiriyor.

Ancak bütün bu tartışmalar, gastronomi sahnesinin canlılığını gösteriyor. Bir rehberin varlığı, yalnızca restoranları değil, üreticileri, turizmi ve kültürel hafızayı da etkiliyor. Türkiye'nin gastronomi geleceği, bu sistemlerin katkılarıyla daha görünür, daha güçlü ve daha çeşitli olacak.

Önemli olan, bu rehberlerin sunduğu standartları kendi kültürel kimliğimizle harmanlayabilmek.

Çünkü gastronomi yalnızca yemek değil; bir ülkenin hafızası, duygusu ve yaratıcılığıdır. •

rehatartici@butundunya.com.tr

Neler Olmuyor ki Dünyada

Dr. Sezin San Sungunay

Frida Kahlo'nun Otoportresi

Meksikalı ressam Frida

Kahlo'nun 1940 tarihli "El Sueno" isimli otoportresi, New York'ta düzenlenen bir müzayedede 54.7 milyon dolara alıcı buldu. Bu satış, "Bir kadın sanatçının eserine ödenen en yüksek fiyat" olarak kayıtlara geçti. Bu rekor, Georgia O'Keefe'in 2014'ten beri elinde tuttuğu 44.4 milyon dolarlık rekoru geride bıraktı. Uzun yıllardır özel bir koleksiyonda bulunan ve neredeyse 30 yıldır

kamuya açık şekilde sergilenmeyen tablo, müzayedede öncesinde Londra, Abu Dabi, Hong Kong, Paris ve New York'ta sanatseverlerle buluşturuldu. Kahlo'nun otoportresi, sanatçıyı bulutlarla çevrili soluk

mavi bir gökyüzünde süzülür gibi görünen bir yataкта uzanırken be-timliyör. Eserde Kahlo'nun bedeni-nin sarmaşıklerle sarıldığı, yatağın üzerinde dinamitlerle bağlanmış bir iskeletin elinde, çiçeklerden oluşan bir buketle yer aldığı görülüyor. Geçirdiği kaza sonrası ailesi tarafından yataкта resim yapabilmesi için özel bir şövale hazırlanan Kahlo, bu dönemde sanatını yaşam nedeni olarak gördüğünü söylemişti. Sanatçı not-larında "Ben ölmedim ve yaşamak için bir nedenim var. O neden de resim yapmak" ifadelerini kullan-mıştı. El Sueno; hem Kahlo'nun acı, ölüm ve yaşam arasındaki ilişkiyi resmetmesi hem de müzayedede ulaştığı değerle sanat tarihinde özel bir yere sahip oldu.

2 Dünyanın En Kalabalık Kentleri Açıklandı

Birleşmiş Milletler Nüfus

Birimi, "2025 Dünya Kentleşme Beklentileri" raporunu yayınladı. Rapora göre, Endonezyanın baş-kenti Cakarta 42 milyonluk nüfusu

ile dünyanın en kalabalık kenti oldu. 37 milyonla Bangladeşin başkenti Dakka ikinci sırada yer aldı. 2018 raporunda ilk sıradaki Japonya'nın başkenti Tokyo ise 33 milyon nü-fusuyla üçüncü sıraya geriledi. 1950'de dünya nüfusunun yalnızca yüzde 20'sinin şehirlerde yaşadığına dikkat çekilen raporda, günümüzde bu oranın yüzde 50 seviyelerine ulaştığı belirtildi. 2050 yılına kadar dünya nüfusedeki artışın üçte iki-sinin şehirlerde, kalanının kasaba ve küçük yerleşimlerde gerçekleşmesi bekleniyor. Raporda, dünyanın en kalabalık 10 kentinden 9'unun Asya'da bulunduğu görüldü. En kalabalık 10 kent sırasıyla Cakarta, Dakka, Tokyo, Yeni Delhi, Şanghay, Guangzhou, Kahire, Manila, Kal-küta ve Seul oldu. Raporda ayrıca Tokyo'nun nüfus artış hızının, Ko-vid-19 salgını sırasında yavaşladığı ancak iş ve eğitim fırsatları arayan gençlerin akınıyla yeniden toparlan-ma evresine geçtiği kaydedildi.

3 Havalimanı Eylemine 400 Bin Euro Tazminat

Almanya'da Hamburg Böl-ge Mahkemesi, "Son Nesil" isimli grubun düzenlediği eylem nedeniyle tazminata karar verdi. 13 Temmuz 2023'te 10 aktivist Hamburg Hava-limanı'na girerek kendilerini piste yapıştırmıştı. Eylem nedeniyle en az 57 uçuşun iptal olduğu, 8 bin 500 yolcunun olumsuz etkilendiği açıklanmıştı. Mahkeme, kendilerini

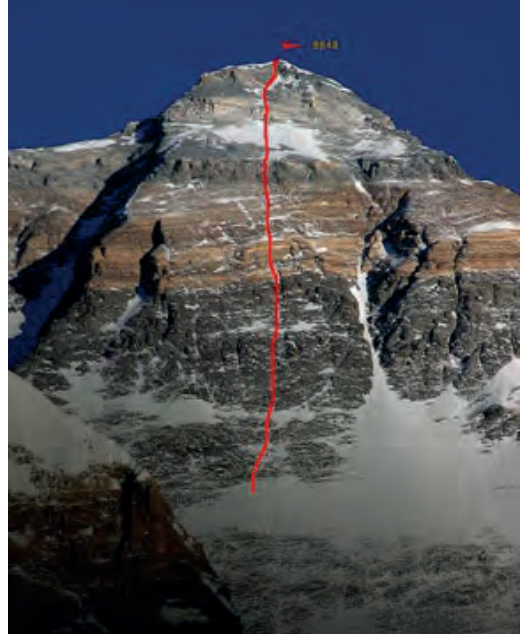

piste yapıştırarak uçuşların iptal olmasına neden olan 10 aktivistin, 400 bin euro tazminat ödemesine hükmetti. Kararda, eylem nedeniyle hava yolu şirketlerinin zarara uğradığı ve çok sayıda yolcunun mağdur olduğu belirtildi. Üst mahkemenin onaylaması durumunda ceza kesinleşecek. Aktivistler ise kararı temyize götüreceklerini açıkladı.

4 Everest'in En Tehlikeli Rotasında Bir İlk

Dünyanın zirvesinde, oksijenin neredeyse tükenmiş olduğu bölgede Amerikalı dağcı ve kayakçı Jim Morrison, bugüne kadar kimsenin başaramadığı eylemi gerçekleştirdi. Morrison, ünlü belgeselci Jimmy Chin ve 10 kişilik ekibiyle birlikte, Everest'in dik Hornbein Koridoru hattını tırmanarak zirveye ulaştı. Ekip, Everest'in dik ve ölümcül Kuzey Yüzü'nü tırmanmak için dört gün çaba gösterdi. Jim Morrison Everest'in, Kuzey Yüzü'nden kayakla iniş yaptı. Tarihi iniş, dört

saat sürdü. Morrison, gerçekleştirdiği deneyimi “korkunç bir kar tabakasında, inanılmaz güzellikte dört saatlik bir iniş” sözleriyle anlattı. Morrison, çılgin iniş hayat arkadaşı Hilaree Nelson ile planlamıştı. Ancak Nelson, 2022'de dünyanın sekizinci en yüksek dağı Manaslu'da kayak yaparken hayatını kaybetti. Morrison, tırmanışı ve daha da önemlisi kayakla iniş “ikisi adına” gerçekleştirdiğini söyledi. “Büyük dağlarda yıllar geçirdik ama böylesine ürkütücü bir tırmanış hedefi görmedim” diyen Jimmy Chin, bu macerayı belgeselleştiriyor. Daha önce “Free Solo” filmiyle Oscar kazanan Chin, inişle ilgili olarak “Bir an yanlış yöne kayarsan, yaklaşık 2 bin 700 metreden düşersin. Şansın yok” dedi.

5 Japonya'daki Volkanlarda Gaz Çıkışı

Japonya Sahil Güvenlik

Teşkilatı, Güneybatı Adaları'nda güvenli yolculuk yapabilmesi için volkan gözlemleri yaptığını duyurdu. Açıklamaya göre, Satsuma İwojima adasındaki İwo Dağı'nda gaz çıkışı tespit edildi. Adanın çevresindeki sularda ise belirgin bir renk değişimi görüldü. Yetkililer, bunun volkanik hareketlerden kaynaklandığını vurguladı. Kuchinoerabujima adasındaki Shindake ve Furudake volkanlarında da gaz çıkışı tespit edildi. Uzmanlar, bölgedeki bilgilerin güncellendiğini, gemilerin güvenliği için kontrollerin sürdürdüğünü duyurdu. Yetkililer, özellikle adaların çevresinde sefer yapan gemilerin bu gelişmelere karşı dikkatli olmasını ve güvenlik önlemlerini artırmasını öneriyor. Volkanik hareketliliğin gemi trafiğini etkileyebileceği belirtilirken, bölgede düzenli olarak gözlemler devam ediyor.

6 Büyük Salyangoz Hırsızlığı Fransa'da

Michelin yıldızlı restoranlara salyangoz satan çiftlikte büyük bir hırsızlık gerçekleşti. Hırsızlar bir gecede yarım tona yakın 100 bin dolar değerinde salyangoz

zu çalıp kayıplara karıştı. Bölgedeki restoranlar ise tedarik krizi ile karşı karşıya kaldı. Üretici Jean-Mathieu Dauvergne, olayın organize bir suç örgütünün işi olabileceğini söyledi. Dauvergne, çalınan salyangozlarla 90 bin salyangoz daha üretilebileceğini belirtti. Salyangozlu mentülerin fiyatı 410 euro ile 890 euro arasında değişiyor. 2024 yılında da yine hırsızlar Haute-Savoie'de yaklaşık 2 bin 500 pişmiş salyangoz çalmıştı.

7 Yüzlerce Golden Retriever Rekor için Birarada

Arjantin'in başkenti

Buenos Aires, tarihi bir etkinliğe ev sahipliği yaptı. 2 binin üzerinde Golden Retriever, rekor kırmak için parkı doldurdu. Dünyanın en büyük Golden Retriever buluşması olma amacıyla yola çıkılan etkinlikte, katılımcılar evcil hayvan maması bağışlamaya da teşvik edildi. Böylece eğlencenin yanı sıra buluşma, sosyal sorumluluk taşıyan bir organizasyona dönüştü. Kanada'nın Vancouver kentinde daha önce düzenlenen farklı bir etkinlikte bin 685 Golden Retriever bir araya gelerek rekor kırmıştı. Buenos Aires'teki etkinliğin organizatörleri, 2 bin 397 köpek ile bu rekoru geçmeyi başardıklarını açıkladı.

8 Abd'den Göçmenlerle İlgili Yeni Düzenleme

Bir Afgan vatandaşının Washington'da ulusal muhafızlara saldırısının ardından Trump yönetimi, göçmen karşıtı uygulamaları hız verdi. Amerikan Vatandaşlık ve Göçmenlik Hizmetleri, sığınmacıların çalışma izin sürelerinde değişikliğe gitti. Çalışma izin belgelerinin geçerlilik süresi 5 yıldan, 18 aya düşürüldü.

Seyahat yasağı uygulanacak ülke sayısının da 19'dan, 30'a çıkarılması planlanıyor. Amerikan İç Güvenlik Bakanı Kristi Noem, "Sayı konusunda kesin bir şey söylemeyeceğim ancak Başkan, ülkeleri değerlendirmeye devam ediyor" dedi. Hangi ülkelerin listeye ekleneceğine ilişkin bilgi paylaşılmadı. Trump yönetimi seyahat yasağı uygulanan 19 ülkenin vatandaşları tarafından yapılan tüm iltica başvurularını durdurmuştu. Afganistan, Myanmar, Haiti, İran, Libya, Somali, Sudan, Yemen, Küba, Türkmənistan ve Venezuela bu ülkeler arasında yer alıyor. •

sezinsansungunay@butundunya.com.tr

OCAK AYI ÇÖZÜMLER SAYFASI

Sudoku Çözümleri

7	9	1	2	5	4	6	3	8
2	4	8	6	3	7	9	1	5
3	6	5	9	1	8	4	2	7
4	8	7	1	6	2	5	9	3
9	1	2	5	8	3	7	6	4
5	3	6	4	7	9	1	8	2
8	7	4	3	9	1	2	5	6
1	5	3	7	2	6	8	4	9
6	2	9	8	4	6	3	7	1

Sudoku Yapamayanlar İçin

6	3	9	4	1	7	2	5	8
2	5	4	8	3	9	7	1	6
7	8	1	2	6	5	3	4	9
3	7	6	9	4	2	5	8	1
5	9	2	7	8	3	6	7	4
1	4	8	5	7	6	9	3	2
9	1	3	6	5	8	4	2	7
8	6	7	3	2	4	1	9	5
4	2	5	7	9	1	8	6	3

Sudokusuz Yapamayanlar İçin

“Bilginizi Denetleyin”

- 1-(c) Cam armonika
- 2-(a) Asya
- 3-(d) Göbeklitepe
- 4-(c) Domuz
- 5-(b) Keçgâp
- 6-(b) Burj Khalifa
- 7-(a) Sivrisinek
- 8-(d) Havuç
- 9-(c) Su aygır
- 10-(b) Albert Einstein
- 11-(d) Satürn
- 12-(c) Ahtapot

- 1-(c) Uyarı
- 2-(a) Ara sınav
- 3-(d) Isı
- 4-(b) Siyaset
- 5-(d) Taşınabilir
- 6-(a) Cankurtaran
- 7-(c) Hizmet
- 8-(b) Etkili
- 9-(d) Dizi eylem
- 10-(c) Şef, önder
- 11-(d) Baltalama
- 12-(b) Yenileşim
- 13-(c) Hava, ortam
- 14-(a) Sesli duyuru
- 15-(c) Düşme

Kare Bulmaca

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	M	Ü	N	İ	R	Ö	Z	K	U	L	Z	A	R	A	
2	E	N	E	Z	K	A	İ	N	A	T	L	O	R		
3	H	Y	A	Ç	A	R	K	A	N	O	L	A			
4	M	E	Z	E	E	F	İ	J	İ	A	A	Ç			
5	E	B	E	E	L	L	A	N	O	L	İ	N			
6	T	E	N	T	E	V	N	T	A	F	T	A			
7	T	R	D	A	R	A	T	İ	N	A	İ	F			
8	E	A	K	S	A	V	T	İ	K	İ					
9	O	V	A	A	L	K	A	L	İ	M	A	T			
10	M	A	R	A	L	A	R	O	M	A	T	A	M		
11	A	S	E	F	A	L	A	T	A	M	A	S	U		
12	N	İ	A	K	A	R	A	T	A	C	A	M	A		
13	Y	A	K	N	U	A	R	Z	Z	A	M				
14	G	E	N	K	A	A	Y	M	O	L	İ	M			
15	O	T	A	C	I	C	A	N	İ	M	B	A			
16	M	M	İ	N	O	A	N	T							
17	İ	Z	A	H	A	T	O	L	A						
18	N	L	A	İ	H	R	A	K							
19	A	R	N	İ	S	M	İ	A							
20	E	Y	O	T	L	A	K								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15

YARININ BÜYÜKLERİ

Gönderi adresi:

Sedef Cad. 2446 Ada, 1. Parsel, A Blok, Kat: 3,

Da: 16, Ataşehir, 34750 İstanbul

e-posta: butundunya@butundunya.com.tr

(e-posta ile göndereceğiniz fotoğrafların 2 MB'den fazla olmamasına lütfen özen gösteriniz.)

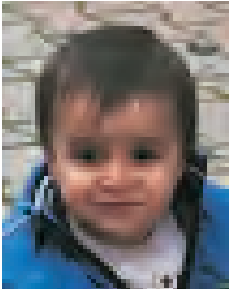
Emir Köse, Moskova

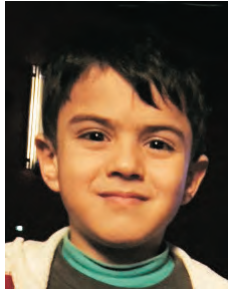
Nehir Güney Güzel,
Ankara

Aras Sevim, İstanbul

Mehmet Emir Okuyan,
Adana

Nihat Yusuf Okuyan,
Adana

Renk Büyüktopbaş, İstanbul

Kağan Mumcu, Trabzon

Zeynep ve Zehra Çetinkaya, Isparta

Çınar Aras Ekinci, *Ankara*

Ecrin Hemşinli, *Rize*

Emirhan Yönet, *İstanbul*

Yiğit Özcan, *Ankara*

Defne Akpınar, *Sivas*

Bartu Balcı, *İstanbul*

Aras Geçener, *Ankara*

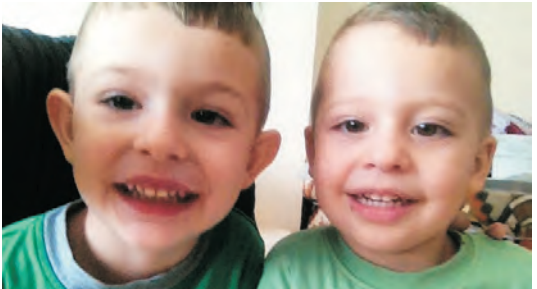
Tarık Aydoğan, *Manisa*

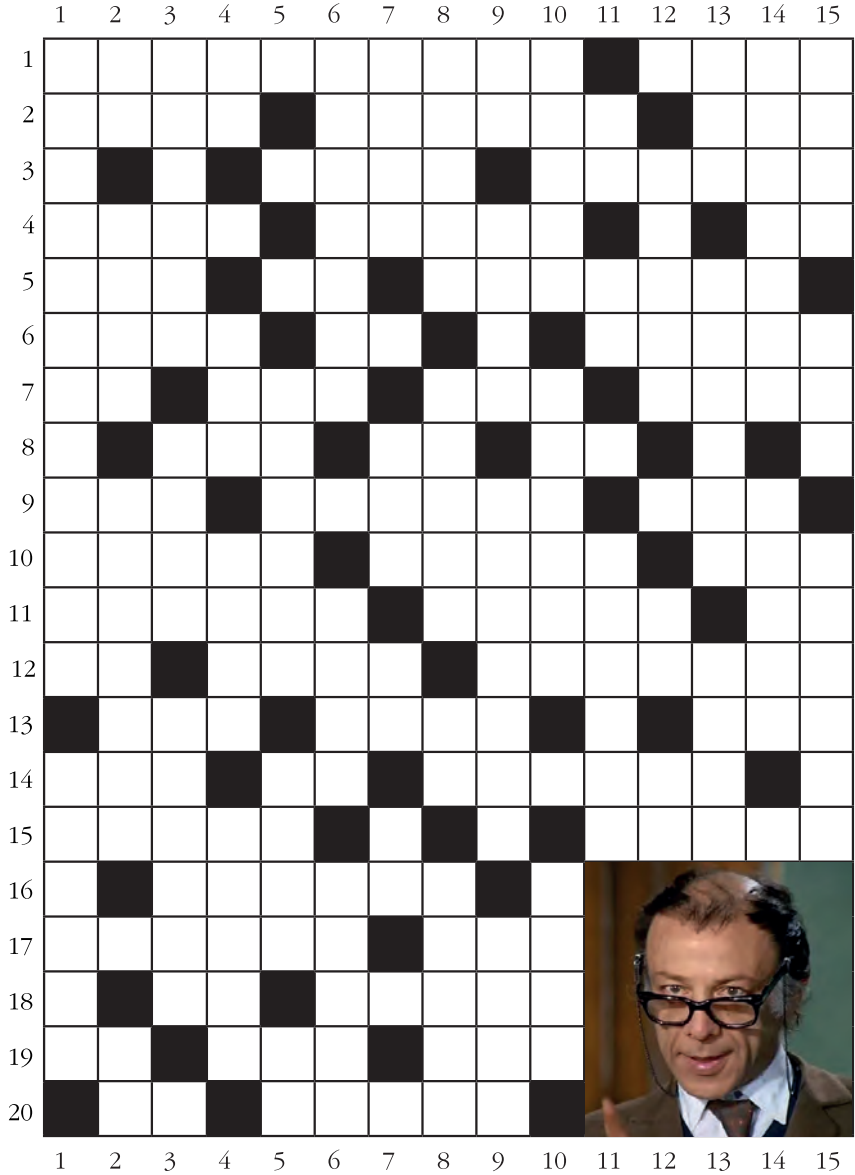
Umut Aydın, *Ankara*

Zeynep Ahsen Meşe,
Giresun

Haluk ve Mete Bayrak, *Ankara*

Bulmacanın çözümü 151. sayfadadır.

SOLDAN SAĞA: 1-2018 yılında yitirdiğimiz fotoğrafta görülen usta sinema oyuncumuz.-Sivas'ın bir ilçesi. 2-Edirne'nin bir ilçesi.-Evren.-Tuzsuz bir peynir türü. 3-İştah açmak için yemekten önce içilen alkollü içki.- Turpgillerden, yağlı tohumlarından elde edilen yağ, yapay kauçuk yapımında kullanılan mevsimlik bitki. 4-İçki içilirken yenilen hafif yiyecekler.-Sikke ve madalyalar üzerinde bulunan insan resmi.-Tok olmayan. 5-Doğum yaptıran kadın.-Yabancı.- Yapağidan elde edilen, eczacılıkta ve parfümeride kullanılan, sarımtırak renkte bir yağ. 6-Bir çeşit siyah İspanyol şarabı.-Konut.- Bir tür sert, ipeklî kumaş. 7-Türkiye'nin plaka imi.-Etsiz.-Gelecek.- Kendi kendisini yetiştirmiş, doğal bir plastik sanat yeteneğine sahip sanatçılar tarafından yaratılan resim sanatı. 8-Dingil.-Şikar.-Boru sesi. 9-Çevre- lerine göre çukurda kalmış, genellikle geniş veya dar düzlük.- Metal-lerin hidroksitleriyle amonyum hidrok- sitin genel adı.-Donuk renkli. 10-Dişi geyik.-Hoş koku.-Eksiksiz. 11-Başı ya da başa benzer bir organı olmama du- rumu.-Tayin etme.-Başlıca içeceğimiz. 12-Nikelin simgesi.-Gelir.- Şili'nin kuze- yinde bulunan dünyanın en kurak sıcak çölü. 13-Tibet öküzü.- Dana budundaki kemiksiz ve sinirsiz olan en büyük kaba et.-Bir malın fiyatını arttırma. 14-İçin- de bulunduğu hücre veya organizmada özel bir etkisi olan,hücreden hücreye geçen kalıtsal öge.-Kiloamperin kısa yazılışı.-Bir tür akvaryum balığı. 15-Eski zamanlarda hekimlik görevini yerine getiren kimse.-Liberya'da bulunan o yö- renin en yüksek sıra dağları. 16-Tarihte Girit adasında yaşamış olan bir uygar- lık. 17-Açıklamalar.- Acaba anlamında bir sözcük. 18-Bir nota.-Ateşe atmak,- yakmak. 19-Güzel sanat.-Fransa'nın Güneyinde bir tatil beldesi-'.... Farrow' (ABD'li ünlü aktrist). 20-Bir seslenme ünlemi.-Mera.

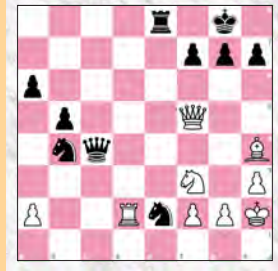
YUKARIDAN AŞAĞIYA: 1-'Kadı- nım', 'Beni Benimle Bırakı gibi eserleri bulunan söz yazarımız.- Gemi demirinin zinciri 2-Şan, şöhret.-Orta Anadolu'da bir göl adı.- Bir kimsenin ölümünden sonra yapılmasını istediği şeyler.-Bir nota. 3-Ney üfleyen kimse.-İsviçre'de bir akarsu.-Sermaye. 4-Yönetmenlik- lerini Agnieszka Holland ve Katarzyna Adamik'in yaptığı ödüllü bir film.-Türk Dil Kurumu'nun kısa adı.-Eski dilde ufuklar.-'..... Ünal' (Tiyatro ve sinema oyuncumuz). 5-Bir canlıda sürekli veya geçici yaşayarak ona zarar veren başka canlı.- Aynı adlı ağacının kurutulmuş yaprak- larından elde edilen, saç ve el- leri boyamakta kullanılan toz.-Jüpiter- in bir uydusu. 6-'Yüksek' (Ömer Seyfettin'in bir yapıtı).- Yumuşak yünlü kumaş.- İçine kapanık, psikolojik so- runları olan olan kimse. 7-Düşkünlük, zayıflık.- M.Ö. 2000 yıllarında Ege'de ya- şamış ünlü bir uygarlık.- Eski dilde yüz, çehre.- Kalsiyumun simgesi. 8-Yunan büyük harfi tipinde düzenlenmiş Slav alfabe ve yazısı.- Bir geminin başka bir gemiden veya kıydan açılması.-Bir haber ajansının simgesi.- Vincenzo Bellini'nin bestelediği iki perdelik bir opera ve li- rik trajedi. 9-Hububat tozu.- Taşitlarda, lastiklerin takıldığı tekerleğin çember biçimindeki bölümü.- Ad veya numara çekilerek oynanan şans oyunlarının gen- el adı.- Din işlerini devlet işlerine kar- ıştırılmayan. 10- Fakat, ama.- Emniyet, güven.- Karadeniz'e özgü küçük balıkçı kayığı. 11-Uzaklık işareti.- Bilgisiz, cahil kimse.- Güney Amerika'nın en uzun akarsuyu. 12-Ağlayan, inleyen.-Aktin- yumun simgesi.-Bir sıfat eki. 13-Telefon sözü.-Hastalıktan iyileşme.- Bir işteki en- gelleri yenme kararlılığı. 14-Bir motorun düşük devirde çalıştırılma işlemi.- Nalın ve terliğin ayağı tutan üstteki meşin böl-ümü. 15-Kastamonu'nun bir ilçesi.-Ca- ka.- Anlaşılmayan, bilinmeyen şey.

FIDE 9-17 YAŞ DÜNYA HIZLI & YILDIRIM SATRANÇ ŞAMPİYONASI

FIDE ve TSF işbirliğinde 15-21 Aralık 2025 tarihlerinde Antalya’da düzenlenen 9-17 Yaş Dünya Hızlı ve Yıldırım Satranç Birinciliğinde Ediz Gürel, Yağız Kaan Erdoğan, Ali Gür ve Elif Defne Özer kategorilerinde Dünya şampiyonu oldular.

Elif Defne Özer (1529) – Aleksandra Aimerich -Sazanova (1609), Hızlı Satranç Şampiyonası, 9 Yaş Kızlar, 7.Tur

Siyah, 1 piyon öndeyim diye vezirleri değiştirmek niyetiyle 27... Vf4+?? oynuyor ama bu onun için hiç iyi olmuyor. 28.Vxf4 Axf4 29.Kd4 Axa2 30.Kxf4, atlardan biri öldü. Bu arada hemen piyon kazanma açgözlülüğü de iyi değil: 27...Axa2 28.Vd7! Kf8 29.Fe7! Vc8 30.Vxc8 Kxc8 31.Kxa2 at yine düşerdi. En iyisi hava deliği açmaktı: 27... h6. Sonrasını Özer, zor da olsa kazanmasını bildi. 1-0

GM Ediz Gürel (2503) FM Mark Smirnov (2316) Kazakistan, Yıldırım Satranç Şampiyonası, 17 Yaş Genel, 9. Tur

27.Fd4! Kalenin biri kapana kıştırıldı. 27... Kc4 28.a4 Kxb4 29.Axb4 Fxb4 +- Beyaz, 1 piyon karşılığında kalite öne geçti. GM Gürel oyun sonunu dikkatli oynadı ve zorlanmadan kazandı. 1-0

IM Khumoyun Begmuratov (2406) Özbekistan - GM Yağız Kaan Erdoğan (2497), Yıldırım Şampiyonası, 15 Yaş Genel, 7. Tur

17... Axe5! Bu değişimin amacı, Siyah filin çaprazını açmak. 18.dxe5 Ag4 19.Axe4? Beyaz'ın piyon avcılığı şahını zor durumlara sokacak.19... Fxe4 20.Kxe4 Axf2! 21.Ke2 Ag4+ 22.Şh1 Vf5! Mat ağı örülüyor. 23.Fd2 Af2+ 24.Şg1 Ae1+ Açarak şahlardan bunalan Beyaz terk etti. 0-1 Üç hamlede matı gördünüz mü? 25.Fe3 Fxe3+ 26.Kf2 Vxf2 27.Şh1 Vg1#

mustafayildiz@butundunya.com.tr

Bize Gönderilen Kitaplardan

Avludaki Ses

Metin Turan

Ürün Yayınları

Dipten gelen bir dalgadır, dünya dillerinde barış türküsü çığırın, Ankara'dan Kıbrıs'a edebiyat ateşini taşıyan, Metin Turan: "Kent, şu son yüzyıla değin, hemen her toplumun medeniyetle imtihanının kesiştiği mekân olmuştur. Sonrası, özellikle Türkiye için, malum, bir büyük hayal kırıklığına dönüşmüştür. Rafine değerlerin önemlice bir bölümü törpülenmiş, mimari bütünlüğünden yoksun yapıların kuşatmasında şehirlerle birlikte kültür de hırpalanmıştır. Edebiyat ve musikinin birlikte hemdal olduğu Alevi-Bektaşî şiir geleneği, âşık şiiri, türkü ve deyişler ve onları bugün temsil eden, yeniden yorumlayan ustalar... Avludaki Ses, irfanını arama meşguliyetindeki bir halk kültürü meraklısının beslendi-

ği kaynakları paylaşma serüvenidir. Bu serüven, Ruhi Su'yu anlamak kadar, Neşat Ertaş'tan beslenmeye çalışmak, nefesleri solumak yanında Feyzullah Çınar'ı dinlemenin oluşturduğu sanatsal ve düşünsel derinliğin farkına varmaktır."

Sanatçıların Hayat Hikayeleri

Giorgio Vasari

Say Yayınları

Sanatın kalbine bir yolculuk: Rönesans'ın en parlak ustalarının yaşamları ve eserleri...

Bütün Dünya'da yer verdiğimiz 1511'de doğan Vasari, yalnızca bir ressam ve mimar değil, aynı zamanda dünyanın ilk sanat tarihçisiydi. 1550'de yayımlanan ve 1568'de genişletilen bu eseri, sanat tarihinin miladıdır. Vasari, kimi zaman bir dostun samimiyetiyle, kimi zaman bir eleştirmenin keskin diliyle sanatçıları anlatırken, aynı zamanda sanatın Ortaçağ'dan Rönesans'ın olgunluğuna uzanan gelişim çizgisini de çizer. Dünden bugüne temel başvuru kaynağı olan bu kitap, yalnızca sanat tarihçileri için değil; resim,

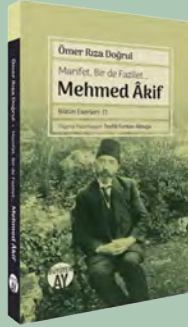
heykel ve mimarlığın büyüleyici serüvenine tanıklık etmek isteyen herkes için eşsiz bir okuma deneyimi sunuyor. Rönesans'ın atölyelerinden saraylarına, fresklerin renklerinden mermerin sessizliğine uzanan etkileyici bir yolculuk...

Marifet, Bir de Fazilet Mehmed Âkif

Ömer Rıza Doğrul

Büyüyenay Yayınları

Me h m e t **A**kif'i en iyi kim anlatabilir? Tabii ki de damadı, yoldaşı. Mustafa Kirenci, Ömer Rıza Doğrul'un bütün eserlerini yeniden yayınlamak çok büyük bir hizmet sunuyor. Bu kitap kulaktan dolma, uydurmaları değil gerçekleri anlatıyor: "Olduğu gibi görünmek, görüldüğü gibi olmak, onun bütün yaşayışında tam manasıyla gerçekleşmiş bir düsturdu. İçi dışı bir, gecesini gündüzü bir, sözü özü bir; elhasıl hayat şartlarının zorladığı, menfaat kayıtlarının cevaz verdiği bütün riyaları çiğnemiş bir adamdı. Halk adamı idi. Halk onun can yoldaşıydı. Halk ile kolaylıkla anlaşır, kaynaşır ve sevişirdi. Halk da onu sever, dinler ve ona

güvenirdi. tam manasıyla dost ve arkadaşı. Sözüne güvenilir, seçiyesine güvenilir, akliselimine güvenilirdi, bütün varlığına güvenilirdi.

Babıali, Matbuatın Kalbi

Emin Nedret İşli, Alper Çeker

Küçükçekmece Belediyesi Yayınları

İçinde Mete Akyol'un bir fotoğrafının da bulunduğu kitap basın ve yayıncılığın bir

zamanlar matbuatın kalbi olan Babıali'yi görsel bir şölenle anlatıyor. Günümüzde Bodrum'a taşınmış gibi olan Babıali'nin 100 yılı aşan yolculuğuna tanıklık eden kitapta nadir belgeler, fotoğraflar, gazeteler, afişler, kataloglar ve arşiv materyalleri var. Milliyet, Cumhuriyet, Son Posta, Yarın gibi dönemin etkili gazetelerinin örnekleri; Ebu Ziya Tevfik Bey ailesi, Şevket Rado ve Ece Ajandaları gibi kültür hayatında iz bırakmış isim ve kurumlara ait materyaller; İnkılap, Remzi, Cihan, Tefeyyüz ve Arakel Kaspar Efendi gibi köklü yayınevlerinin antetli evrakları, zarfları, katalogları ve ticari belgeleri okura tarihi yolculuk yaptırıyor. Babı Ali'nin zengin hafızasını kalıcı bir kaynak haline getirilmiş.

Bir Fotograf Bin Sözcüğe Bedeldir

Gönderi: ELA SOYGENİŞ, BALIKESİR

Kare Kodla Derginiz Her Ay Kapınızda

Bütün Dünya, dergisini her ay kapısından almak isteyen okurlarına yepyeni bir imkân sunuyor.

Telefonundan kare kodu okutarak, siparişini veren okurlarımızın dergileri

DK **DERGİ KAPINDA** ile kapısına kadar geliyor.
Türkiye'nin en büyük dergi merkezi

Siparişinizi kare kodla verin, derginiz kapınıza gelsin

N E R M İ N S İ R E L F A R U K İ

İlk kadın heykeltıraşlarımızdandı. Babası Türkiye'nin ilk parfümeri fabrikatörü Mısırlı Ahmet Faruki'ydi. Çevredeki heykeller, büstler çok ilgisini çekerti. Babasının yurtdışından getirdiği resim, heykel malzemeleriyle büyüdü. Okuma yazma öğrenmeden resim ve heykel yapmaya başladı. Evlerinin arkasındaki çamurlarla 5 yaşında ilk heykelini yaptı. Akademide erkekler bölümünde heykel atölyesi olmadığından ilk erkek heykeltıraşlar da onlara katıldı. Arkadaşı Sabiha Bengütaş'la insan heykellerine girişti. Çallı'nın önerisiyle yurtdışında eğitim aldı. “Badem gözlü” “Şarkın yıldızı”ydı. Ressam Nijat Sirel'le evlendi. Türkiye'de ilk heykel sergisini açtı. Gittiği yerlerde eskiz, doğayı aynen yansıtmayan manzara resimleri yaptı. “100 kuruş para kabartması” yarışmasında ikinci oldu. Yeni cumhuriyeti temsil eden; kadını konu alan eserleriyle, yurtiçi ve dışında sergilere katıldı. İlk kadın cankurtarandı. Kızılay hemşire okulunda öğretmenlik yaptı. Yurtdışında ödüller alan dansçı, jimnastikçi, piyano, opera sanatçısıydı. Latin harflerini Yazı Devrimi'nden 7 yıl önce kullanmaya başladı. Galatasaray lisesi'nin düzenlediği yarışmada Boğaz'ı Bebek'ten karşıya yüzerek geçti. Atatürk onu valse davet etti. Dans bitiminde alkışlar eşliğinde başına cumhuriyet tacı konuldu.

